

AFRICAMAGAZINE ZAM

Voor 2000 euro heeft u ze al in huis:

Anton Corbijn en Berend Strik

www.zam-magazine.nl/mandelalandscape

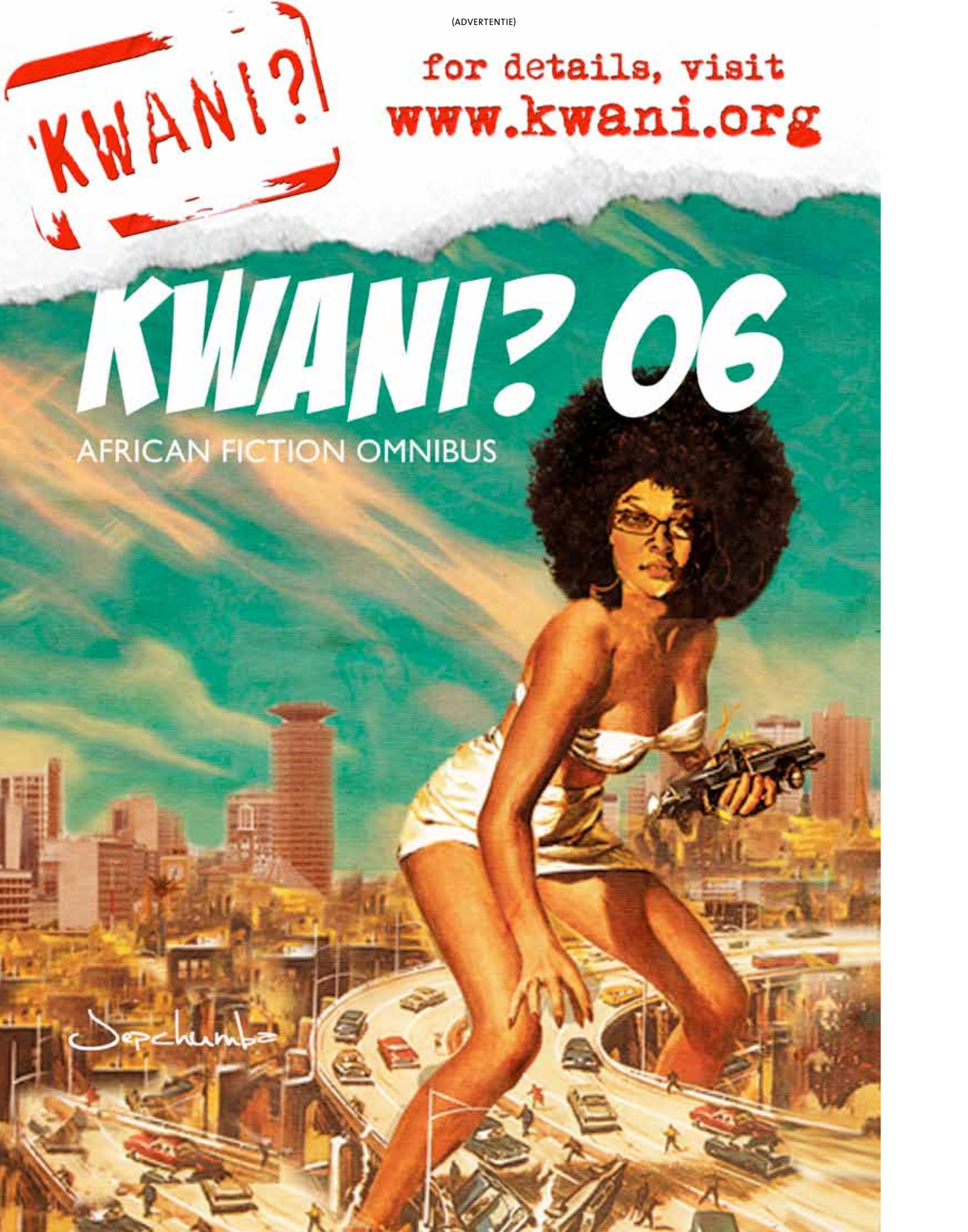
(ADVERTENTIE)

for details, visit
www.kwani.org

KWANI? 06

AFRICAN FICTION OMNIBUS

Sepchumba

INHOUD

14 Juba

Verhaal van een nieuwe stad

18 Een schizofreen tijdperk

Morgan Tsvangirai over Robert Mugabe

24 Herinnering en recht

Van Rwanda naar Den Haag

44 De Vertroebelaar

De tegenbeweging van Ntone Edjabe

46 Graeme Williams

Barre landschappen, felle kleuren

58 Pad zonder wegwijzers

Verhaal van een zoektocht

60 Kroeshaar

Een Nigeriaan in Bangalore

64 Kohler & Jones

CV van de Handspring Puppet Company

74 Persbericht

Zanele Muholi

En verder

10 De Kaart

22 Geluiden

32 Woorden

35 Stemmen

43 Column

Prudence Mbewu

54 Beelden

70 Servicepagina

72 Column

Adriaan van Dis

‘I WANT TO READ IT!’

Hoewel we al drie edities keurig ‘jaargang 15’ onderaan de pagina’s vermeldden, beseften we pas onlangs dat ‘we’ vijftien jaar bestaan.

Waarom was dit niet eerder tot ons doorgedrongen en aanleiding geweest voor een speciale ZAM feesteditie? Vol lijstjes met de vijftien scherpste denkers, mooiste cd’s, meeslependste boeken en fraaiste films? De vijftien meest spraakmakende verhalen, de Top Vijftien van ZAM fotografie. Een campagne: Vijftien Redenen Om ZAM Te Lezen! (De eerste vijftien aanmeldingen maken kans op... enzovoorts.)

Te laat. Daarom ontstond in de laatste redactievergadering het lumineuze idee om er een *editorial* aan te wijden. Het mocht voor de gelegenheid ietsje langer zijn. Duizend woorden.

Natuurlijk had ik liever vijftienduizend woorden gehad om die merkwaardige geschiedenis van dit magazine, en de voorgeschiedenis die terugvoert naar de schotschriften en *aksiebladen* van de anti-apartheidsbeweging in de jaren zeventig en tachtig, aan het papier toe te vertrouwen. Om te onderzoeken of de publicaties toen en nu hardnekkige en breed levende clichés over Afrika wisten te ondermijnen. En om een ode te brengen aan latere *voortrekkers*, mensen als Maarten van Poelgeest, Peter Hermes, Udo Sprang en toenmalig NiZA-voorzitter Coen Stork, die in 1997 bereikten dat het Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika een eigen tijdschrift lanceerde. Een lofzang op de redacteurs die *Zuidelijk Afrika*, zoals dit blad toen heette, componeerden en die over hun journalistieke onafhankelijkheid waakten als een blindengeleidehond over het baasje. Graag had ik nog eens teruggeblikt op die ene keer dat ik zelf voor de druk van de toenmalige uitgever bezweek. Op de voorpagina zou een portret prijken van de toen nauwelijks gekende en nu wereldberoemde fotografe Zanele Muholi. Op

die foto rookte ze en dat zou de sponsors, die we toen niet hadden, kunnen afschrikken, zo kregen we te horen. We maakten een andere cover met een afbeelding van Lewis Nkosi, de Zuid-Afrikaanse meester-schrijver, die vrijwel altijd dronken was. Maar dat zag je niet op die foto.

Uiteindelijk zijn NiZA en ZAM, zoals het blad na verloop van tijd was gaan heten, eind 2007 uit elkaar gegaan. Er was geen hoogopgelopen conflict, iedereen kon zich erin vinden. Het verloor NiZA, dat in dat jaar haar overheids-subsidie kwijtraakte, van een stevige kostenpost, het bood de makers van ZAM de mogelijkheid een eigen weg in te slaan. Zo ontstond er ruimte voor een nieuwe journalistieke en zakelijke aanpak. Niet langer zou een focus op de zuidelijke regio van Afrika het zicht ontne- men op wat er in de andere landen van het con- tinent gebeurde. Inmiddels duurt ons nieuwe leven al vier jaar en maken we voor de ge- legenheid een diepe buiging naar de lezers die ZAM massaal trouw bleven, en nieuwe lezers; naar gulle kunstenaars zoals Marlene Dumas, Anton Corbijn en Berend Strik die ons hun werk schonken en naar begunstigers, stichtingen als Mondriaan, Leeuwenstein, Democratie & Media, Doen en Hivos. Maar het is vooral het menselijke kapitaal dat de levensader van ZAM vormt. Inmiddels is er een netwerk gegroeid van honderden journalisten, fotografen, den- kers en kunstenaars dat zich uitstrekt over meer dan veertig Afrikaanse landen en wereld- wijd. Wat ons bindt is een verlangen om het Afrikaanse talent te ontsluiten. Niet als Goed Nieuws Show die de crises die het continent treffen negeert. We willen juist, in de woorden van Ntone Edjabe, die met zijn schrijverscollec- tief *Chimurenga* de Prins Claus Prijs 2011 won, 'het leven tonen, de vernieuwing, het denken, de dromen. Wie recht wil doen aan de Afri-

Op de foto rookte ze en dat zou sponsors kunnen afschrikken

kaanse werkelijkheden omhelst complexiteit.' Het is juist die complexiteit die het continent van 55 landen, en dus een blad erover zo ener- verend en, gek genoeg, uitzonderlijk maakt.

ZAM is inmiddels veel meer dan een tijdschrift. We zijn actief in de sociale media (volg ons op Twitter en Facebook!). We reageren als er Afrikaanse creatieven in hun werk worden gehinderd. We brachten al heel wat Afrikaanse schrijvers, denkers en kunstenaars in contact met podia, uitgevers, onderzoekers en curato- ren hier, en omgekeerd. We bieden een podium voor debat, een vrijplaats van opinies en Afri- kaanse visies. Niet voor niets wordt regelmatig op de binnen ons netwerk opgeslagen deskun- digheid een beroep gedaan.

Er is in de afgelopen jaren zoveel leven in ZAM gekomen omdat onze activiteiten niet *over* Afrika gaan maar *met* Afrikanen worden bedacht en ondernomen. Dit tijdschrift, de online activiteiten, de bijeenkomsten, ze zijn het product van een intensieve samenwerking. Dat doen we niet uit een drang om Afrikanen te willen helpen en hun vaardigheden op te krik- ken, maar omdat we opgewonden zijn over het (artistieke) talent, initiatief, zakeninstinct en professionalisme. Dat moet niet geholpen wor- den maar gezien. Het maakt afro-pessimisme tot een lachertje.

Met de groei van ons netwerk is ook de vraag om ZAM toegankelijk te maken voor een inter- nationaal, Engelssprekend, publiek sterk toege- nomen. Zodat ZAM veel meer mensen bereikt, meer mensen met elkaar in contact brengt. Meer kruisbestuivingen ontketent. We willen een omvangrijker lezerspubliek verhalen bren- gen die inspireren.

Met een overtuigend ondernemingsplan, een verdienmodel en de eerste toezeggingen voor ondersteuning op zak wagen we vroeg in 2012 de sprong. We doen dat in de hoop dat U net zo enthousiast bent over onze voorgenomen 'taalslag' als wijzelf. We verzekeren U zuinig te zijn op de achterban die we in Nederland heb- ben opgebouwd. We rekenen erop dat U ande- ren, ook in Uw internationale vriendenkring, over het initiatief wilt informeren, en nieuwe lezers voor ZAM wilt werven.

Half november vroeg Ntone Edjabe of hij ons plan zag zitten? Hij volstond met: 'I want to read it!' Daar zat geen woord Frans bij. (Of Por- tugees of Chinees of... Maar misschien komt dat nog.)

BART LUIRINK
BLOGT OP WWW.ZAM-MAGAZINE.NL

Chimurenga

who no know go know

a pan African journal
of writing, art and politics

Featured contributors:

Njabulo Ndebele, DJ Spooky, Gael Reagon, Mahmood Mamdani, Julian Jonker, Goddy Leye, Nadia Davids, Zwelethu Mthetwa, Dominique Malaquais, Keorapetse Kgotsisile, Lebogang Mashile, Lesego Rampolokeng, Boris Boubacar Diop, Rotimi Fani-Kayode, Yvonne Adhiambo Owuor, Mukoma wa Ngugi, Arundhati Roy, Bessie Head, Greg Tate, Olu Oguibe, Chimamanda Adichie, Sandile Dikeni, Pumla Dineo Gqola, Pravasan Pillay, Mustapha Benfodil, Achille Mbembe, Branwen Okpako, Gabeba Baderoon, Jeremy Cronin, Suren Pillay, Zoë Wicomb, Brent Hayes Edwards, Akin Adesokan, Achal Prabhala, Seffi Atta, Ishtiyah Shukri, Yvan Alagbe, Ho Che Anderson, Danijel Zelij, Patrice Nganang, Simon Kuper, Buyaphi Mdledle, Asef Bayet, Anthony Joseph, Ramallah Underground, Ed Pavlic and many, many more.

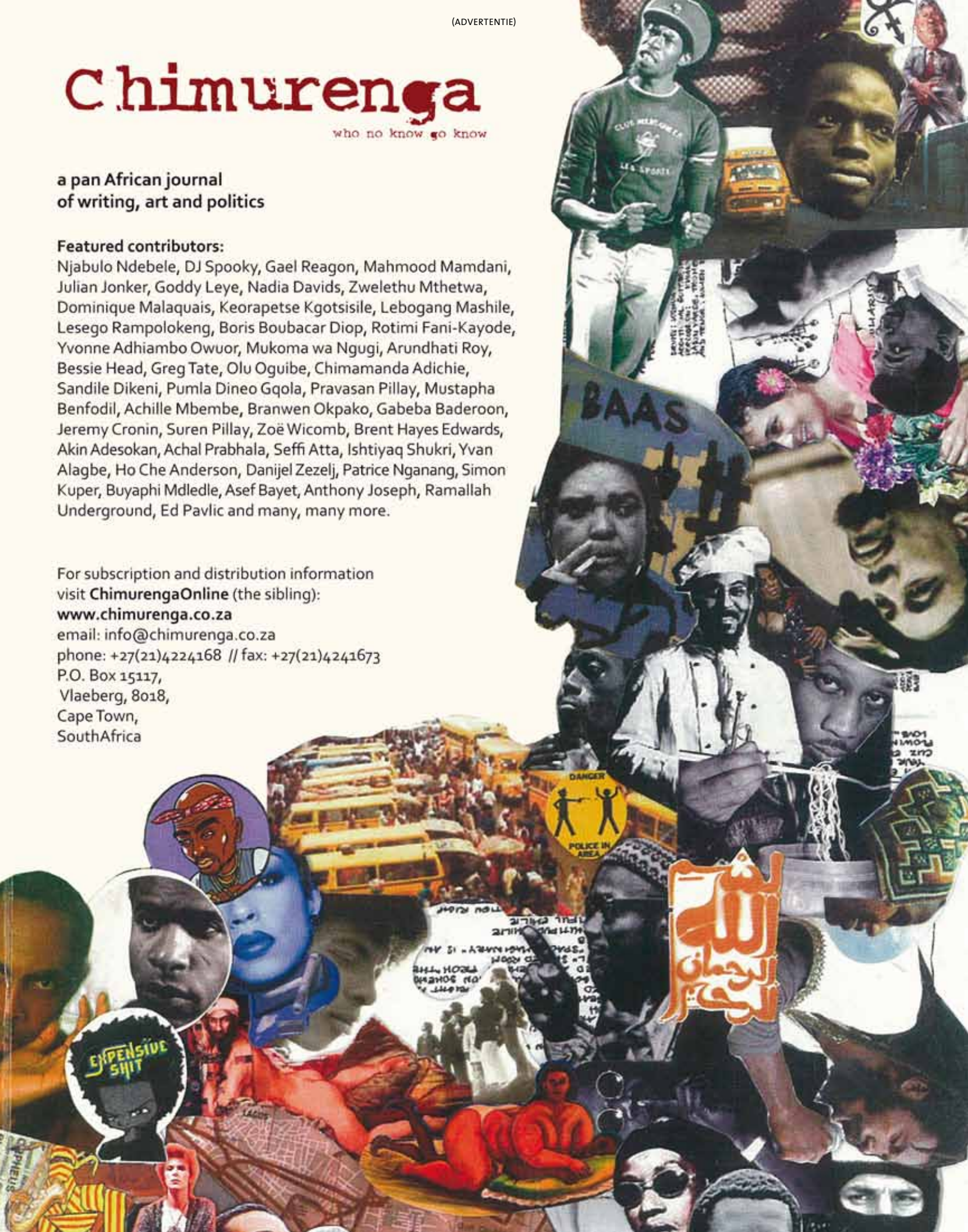
For subscription and distribution information
visit **ChimurengaOnline** (the sibling):

www.chimurenga.co.za

email: info@chimurenga.co.za

phone: +27(21)4224168 // fax: +27(21)4241673

P.O. Box 15117,
Vlaeberg, 8018,
Cape Town,
SouthAfrica

‘Ik wil bevrijd zijn van de noodzaak te weten waar ik mee bezig ben!’

Ntone Edjabe, pagina 23

‘Mijn schoonmoeder bedacht een paar jaar terug dat het een goed idee was als ik naar Zuid-Afrika zou vertrekken.’ Ishmael Tongai, pagina 42

‘Ik ben bang omdat ik niet weet wiens lichaam het volgende zal zijn dat begraven wordt.’

Zanele Muholi, pagina 22

‘In ‘mijn’ straat heb ik nog nooit een bruin schoffie in trainingspak gezien; voor zover iemand sportkleding draagt, is hij op weg naar de fitness.’ Adriaan van Dis, pagina 74

‘Mensen zijn als de zee. Maar er zwemmen overal haaien.’ Ba ka Khosa, pagina 37

‘We zijn misschien niet de ‘nationale trots’ waar ze het over hadden toen ons vaderland onafhankelijk werd.’ Liesbeth Tjon A Meeuw, pagina 67

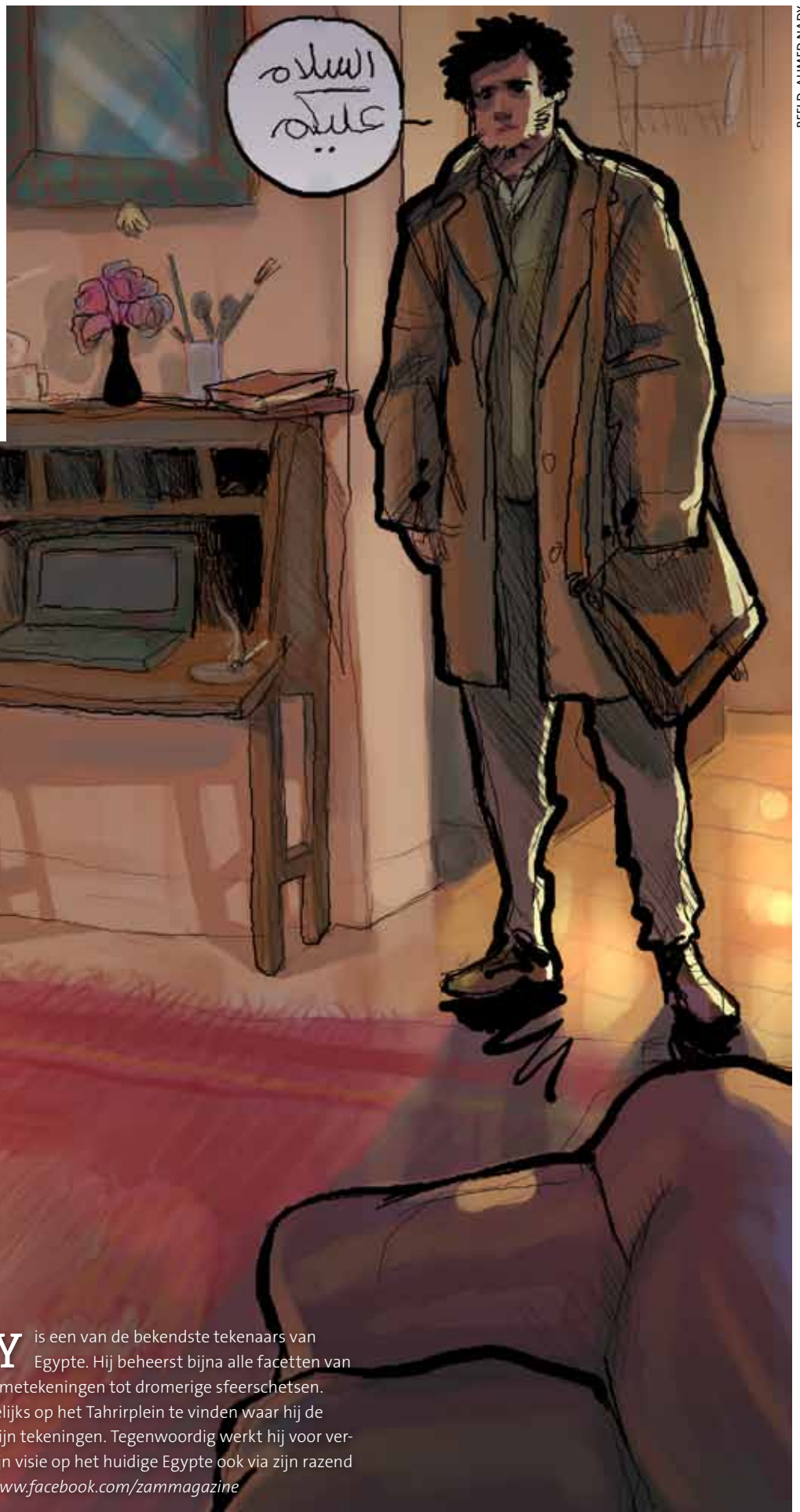
‘Als het donker wordt zie ik een van de Oost-Europeanen zijn caravan in gaan met een Congolese serveerster.’ Billy Kahora, pagina 27

‘Jij vindt hiphop alleen maar leuk omdat je denkt dat je zwart bent.’ Joshua Muyiwa, pagina 25

DE KAART

ONDER REDACTIE VAN ANTON STOLWIJK

BEELD: AHMED NADY

AHMAD NADY is een van de bekendste tekenaars van Egypte. Hij beheerst bijna alle facetten van het vak, van politieke spotprenten tot reclametekeningen tot dromerige sfeerschetsen. Tijdens de Egyptische opstand was hij dagelijks op het Tahrirplein te vinden waar hij de gebeurtenissen becommentarieerde met zijn tekeningen. Tegenwoordig werkt hij voor verschillende tijdschriften in Cairo. Hij deelt zijn visie op het huidige Egypte ook via zijn razend populaire Facebookpagina. Meer zien via www.facebook.com/zammagazine

NU TE ZIEN OP
WWW.FACEBOOK.COM/
ZAMMAGAZINE

BEELD: BOB MUCHIRI

TOWNSHIP SCI-FI

De zelfverklaarde nerds van de Keniaanse muziekgroep JUST A BAND voorzagen hun nieuwe nummer KICHWATELI van 'the most awesome video ever done by a Kenyan', volgens de juichende recensies.

Zien!

BEELD: MIKIAS HAILU

Bekijk op facebook stap voor stap hoe de aanstormende Ethiopische ontwerper **Mikias Hailu** zijn posters maakt.

BEELD: HANNES BERNARD

AFRICAN PULP FICTION

Het tweemaandelijks tijdschrift *Jungle Jim* verzamelt de meest obscure B-literatuur van het hele continent. **Murder! Crime! Magic! Evil Pigeons!** Ook online te koop.

AFRIKAANS GELD NAAR TATE MODERN

DE NIGERIAANSE GUARANTY TRUST BANK SPONSORT SINDS KORT EEN VAN DE MEEST PRESTIGIEUZE MUSEA TER WERELD. BANKDIRECTEUR OLUSEGUN AGBAJE LEGT OP ONZE FACEBOOKPAGINA UIT HOE HET ZIT.

KUNST

FOTO: RICHARD HEATH/COTE/PUMA

SAIDOU DICKO, HENTIE VAN DER MERWE, DE GEBROEDERS ESSOP... ze zijn door Puma gevraagd om nieuwe voetbalshirts voor hun landen te ontwerpen.

Het resultaat werd door sterren als **SAMUEL ETO'O** en **YAYA YOURE** onthuld in het Londense designmuseum. Een filmverslag is te zien op onze facebookpagina.

De Zuid-Afrikaanse sopraan **Kelebo-gile Boikanyo** (24) is bekroond met de **Standard Bank Young Artist of the Year Award**. De afgelopen drie jaar is haar ster als een komeet gestegen. Deze winter is ze in de Verenigde Staten te horen, waar ze een hoofdrol heeft in de opera *Carmen*.

De Keniaanse activiste **Wangari Maathai** is op 25 september overleden aan de gevolgen van kanker. Maathai, die in 2004 de Nobelprijs voor de Vrede ontving voor haar streven naar democratie in Kenia, werd 71 jaar.

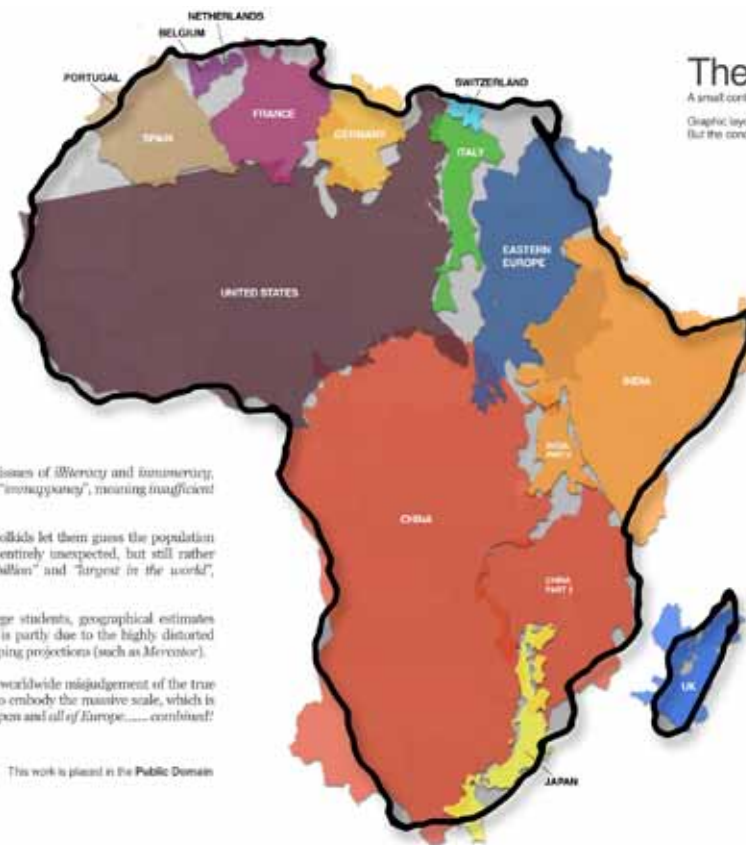
De Nigeriaanse schrijver **Chinua Achebe** mag dan oud zijn (81), hij is nog steeds de machtigste celebrity van Afrika. Volgens het **lijstje van het Amerikaanse Forbes** laat Achebe onder andere Youssou N'Dour en Didier Drogba achter zich.

De Zuid-Afrikaanse rugbyer **Solomzi Tyibilika** is op 32-jarige leeftijd omgekomen bij een schietpartij in een bar in Kaapstad. Tyibilika werd een legende toen hij in 2004 **de eerste zwarte speler** was die een try scoorde voor het nationale team.

Tegen de verwachtingen in heeft **Mo Ibrahim** zijn prestigieuze prijs voor de beste Afrikaanse leider dit jaar toch uitgereikt. De voormalige Kaapverdische president **Pedro Pires (77)** werd voor zijn goede daden beloond met vijf miljoen Amerikaanse dollar.

De Rwandese actrice **Ruth Nirere** (foto) speelt de hoofdrol in de nieuwe film **Matière Grise**, die eind januari te zien is op het **Rotterdams Filmfestival**. De film speelt zich af in Kigali en gaat over de gevolgen van de genocide op een broer en een zus.

INFOGRAPHIC Een groot continent

The True Size of Africa

A small contribution in the fight against rampant innumeracy by Kai Krause
 Graphic layout for visualization only (some countries are cut and rotated) but the conclusions are very accurate: refer to table below for exact data

COUNTRY	AREA (in 1000 km ²)
China	9.597
USA	9.620
India	3.287
Mexico	1.964
Peru	1.285
France	633
Spain	506
Papua New Guinea	462
Sweden	441
Japan	378
Germany	357
Norway	324
Italy	301
New Zealand	270
United Kingdom	245
Nepal	147
Bangladesh	144
Greece	132
TOTAL	30.102
AFRICA	30.221

In addition to the well known social issues of literacy and innumeracy, there also should be such a concept as "inaccuracy", meaning insufficient geographical knowledge.

A survey with random American schoolkids let them guess the population and land area of their country. Not entirely unexpected, but still rather unsettling, the majority chose ">2 billion" and "largest in the world", respectively.

Even with Asian and European college students, geographical estimates were often off by factors of 2-3. This is partly due to the highly distorted nature of the predominantly used mapping projections (such as Mercator).

A particularly extreme example is the worldwide misjudgement of the true size of Africa. This single image tries to embody the massive scale, which is larger than the USA, China, India, Japan and all of Europe..... combined!

© creative commons No Rights Reserved This work is placed in the Public Domain

BEELD: KAI KRAUSE

VOETNOOT DE MISPEER VAN DAVID CAMERON

Afrikaanse homoactivisten en homohaters hebben een gemeenschappelijke vijand gevonden. Ze zijn het nog steeds niet eens over het homohuwelijk of andere homorechten, maar wel over de mispeer die de Britse premier David Cameron onlangs maakte tijdens een vergadering van het Gemenebest. Cameron liet daar vallen dat Afrikaanse landen die geen haast maken met het versoepelen van de anti-homowetten voortaan niet meer kunnen rekenen op ontwikkelingshulp. De waarschuwing kon op weinig positieve reactie rekenen. Afrikaanse regeringen kwamen met voorspelbare verklaringen dat ze zich niet de wet lieten voorschrijven door de voormalige heerser. 'Kolonialisme! Op deze

manier mag Engeland zijn geld houden,' foeterde president John Atta Mills van Ghana. Ook vanuit landen als Oeganda en Nigeria klonk er een koor aan afkeurende stemmen. Reacties vanuit de homogemeenschap waren zo mogelijk nog negatiever. 'Meneer Cameron bewijst de mensen die hij probeert te 'helpen' bepaald geen goede dienst. Deze stompzinnige uitspraak zorgt voor alleen maar meer homohaat', verklaarde mensenrechtenactivist Abdul Sidibe op Ghanaweb. In een gemeenschappelijk statement dat door tientallen homobewegingen was ondertekend stond zelfs: 'Als de ontwikkelingshulp wordt stopgezet wordt de Afrikaanse homogemeenschap dubbel geraakt.'

Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Of wel? De Britse Financial Times kwam met de cynische suggestie dat Camerons regering in zulk financieel zwaar weer

verkeert, dat zijn opmerking niets anders is dan een poging om zonder al te veel gezichtsverlies te bezuinigen op ontwikkelingshulp. Niet erg geslaagd.

BEELD: CLOVIS BROWN/JAMAICAN OBSERVER

A photograph of a busy street in Juba, Sudan. The scene is captured from a high angle, looking down the road. In the foreground, a man in a dark shirt and pants walks across the road. Several motorcycles are moving away from the camera, some carrying multiple passengers. A silver car is visible on the right side of the road. In the background, more people and vehicles are scattered across the dusty street. The overall atmosphere is one of a bustling, developing urban area.

JUBA

EEN NIEUWE STAD

Van heinde en verre komen gelukszoekers naar de hoofdstad van het nieuwe land Zuid-Soedan. Weinig asfalt, veel rollende oliedollars. Het verhaal van een nieuwe stad.

TEKST: BILLY KAHORA

Aan het einde van elke middag in juli komen de Oost-Europese mannen samen in Oasis Camp, een trailerpark aan de oevers van de Nijl. Overdag werken ze voor buitenlandse bedrijven; 's avonds vermaken ze zich met sporten in de provisorische fitnessruimte of met het plukken van mango's. Langs tientallen kilometers van de Nijloever staan mangobomen - men zegt dat die ooit nog zijn geplant door de Britten. De Oost-Europeanen schudden aan de takken, en als dat niet lukt gooien ze stenen naar de rijpe vruchten. De hele avond door klinkt het geplons van stenen en mango's die in de Nijl belanden, afgewisseld met opgewonden kreten als het de Oost-Europeanen lukt om een mango te pakken te krijgen.

Stroomafwaarts liggen de dorpen van de Bari, de oorspronkelijke bewoners van de streek waarin Juba ligt. Tientallen jaren aan mango-overvloed hebben ervoor gezorgd dat mango's bij de Bari zijn gereduceerd tot veevoer. Het luidruchtige enthousiasme van de mangoplukkers wordt dan ook met verbazing aangezien. Overdag piepen de Oost-Europeanen wel anders: de hitte en het zware werk put ze dan uit en maakt ze zwijzaam.

Beroemdheden

Juba Airport: een paar kiosks, een stoffige vloer, een heleboel mensen die er uitzien of ze niet op reis gaan, gewichtige beveiligers die soms maar een half uniform aanhebben. Er zijn geen glimmende reclames of vriendelijk lachende stewardessen in strakke rokjes. Toch is het een plek waar internationale beroemdheden en politici kind aan huis zijn. Jimmy Carter kun je hier bijna dagelijks tegenkomen, wordt me verteld. Vorige week was George Clooney er nog. Even daarvoor werd de vrouw van een minister hier opgepakt terwijl ze het land probeerde te verlaten met een miljoen Amerikaanse dollars in haar koffer.

Er loopt een asfaltweg van het vliegveld naar Juba. Het centrum is klein, maar straalt toch een zekere waardigheid uit. En vergane glorie. Het Juba Hotel en het voormalige koloniale hoofdkwartier hebben duidelijk betere tijden gekend. Op het hoofdplein staat een monument dat ooit nog is opgericht door de Britse ontdekkingsreizigers Samuel Baker en John Speke, die op zoek waren naar de bron van de Nijl (er staat

overigens een bijna identiek monument in Nairobi, en nog eentje in Kampala). Een nieuwe toevoeging is de klok die enkele maanden terug de uren naar de onafhankelijkheid aftelde.

Temidden van al het stof van de oude wijken stroomt de Nijl. De rivier wordt het nieuwe centrum van de stad. De taxi-chauffeur die me van het vliegveld haalt wijst naar de recente gebouwen langs de oevers: een futuristisch ruimtestation (dat een zelfvoorzienende VN-basis blijkt te zijn), een reeks compounds met glanzende villa's voor de nieuwe elite, een opzichtig winkelcentrum, een brede boulevard. Aan de overkant van het water ligt een legerbasis, als herinnering aan het feit dat deze nieuwe welvaart niet zonder slag of stoot tot stand is gekomen.

De Oost-Europeanen aan de rivier horen ook bij de nieuwe ontwikkelingen in Juba, net als de overall aanwezige Congolese serveersters en de Chinese ingenieurs en de Amerikaanse journalisten en de oliemensen die uit alle windstreken komen. Nadat de Britten in de jaren 50 wegtrokken leek het bestaan van Juba door de wereld te zijn vergeten, maar dat wordt nu ruimschoots ingehaald.

Schelden

De bar in het Oasis Camp gaat bijna sluiten. De Oost-Europeanen, die de hele dag in stilte hebben gewerkt en zich voornamelijk met elkaar hebben bezig gehouden, krijgen plotseling aandacht voor de serveersters, die uit verveling de hele dag ruzie met elkaar hebben gemaakt. De meeste serveersters komen uit Congo of Somalië. Communiceren met ze gaat moeizaam - de meesten lijken alleen Swahili of Arabisch te spreken als er wat te schelden valt, en dat doen ze met overgave - ook op de Oost-Europeanen. Maar als het donker wordt zie ik toch een van de Oost-Europeanen zijn caravan in gaan met een serveerster. Buiten steekt zijn medebewoner een sigaret op terwijl hij wacht tot hij ook naar binnen mag.

De eigenaar van het caravanpark is een Keniaan genaamd Singh. Hij trok in de jaren 70 naar Soedan, toen er een economische boom was die zorgde voor een levendige handel tussen Soedan en Kenia. Na vele zware decennia van ploeteren en overleven heeft Singh nu eindelijk een bloeiend bedrijf.

Tegenwoordig loopt hij elke avond trots een rondje over zijn caravanpark, waarbij hij bevelen uitdeelt aan de dikke accountant die achter hem aan dribbelt. De rest van de dag zit hij op zijn kantoor te slapen of te filosoferen over de veranderingen in zijn stad. Vijf jaar terug waren er in totaal tien auto's in Juba. Nu meer dan honderdduizend.

'Het is nog steeds niet zoals in de jaren 70. Toen was dit best een ontwikkeld gebied. Je kon toen met de auto van Juba naar Nairobi en Kampala. Dat zou je niet moeten proberen met de huidige staat van de wegen,' moppert Singh. 'En als je naar Khartoum wilt ben je een week bezig. Je kunt nog beter met de boot gaan.'

Veel asfalt is er inderdaad niet in Juba. Het wegennet van de nieuwbakken hoofdstad bestaat voornamelijk uit zandpaden en drooggevalen beekjes. Er wordt echter als een bezetene gewerkt aan betere verbindingen.

Swahili

Niet alleen aan betere verbindingen trouwens. Als ik de volgende dag ga kijken bij het nieuwe regeringsgebouw kom ik in een ongelofelijke drukte terecht. Buiten zwermen auto's rond met nummerplaten van de Zuid-Soedanese overheid of van de VN. Binnen staan rijen mensen te wachten. Iedereen is gekleed in nette, donkere pakken, waardoor het moeilijk te zien is wie hier werkt en wie op bezoek is. Het gebouw is nog maar half ingericht, maar er wordt koortsachtig gewerkt aan de opbouw van het nieuwe land.

In andere Oost-Afrikaanse landen werd de komst van een onafhankelijk Zuid-Soedan met gejuich begroet. Zuid-Soedan zou de kers op de Oost-Afrikaanse taart zijn: eindelijk is er een olierijk land dat niet bij de Arabische wereld hoort. Helemaal los van de Arabische wereld staat Juba niet, merk ik als ik de mensen hoor praten - de voertaal in de nieuwste Oost-Afrikaanse hoofdstad is een vorm van het Arabisch, en geen Swahili.

Terwijl ik naar de drukte in het regeringsgebouw kijk ontmoet ik David Ludukuu, die me vertelt over de verwoede strijd om overheidscontracten die iedereen in Juba lijkt te voeren. Ludukuu is een in Engeland opgeleide arts en schrijver, die onlangs terugkeerde naar zijn geboortestad Juba. 'Binnen een paar jaar is de bevolking hier verdrievoudigd. Dit voelt als een nieuwe stad, een plek zonder eigen karakter. Wat maakt een Jubanees tot een Jubanees? Al die mensen hier hebben niet veel meer gemeen dan enthousiasme over het feit dat de oorlog voorbij. En een verlangen naar geld, natuurlijk.'

De nieuwe regering heeft geld - de Zuid-Soedanese olievelden leveren immers miljarden op. Uit alle hoeken en gaten komen mensen om een graantje mee te pikken. Er zijn grote contracten te verdienen - voor wegen en pijpleidingen en scholen en nog veel meer. 'Er is hier binnen een paar maanden een hele nieuwe miljonairklasse ontstaan,' vertelt Ludukuu.

Oliedepot

Niet iedereen in Juba heeft zoveel geluk. Als ik een rondje door de stad rijd kom ik terecht in een naar olie stinkende wijk die is ontstaan dankzij de recente toestroom van auto's. Uit heel Oost-Afrika zijn mechaniciens neergestreken in dit deel van

HET VALT ME INEENS OP DAT BIJNA ALLE AUTO'S IN JUBA EEN KENTEKEN HEBBEN VAN DE OVERHEID OF VAN DE VN

de stad. Er is hier geen begroeiing meer - er liggen overal verkreukelde olievaten en motoronderdelen en banden en uitlaten op de zwart uitgeslagen grond. Zwetende, half ontblote mannen liggen onder grote, dure auto's. Er is misschien nog wel geen Toyotadealer in Juba, maar je Landcruiser kun je hier zo te zien prima laten onderhouden.

Het valt me ineens op dat bijna *alle* auto's in Juba een kenteken hebben van de overheid of van de VN. Voor gewone mensen zijn auto's blijkbaar niet weggelegd. 'Als je niet bij de overheid werkt zijn de salarissen hier ontzettend laag,' beaamt mijn taxichauffeur als ik hem ernaar vraag. 'Misschien verandert dat nog wel eens. Maar ik ben al blij dat er überhaupt werk is, en geen oorlog meer.'

Daarna rijden we langs het oliedepot bij Stone Mountain. Alle ronkende verhalen ten spijt ziet dit epicentrum van de Zuid-Soedanese economie er ontnuchterend krakkemikkig uit. Tankwagens rijden af en aan, maar van de geplande nieuwe pijpleiding is nog geen spoor te zien. Als ik een onafzienbare rij sjouwers met gele jerrycans voorbij zie komen bekruipt me ineens een wonderlijke gedachte.

Juba is een stad in opbouw - hoewel er hard gewerkt wordt is er nog maar weinig dat goed functioneert. De wegen zijn nog niet af, veel gebouwen staan nog in de steigers. Veel van de bijna vierhonderdduizend inwoners zijn pas onlangs gearriveerd, en dat zorgt voor een opwindende, Wild West-achtige sfeer.

Maar wie de regeringsauto's en de sjouwers en de Congolese serveersters en de nieuwe winkelcentra ziet, kan concluderen dat er in ieder geval een aspect van Juba is dat al feilloos werkt: het klassensysteem. Vanuit het niets is de macht van het geld in dit voorheen zo slaperige provinciestedje geslopen. Of dat nou goed is of slecht, het is fascinerend om te zien.

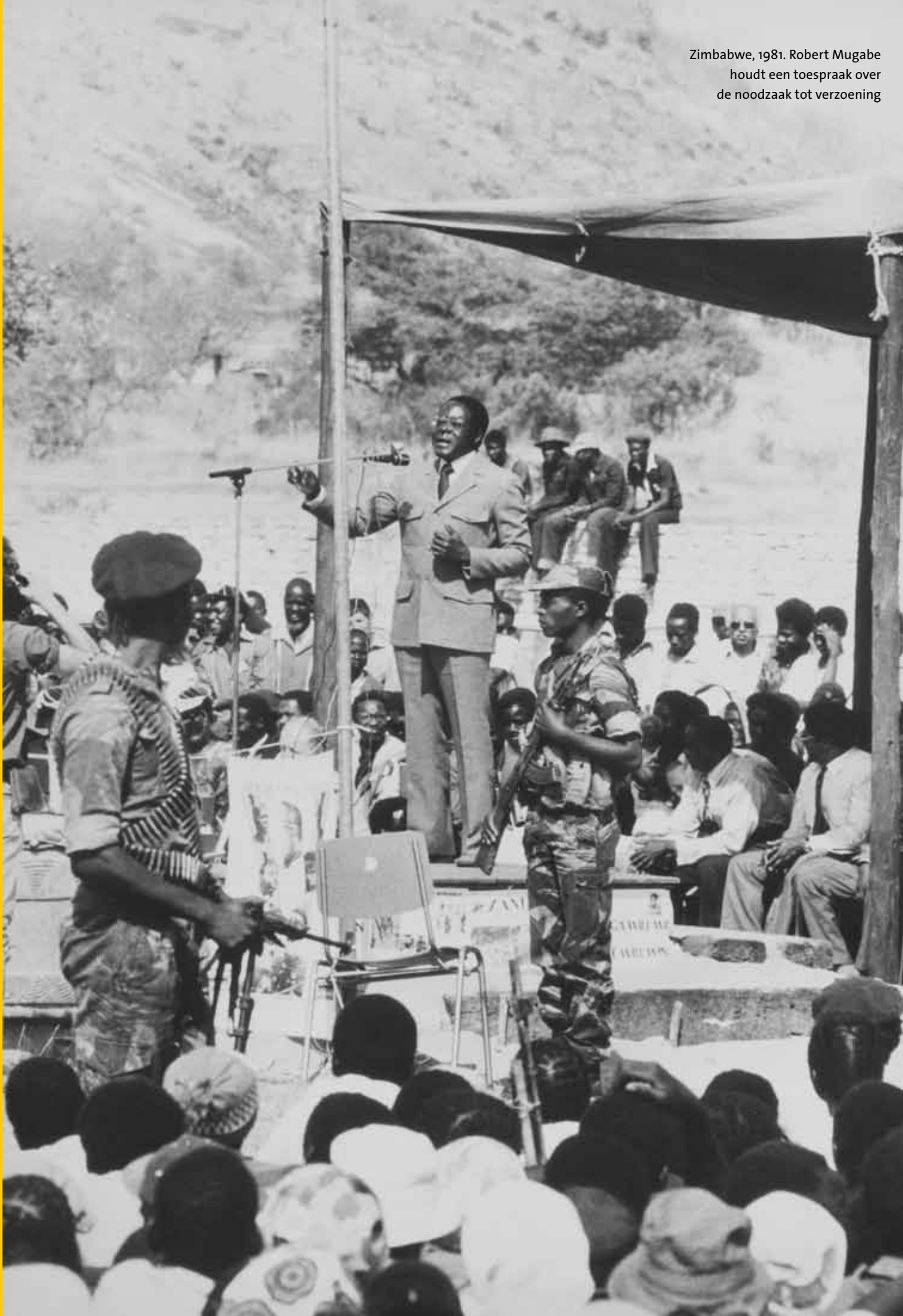
BILLY KAHORA IS EEN KENIAANSE JOURNALIST. HIJ VOLGDE OPLEIDINGEN IN ZUID-AFRIKA EN ENGELAND EN WERKT NU IN NAIROBI ALS REDACTEUR BIJ HET LITERAIRE TIJDSCHRIFT KWANI. DIT VERHAAL VERSCHEEN EERDER IN *THE CHIMURENGA CHRONIC*.

Het begin van een schizofreen tijdperk

Zimbabwe, begin jaren 80. Robert Mugabe is pas net aan de macht en Morgan Tsvangirai is nog slechts een kritische vakbondsleider. Langzaam begint het besef door te dringen dat het land een zeer raadselachtige president heeft gekregen.

TEKST: MORGAN TSVANGIRAI, FOTO: BAILEYS AFRICAN HISTORY ARCHIVE/AFRICA MEDIA ONLINE

Zimbabwe, 1981. Robert Mugabe
houdt een toespraak over
de noodzaak tot verzoening

Elke keer als ik in mijn geboortedorp kwam zonk de moed me verder in de schoenen. Ik zag jeugd vrienden en voormalige klasgenoten die er twee keer zo oud uitzagen als ik - het resultaat van ondervoeding in combinatie met overmatig alcoholgebruik. De meesten hadden geen enkele hoop meer. Ze zagen de situatie in Zimbabwe met de dag verslechteren, terwijl de regering zich totaal niet om hen bekommerde. Mugabe en zijn kliek concentreerden zich enkel op het uitvechten van de burger-

oorlog in West-Zimbabwe en het ondersteunen van de rebellen in Mozambique.

Mugabe had zich ontpopt tot een meedogenloze leider. Zijn regime leek geen enkele zwakke plek te vertonen. Proberen Mugabes karakter te verklaren werd een obsessieve bezigheid voor iedereen die zich zorgen maakte over de toekomst van het land.

In hoeverre leek Mugabe op buitenlandse leiders van nationale bevrijdingsbewegingen die aan de macht waren gekomen? Ik bracht in die dagen heel wat tijd door met het maken van vergelijkingen. Conclusies waren moeilijker te trekken. Er waren genoeg voorbeelden van leiders in nabij gelegen landen die zich, als ze eenmaal aan de macht waren, hadden ontwikkeld tot regelrechte dictators. Aan de andere kant waren er ook genoeg leiders die na verloop van tijd afstand moesten doen van de macht, omdat ze simpelweg de verkiezingen verloren. Hoe Mugabe zich zou gaan ontwikkelen wisten we natuurlijk nog niet, maar het zag er niet goed uit.

Eredocoraten

Was Mugabe een zwarte racist? Dat was in die tijd een makkelijk te beantwoorden vraag. Mugabe was geridderd in Engeland. Hij kwam graag in het Westen, waar hij telkens weer met tromgeroef en eredocoraten werd ontvangen. Er was niets dat erop wees dat hij iets tegen blanken had.

Was hij dan misschien een tribalist? Dat werd wel eens gezegd, maar de werkelijkheid lag genuanceerder. Mugabe kon prima overweg met nationalist van andere etnische groepen, zoals bijvoorbeeld de Ndebele. En als hij een tribalist was, hoe kon het dan dat hij getrouwd was met een Ghanese vrouw en niet met iemand uit zijn eigen omgeving? Zijn politieke besluiten waren dan wel regelmatig grillig, maar ik kon er geen duidelijke etnische motivatie in ontdekken. Nee, Mugabe was geen tribalist.

Was hij dan een socialist? Natuurlijk niet! Ik weet nog hoe een collega van de vakbond voor landarbeiders in 1982 al eens aan me vertelde hoe Mugabe een reusachtige boerderij in Norton had bemachtigd, even buiten Harare. Ik moest lachen van ontzetting toen ik hoorde dat de arbeiders op Mugabes boerderij flink werden onderbetaald. De werktijdenwet en nog een paar andere arbeidswetten lapte Mugabe ook aan zijn laars. Er scheen bewijs voor deze misstanden te bestaan, maar de vakbondsmans drukte me met klem op het hart om niet met dit verhaal in de openbaarheid te treden. Hij had in vertrouwen met me gesproken, dus kon ik weinig anders doen dan mijn mond houden.

Voor wie nog dacht dat Mugabe eigenlijk een socialist was kwamen er na verloop van tijd steeds meer van dit soort misstanden aan het licht, die duiden op een onmiskenbaar patroon. Mugabe ontwikkelde zich tot een grootgrondbezitter van betekenis. Vandaag de dag staan minstens tien grote boerderijen op zijn naam, en aan elke boerderij kleefde wel een controversie. Het melkveebedrijf Gushungo is misschien nog wel het bekendste voorbeeld. Mugabe kocht Gushungo voor een schijntje en liet de boerderij voor een fortuin uitrusten met de modernste apparatuur, waardoor hij een van de vooraanstaandste melkproducenten van het land werd. Multinational Nestlé zag zich vervolgens gedwongen Mugabes melk te weigeren - het was immers 'bloedmelk', volgens een internationale campagne van mensenrechtenactivisten.

Amerika

Geen socialist dus. Was Mugabe dan misschien een stroman van het Westen, die in het zadel werd gehouden omdat hij het volk in bedwang moest houden en zo de internationale zakenbelangen kon dienen? Er zong in de jaren 80 een hardnekkig verhaal rond dat de Verenigde Staten achter de schermen grote druk op Engeland en Zuid-Afrika hadden uitgeoefend om Mugabe op het Zimbabwaanse pluche te doen belanden. Aanvankelijk geloofde ik er niets van, maar ik moest toegeven dat het wel opmerkelijk was hoe resoluut Mugabe in de beginjaren van de onafhankelijkheid afstand nam van de Sovjet-Unie. Het duurde drie lange jaren voordat er zelfs maar een Russische ambassade in Harare kwam.

Ook het feit dat Mugabe er tijdens die periode voor zorgde dat alle buitenlandse investeringen gewaarborgd bleven deed menig wenkbrauw fronsen. In tegenstelling tot buurlanden als Zambia en Mozambique werd er niets genationaliseerd in Zimbabwe, zelfs geen bezit van de beruchte Zuid-Afrikaanse mijnbouw-gigant Anglo American. En de blanke Rhodesische kapitalisten mochten hun veilige, luxe levensstijl gewoon voortzetten, ondanks de onvriendelijkheden die Mugabe van tijd tot tijd uitte aan hun adres. Het grootste deel van de zwarte bevolking bleef arm, en voor vakbondsmensen als ik veranderde er eigenlijk niets na de onafhankelijkheid. Dat zette me toch aan het denken over mogelijke Amerikaanse invloed achter de schermen.

Mugabe claimde dat hij een diep religieus persoon was, en ook daaraan begon ik te twijfelen. Zelf had ik mijn opleiding genoten aan drie katholieke scholen, en katholieke waarden als eerlijkheid en solidariteit kon ik moeilijk rijmen met Mugabes bewind. Twijfel be kroop met vooral als ik dacht aan het motto dat op de poort van

mijn school in Gokomere stond: *Vincere Caritate. Overwin door Liefde*. Hoe was dat te rijmen met Mugabes meedogenloze bewind?

Cricket

Uiteindelijk begon zich de vraag op te dringen of Mugabe soms simpelweg een corrupte politieke bedrieger was. Maar zelfs die vraag was niet gemakkelijk te beantwoorden. Want hoe zat het dan met zijn imposante academische carrière, en met zijn intelligente, stadse voorkomen? Mijn ouders hadden het belang van een goede opleiding er stevig bij me ingeramd. Een zwarte die naar de universiteit was gegaan diende je te bewonderen, en Mugabe was dan ook lange tijd mijn idool. Maar hoe langer hij aan de macht was en hoe meer tegenstrijdigheden ik in zijn karakter meende te zien, hoe meer ik begon te twijfelen aan het belang van zijn academische achtergrond.

Temidden van al zijn tegenstrijdigheden en ongrijpbaarheid meende ik na verloop van tijd toch een persoonlijkheidstrek te ontwaren die Mugabe karakteriseerde. Voetbal was altijd de populairste sport geweest bij alle Zimbabwanen, net als trouwens in veel andere landen. Voor de onafhankelijkheid waren er ook veel blanke Rhodesiers geweest die voetbalden - we hadden zelfs een paar internationale sterren. Maar na 1980 was het ineens cricket wat de klok sloeg bij de blanken. Voetbal werd de sport voor de zwarten. Behalve dan voor Mugabe - die ontpopte zich tot een groot cricketfan.

Mugabe heeft nooit bij de gewone mensen willen horen. De manier waarop hij zich kleepte, zijn manier van doen - hij deed nog het meeste denken aan een internationale zakenman of een vooraanstaande *lord*. Zelfs bij partijbijeenkomsten droeg hij een stropdas. Zijn afkeer van lang haar of informele kleren was algemeen bekend. Hij rookte niet, hij dronk niet. Hij zag zichzelf als een voorbeeld voor de natie, als iemand die het waard was om aanbeden te worden.

Mugabes zelfverkleerde morele superioriteit zorgde ervoor dat hij er telkens in slaagde om belangrijke kwesties te negeren. Wie

vragen stelde of kritiek had op zijn manier van regeren kreeg hooghartige, nietszeggende antwoorden. Mugabe leek niet in staat te zijn op een kritische, coherente manier naar de oorzaken van Zimbabwes problemen te kijken. Burgeroorlog, armoede - het ging telkens mis met ons land, terwijl Mugabe ver boven alles en iedereen verheven bleef en zijn tijd stak in allerlei afleidingsmanoeuvres. Bijvoorbeeld in een bizarre campagne rond de positie van vrouwen.

Prostitutie

Mugabe bleek andere verwachtingen te hebben voor vrouwen dan voor mannen. In zijn patriarchale visie konden vrouwen rekenen op afkeuring als ze zich eigenzinnig of onafhankelijk opstelden. Mugabe bleek de mening toegedaan te zijn dat de vrouw onder constante, strenge supervisie moest staan van de man. Al in 1981 zorgde hij ervoor dat Zimbabwaanse vrouwen niet meer mochten meedoen aan schoonheidswedstrijden en modeshows - paraderen op de catwalk zou in strijd zijn met de socialistische principes van de partij.

Vrouwen die het niet eens waren met die patriarchale partijlijn konden rekenen op gevangenisstraf en 'heropvoeding'. In 1983 kwamen politie en leger samen in actie tijdens operatie Chinyavada ('Schorpioen'). In een paar dagen tijd werden vele duizenden vrouwen opgepakt. Ze werden beschuldigd van het ongeleid over straat lopen na zonsondergang, wat volgens Mugabe gelijk stond aan prostitutie. Voor de gelegenheid werd er een compleet heropvoedingskamp opgericht in de Zambezi-vallei, waar de vrouwen werden vastgehouden.

De persoonlijke vrijheid waar veel Zimbabwaanse vrouwen tijdens de onafhankelijkheidsstrijd van hadden gedroomd leek verder weg dan ooit. In vroeger tijden werden de townships regelmatig 'schoongeveegd' door de koloniale autoriteiten, waarbij vermeende prostituees werden opgepakt. Nu deed de nieuwe regering precies hetzelfde. Binnen de vakbond werd woedend en ontzet gereageerd op het nieuws. Niet alleen op persoonlijk vlak was operatie Chinyavada een ramp: verpleegsters en fabrieksarbeiders die nachtdiensten draaiden konden nu niet meer naar hun werk. Als ze werden opgepakt terwijl ze naar hun werk gingen moesten ze naar het heropvoedingskamp - als ze niet konden aantonen werk te hebben werden ze zelfs verbannen naar het platteland.

Bizar genoeg werd de operatie uitgevoerd door de minister van Staatsveiligheid, Emmerson Mnangagwa. Vrouwen die 's avonds over straat liepen waren blijkbaar een gevaar voor de nationale veiligheid. Ondertussen was er ook een minister voor Vrouwenontwikkeling, maar die deed alsof er niks aan de hand was - ook al werden er zelfs op grote schaal vrouwen opgepakt die op dat ministerie werkten.

Zimbabwe stond nog maar aan het begin van een schizofrene tijd.

De manier waarop hij zich kleepte, zijn manier van doen - hij deed nog het meest denken aan een internationale zakenman

MORGAN TSVANGIRAI IS PREMIER VAN ZIMBABWE EN EEN VAN DE BELANGRIJKSTE OPPONENTEN VAN PRESIDENT MUGABE. EERDER WAS HIJ EEN VOORAANSTAAND VAKBONDSLEIDER. DIT FRAGMENT VERSCHEEN EERDER IN ZIJN NIEUWE BOEK *AT THE DEEP END*, DAT VERKRIJGBAAR IS BIJ WWW.AMAZON.CO.UK OF RECHTSTREEKS BIJ DE UITGEVER VIA SALES@EYE-BOOKS.COM.

GELUIDEN

ONDER REDACTIE VAN BRAM POSTHUMUS

SOUNDCHECK

Rina Mushonga

FOTO: GEERT SNOEIJER

RINA MUSHONGA

De Nederlands-Zimbabwaanse singer-songwriter Rina Mushonga is aan het doorbreken. Een prachtige EP (*All My Ships*), een optreden bij DWDD, de halve finale van de Grote Prijs van Nederland... En afgelopen september een optreden

tijdens de Mandela Landscape-avond van ZAM (foto). 'The Tracy Chapman of our time', schreef een recensent. Komend jaar verschijnt Mushonga's debuut-cd. Voor wie niet kan wachten: www.youtube.com/zammagazine

SITES

Spotify De ultieme muziekschatkamer, ook voor Afrikaanse klanken!
www.spotify.com

Ahenfie Een radiostation dat uitzendt vanuit Accra, met veel lekkere oude en nieuwe highlife.
www.goallet.com

Djigui Wie oude en nieuwe dingen uit (vooral) Francofoon Afrika wil horen gaat naar dit station.
www.radionomy.com/nl/radio/afriki-djigui-theatri

Africa Goes Angeln Voor oud en nieuw en van alles wat er maar uit Afrika komt is er dit onvolprezen station op het Duitse Laut FM.
www.laut.fm/#africa_goes_angeln

Mixed Goed ingevoerde (wereld)muziek-site met een uitgebreide agenda, interviews met allerlei artiesten, recensies (ook van de samensteller van Geluiden) en nog meer.
www.mixedmagazine.nl

Parels uit de archieven

Samy Ben Redjeb is een schatgraver. Hij zoekt oud materiaal op vinyl en cassette en brengt het mooiste daarvan uit op zijn eigen label, *Analog Africa*. Maar hij deelt ook zijn speurtochten met ons, luisteraars. Iedere uitgave (het zijn er inmiddels tien) bestaat uit een CD met een tot in de puntjes verzorgd boekwerk. Wie het label kent associeert het allereerst met vette Afrofunk uit West Afrika. Maar de eerste twee uitgaven van *Analog Africa* kwamen uit Zimbabwe; we bespraken in deze rubriek ooit een CD van de band met de mooiste naam uit de geschiedenis, de Hallelujah Chicken Run Band van Zimbabwe's muziekglegende, Thomas Mapfumo. En nu is Redjeb weer even terug in Zui-

delijk Afrika. Redjeb maakte onlangs een CD met 18 zorgvuldig geselecteerde nummers uit het Angola van de jaren 70: *Angola Soundtrack*. Maar er is meer. Hij organiseerde een heuse tournee met Angola Conjunto 70. Deze band bestaat uit acht muzikerveteranen die alles hebben meegemaakt: kortstondig succes, burgeroorlog, de zuiveringen van 1977 die velen van hun collega's fataal werden en een half leven als obscuur studiomuzikant. Een volgend project ligt ook al klaar. De tiende *Analog Africa* CD wordt een verzameling met muziek uit nog zo'n land dat een beetje buiten het blikveld ligt van de liefhebber: Burkina Faso. Meer hierover is te vinden op analogafrica.blogspot.com

FOTO: RASA, UTRECHT

Rustige trance

DONSO
DONSO *Comet*
Records
De Franse
producer
Pierre Antoine

Grison raakte gefascineerd door de trancemuziek van Donso, een Frans-Malinese band die zichzelf vernoemde naar een oud savanne-instrument. Hij zat zelf in de elektronische hoek. Het resultaat? Snaar, drums, elektronica – niemand heeft de boventoon op de 11 stukken op Donso, bijna allemaal in een aangenaam rustig tempo zonder te vervelen. Dat komt ook door de gastrollen van onder meer zangeres Mamani Keita en klaviergigant Cheikh Tidiane Seck.

WOESTIJN

TAMIKREST ADAGH *Glitterhouse Records*

Er zijn mensen die de woestijnrock van groepen als het onvolprezen Tinariwen en het zwaar gehypte Bombino een beetje zat beginnen te worden. Deze mensen – maar ook anderen – verwijz ik graag door naar de groep Tamikrest. Natuurlijk, het blijft binnen het genre maar met een glasheldere productie, een glorieuze gitarist (je waant je soms op de prairie in plaats van de Sahara) en een wat meer pop-georiënteerde aanpak met vrij korte nummers is deze toch net even een beetje anders.

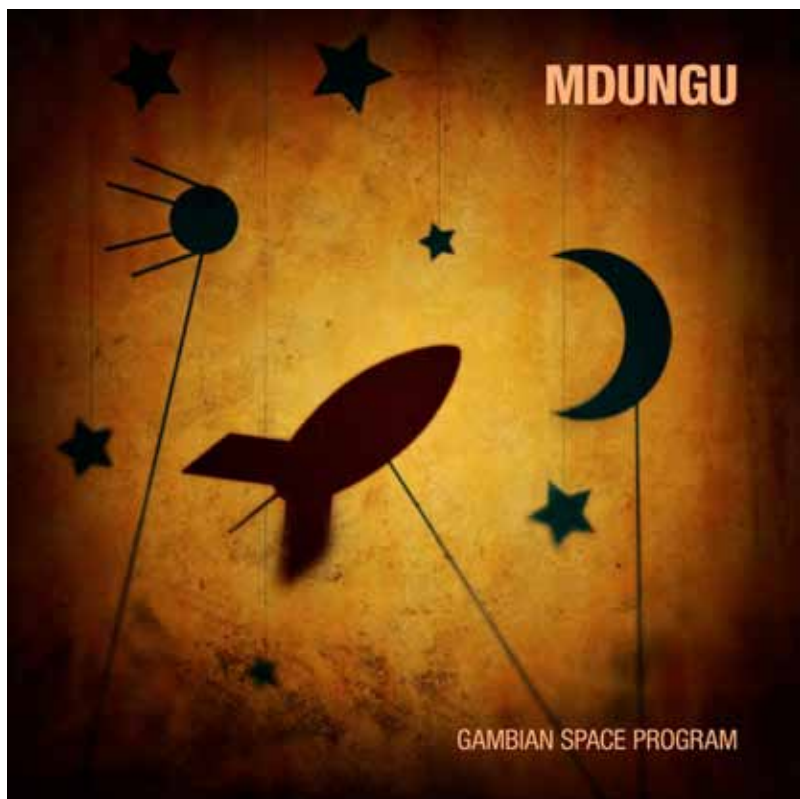

Fonkelende hiphop

BLITZ THE AMBASSADOR NATIVE SUN

Jakarta Records/Groove Attack

Hier gebeurt iets zeldzaams. In een tijd dat de Amerikaanse rap al jaren de weg kwijt is en de Ghanese populaire muziek bepaald wordt door ritmeboxjes en ander (veel te simpel) elektronisch gedoe staat daar ineens Blitz. Geboren in Accra, woonachtig in Brooklyn, New York City. Heeft een stijl ontwikkeld waarbij Afrika en Amerika in een fonkelende combinatie samen optrekken. Hij gebruikt geen beatboxjes maar een echte band met bas, drum, blazers – en in een hoekje ergens een laptop. Hij heeft teksten die ergens over gaan. Over het leven in een grote West-Afrikaanse stad, de verbindingen tussen Fela, highlife, soul, funk en rap oude stijl. Er is, om met de legendarische VPRO omroeper Cor Galis te spreken maar één opdracht: luisteren, dus.

INSTAPPEN ALLEMAAL!

MDUNGU GAMBIAN SPACE
PROGRAM *Rough Trade*

In een eerdere ZAM bespraken we *Afro What!?*, het overtuigende debuut van de Nederlands-Gambiaans-Spaans-ennogzowat groep Mdungu. Nu is er een opvolger: *Gambia Space Program*. Mochten zich in de ruimte muziekvormen bevinden dan zullen die moeiteeloos door Mdungu meegenomen worden. Ze spelen immers al Afrobeat, jazz, funk, mbalax en mooie ouderwetse nummers van prachtorkesten als Bembeya Jazz. Live is dat de komende maanden door heel Nederland te bewonderen maar nu is er alvast deze CD. *Gambia Space Program* - instappen allemaal!

JUSTITIA & MEMORIA

HERINNERING 'Ik weet nog hoe ik in 1994 beelden van de genocide op TV zag. Tien jaar later was ik fotojournalist en reisde ik naar Rwanda. De sporen van de genocide waren toen nog overal te zien. Schedels, massagraven. Tegenwoordig is bijna alles opgeruimd, maar ik zal nooit vergeten wat ik toen zag.' De foto's die de beroemde Zuid-Afrikaanse fotograaf Pieter Hugo in 2004 nam zijn nu eindelijk gepubliceerd. Het boek *Rwanda 2004, Vestiges of a Genocide*, dat hij samen met journaliste Linda Melvern maakte, is verkrijgbaar bij uitgeverij oodee.

FOTO'S: PIETER HUGO

Gedenkteken bij een massagraf in een latrine

Nzega , Gasaka sector

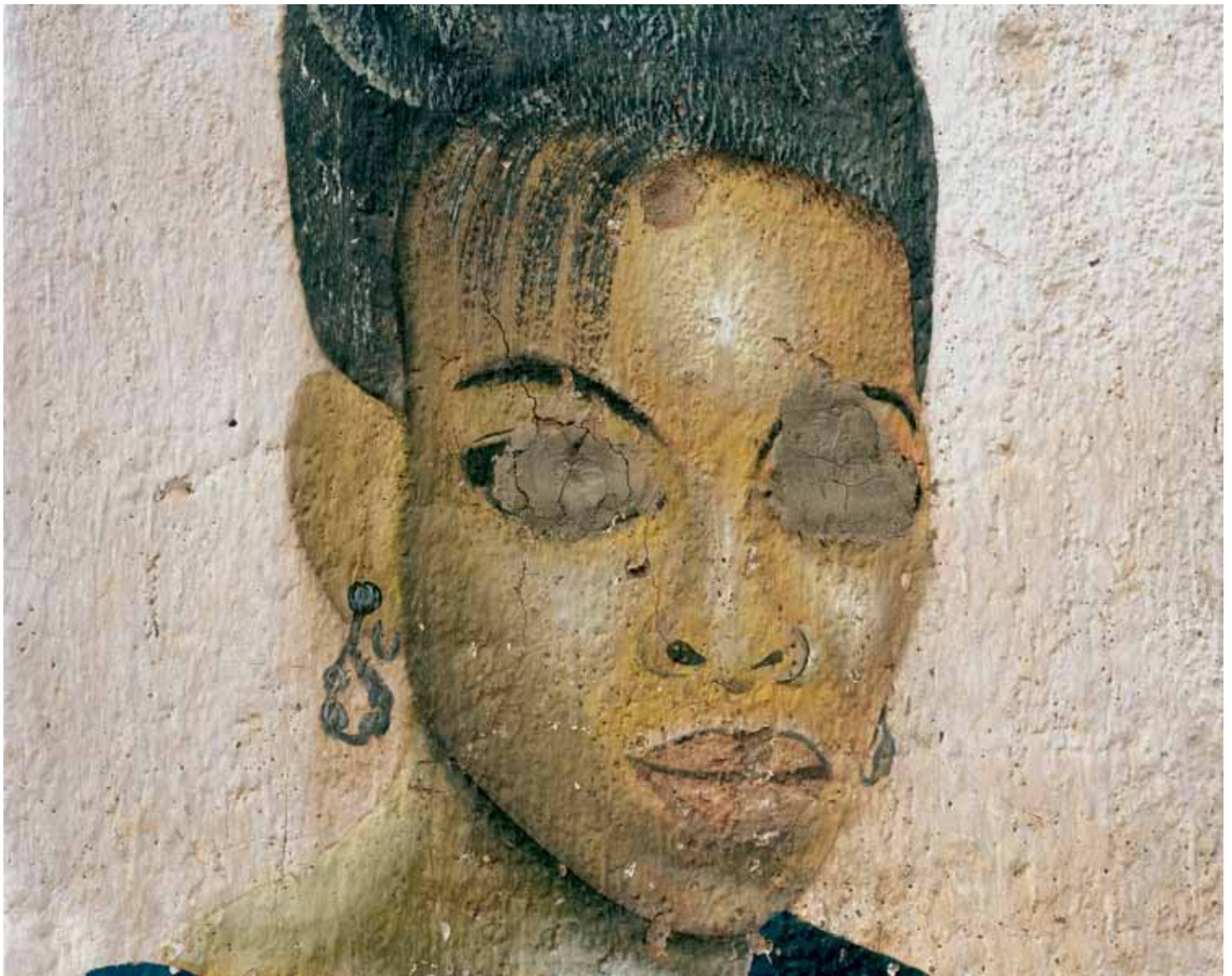
Veel lijken belanden in latrines. Op veel lichamen waren stenen gelegd, om te voorkomen dat eventuele overlevenden uit de latrine konden ontsnappen

Kigali memorial centre

Het gedenkcentrum is sinds de oprichting twee keer getroffen door aanslagen met granaten. Bij een ervan kwam een politieman om het leven. Sindsdien staan er 24 uur per dag gewapende bewakers bij het centrum.

Salon de coiffure, La Mignone, Kigali

L' hotel Rebero l'horizon

Dit voormalige luxehotel werd in de aanloop naar de genocide gebruikt door activisten van de Interahamwe, een paramilitaire beweging van Hutujongeren die een ideologie van haat en geweld tegen Tutsi's verkondigde. Later werd het hotel gebruikt als legerkamp voor soldaten van het Rwandan Patriotic Front. Naast het hotel staat een gedenkteken voor de Rwandese politici die werden gedood vanwege hun verzet tegen de genocide.

RECHT Met statuten en reglementen onder de arm geklemd schuimen juristen het Afrikaanse continent af. Charles Taylor, Rwandese genocidaires, Congolese kindermisbruikers – alle mensenrechtenschenders moeten voor het internationale strafhof gesleept worden. Maar hoe effectief zijn al die tribunalen en gerechten eigenlijk?

TEKST: THIJS BOUWKNEGT

Het gloednieuwe elektrische gordijn kruipt omhoog. Achter het kogelwerende glas doemt een kleine rechtszaal op. Het decor: houtkleurige bureaus en zwarte bureaustoelen. Aan de andere zijde wachten toehoorders op de volgepakte publieke tribune vol spanning op het eerste bedrijf. Het is maandagmiddag 20 maart 2006. De ooit zo flamboyante krijgsheer loopt de rechtszaal binnen. Hij draagt een grijs pak met een gele stropdas. Onwennig neemt hij plaats achter zijn advocaat en zet een koptelefoon op. Tegenover hem zit een voltallig team aanklagers. Schuin tussen beide zitten drie rechters, gekleed in blauwe toga's. De Franse rechter vraagt de beklaagde zich te introduceren.

'Mijn naam is Thomas Lubanga Dyilo. Ik ben politicus van beroep,' antwoordt de timide Congolees. Drie dagen eerder was hij met tranen in zijn ogen vanuit Kinshasa naar Den Haag overgevlogen. Hij weet nog niet dat hij zowat drie jaar zal moeten wachten op zijn proces, dat vervolgens ook nog eens jaren zal duren. Hij zal zich gedurende die periode regelmatig in de rechtszaal vertonen. Af en toe trekt hij een kleurige Afrikaanse outfit aan. Meestal houdt hij zich stil. 'Het is onmogelijk mij te herkennen in de context van de misdaden en bedoelingen die u aan mij toeschrijft,' is een van de weinige volzinnen van 'Pappa' - zoals voormalige kindsoldaten hem noemden – tijdens de pleidooien.

Dramastuk

Lubanga richt zich tot hoofdaanklager Luis Moreno Ocampo. Vanaf de publieke tribune kijkt Angelina Jolie naar het schouwspel. Lubanga is, als eerste verdachte van het tribunaal, het middelpunt geweest van een bijzondere vertoning: het onwennige aftasten van de magistraten en het geklungel van de procureurs maakten zijn zaak tot een waar dramastuk. Tot tweemaal toe mag Lubanga bijna zijn koffers pakken wegens ernstige procedurefouten. Onderdeel van het spektakel is een legertje getraumatiseerde ex-kindsoldaten dat Ocampo naar het koude Den Haag vloog om tegen Lubanga te getuigen. In de serene rechtszaal trekt een aantal hun verklaring in. Sommige zijn

bang, anderen zeggen gecoacht te zijn door tussenpersonen in Congo. 'Ronselde Lubanga kindsoldaten, of ronselde Ocampo kindgetuigen?' schamperen Lubanga's advocaten. Verwacht wordt dat het povere veldwerk van Ocampo in december wel eens tot een lage straf kan leiden.

Het ICC werd in 1998 opgericht als een permanent hof dat verdachten van genocide, oorlogsmisdrijven en misdaden tegen de menselijkheid vervolgt. Lubanga, een voormalige student psychologie aan de universiteit van Kisangani, was toen nog een onbeduidende goudhandelaar aan wie dit historische moment vast voorbij zal zijn gegaan. En later, toen hij zijn kindsoldaten losliet in het wetteloze Ituri, verwachtte hij vast ook niet dat hij ooit eens in Den Haag zou belanden. Toch verscheen Lubanga in 2005 op Ocampo's radar. De aanklager schreef een drievoudige aanklacht, waarin Lubanga werd beschuldigd van het in dienst nemen, ronselen en inzetten van kinderen jonger dan vijftien jaar. Het hof vaardigde een arrestatiebevel uit en niet veel later werd Lubanga in het vliegtuig naar Den Haag gezet.

Lubanga's proces speelde zich af in één van de drie zaaltjes in de verbouwde parkeergarage van het voormalige KPN-hoofdkantoor. Het witte gebouw moet symbool staan voor internationale gerechtigheid, in ieder geval totdat het een vaste plek krijgt in de Scheveningse duinen. Vanaf de elfde verdieping kijkt aanklager Ocampo uit over een snelweg. In Argentinië vervolgde hij in de jaren tachtig de leiders van de junta. Later stond hij Diego Maradona bij en beslechtte als tv-rechter huis, tuin en keukenconflicten. De afgelopen negen jaar was hij in Den Haag verantwoordelijk voor de vervolging van notoire oorlogsmisdadigers. 'De beste baan van de wereld,' verzekert hij.

Kritiek

'Dit is een nieuwe tijd,' vertelt Ocampo in zijn zware Spaans accent. 'Een tijd waarin straffeloosheid geen optie meer is. Krijgsheren, militairen en politici houden tegenwoordig rekening met dit hof.' Ocampo kreeg de afgelopen jaren veel kritiek te verduren: hij zou een slechte en megalomane manager zijn, de regels naar zijn hand willen zetten maar vooral beroerd onderzoek doen. Human Rights Watch schreef recentelijk dat de binnenkort terugtrekkende aanklager veel

onafgemaakte zaken nalaat aan zijn opvolger.

Toch heeft Ocampo niet stilgezeten. Zijn team onderzoekt momenteel misdaden in zeven landen en houdt nog eens acht andere landen nauwlettend in gaten. Een gigantische klus. Terwijl Ocampo net Libië en Ivoorkust op zijn bord heeft gekregen, voltrekt zich ondertussen het complexe proces tegen een voormalige vicepresident van Congo. Ook moet hij nog slotpleidooien schrijven in de zaak tegen twee voormalige rivalen van Lubanga: Germain Katanga en Mathieu Ngudjolo Chui.

Die laatste zaak is illustratief voor de vele lastige gevallen in Ocampo's dossierkast. De aanklager betoogt dat de twee verdachten in februari 2003 tweehonderd inwoners van het gehucht Bogoro hebben vermoord bij een etnische zuivering. Sommige dorpelingen wisten te ontsnappen naar een berg in de buurt. Vanaf die plek, zo vertelden ze later de aanklager, hadden ze Katanga en Ngudjolo gezien.

De advocaten van de beschuldigen zijn echter niet zeker of de getuigen van zo'n grote afstand wel mensen konden herkennen. Om te kijken wie er gelijk heeft, stelden de rechters in augustus voor om naar het dorp te gaan. Maar Ocampo vindt een bezoek van de rechters aan Afrika maar niets. 'Te duur en te onveilig.' Volgens hem geven de panoramische foto's, video's en beschrijvingen voldoende informatie voor de rechters zich de omgeving voor te stellen. Maar in de wandelgangen gaat het verhaal dat Ocampo bang is voor malaria en ebola. En onder critici wordt gefluisterd dat hij niet zo zeker is van zijn bewijsmateriaal.

Afhankelijk

Ocampo heeft nog veel meer hoofdpijndossiers: hoe de bewijslast rond te krijgen tegen de Rwandese leider Callixte Mbarushimana, en wat de doen met alle kritiek rondom de zaak tegen zes Keniaanse prominenten? En is er nog wat van de aanklacht tegen twee Soedanese rebellen te maken? Een heikel punt is dat Ocampo bij veel zaken afhankelijk is van de medewerking van lokale machthebbers. Hij heeft geen politieagenten om verdachten te arresteren, en daarom wordt het hof niet zelden opgezadeld met verdachten die in eigen land toch al afgedankt zijn. Kleine warlords en onbeduidende militairen hebben meer van Ocampo te vrezen dan de grote bazen. Lubanga zat al vast in Kinshasa voordat Ocampo ooit van hem had gehoord en ook de lastposten Katanga en Ngudjolo werden met opvallend veel gemak door president Kabila naar Den Haag gestuurd. Een gevreesde oorlogsmisdadiger als Bosco 'The Terminator' Ntaganda wordt daarentegen regelmatig in het Congolese Goma gezien terwijl hij zich ontspant op de tennisbaan. Of terwijl hij eet in het beste restaurant van die stad, waar hij een graaggeziene VIP-gast is. Hij lijkt zich weinig zorgen te maken over het strafhof. Onlangs werd hij nog gepromoveerd tot generaal. Ook iemand als de Sudanese leider Omar al Bashir pronkt al sinds 2009 bovenaan Ocampo's verlanglijstje, maar zit nog rustig in zijn villa in Khartoum.

President

Als er wel hooggeplaatste mensen naar Den Haag komen,

In de wandelgangen gaat het verhaal dat Ocampo vooral bang is voor malaria en ebola

hebben ze vaak een eigen agenda. Afgelopen mei stond Uhuru Kenyatta op de witte trappen van het hof het Keniaanse onafhankelijkheidslied te zingen. De Keniaanse vice-premier was vrijwillig naar Den Haag gekomen om zijn rol in het politieke geweld na de verkiezingen van 2007 te ontkennen. Kenyatta wil president worden, net als zijn vader. Als de rechters besluiten hem niet te vervolgen kan dat stemmen opleveren.

Zo is het ICC vaak ongewild een speelbal van politieke leiders. Naast de Veiligheidsraad kunnen alleen overheden Ocampo uitnodigen om onderzoek te komen doen. Dat gebeurde tot nu toe in Oeganda, Congo, Centraal Afrikaanse Republiek en recentelijk in Ivoorkust. Op het eerste gezicht een mooie geste, maar in werkelijkheid frustreren de leiders van die landen elk onderzoek naar hun eigen gedrag. Iemand als Ouattara, de kersverse president van Ivoorkust, wekt de indruk vooral mee te werken zodat hij zijn rivaal Laurent Gbagbo naar Den Haag kan sturen.

Een ander probleem voor Ocampo's geloofwaardigheid is dat het ICC in naam weliswaar internationaal is, maar in de praktijk slechts zaken uit een beperkt aantal landen behandelt. Om precies te zijn: alle zaken spelen in Afrika. Het wekt de schijn van partijdigheid. Afrikaanse leiders, ooit de meest gepassioneerde protagonisten van het hof, spreken tegenwoordig spottend van het 'African Criminal Court'. Binnen de Afrikaanse Unie klinken er stemmen om lidmaatschappen op te zeggen. Het hof wordt beschuldigd van juridisch kolonialisme en willekeur. 'Waarom reist Ocampo niet naar de Palestijnse gebieden, Afghanistan of Irak?' klinkt het regelmatig. Ocampo heeft op zulke vragen een standaard antwoord paraat: 'In andere gebieden hebben we óf geen mandaat, óf er zijn al andere rechtbanken die de ernstige zaken behandelen.'

‘Jambo betekent hallo’, wist zijn assistent hem nog bij te brengen voor hij met overlevenden van de genocide moest gaan praten

Ocampo Six

Nairobi, mei 2010. Ocampo is net gearriveerd in de Keniaanse hoofdstad en praat met slachtoffers van het verkiezingsgeweld van 2008. ‘Ik ben jullie ambtenaar. Ik ben er voor de slachtoffers,’ berijdt hij zijn gebruikelijke stokpaardjes. Hij wordt behandeld als een Hollywoodster. In het nabij gelegen Kibera, Afrika’s grootste sloppenwijk, vertoont hij zich niet, maar ook daar wordt hij op handen gedragen. Mensen hebben kalenders met Ocampo’s afbeelding aan hun spaanplaten huizen geplakt. ‘Restore peace,’ staat er op een wankele muur gekalkt. Er is hoop dat Ocampo de corrupte leiders zal aanpakken en nieuwe huizen zal bouwen.

De pro-formazittingen tegen de ‘Ocampo Six’ die een jaar later beginnen worden dan ook immens populair in Kenia. Ze zijn live te volgen op televisie en internet. Iedereen kent intussen de stijlen van advocaten, verdachten en de aanklager. De Bulgaarse rechter wordt gerespecteerd door haar strenge regie.

Een concreet resultaat van de rechtszaak is er anderhalf jaar later echter nog niet. ‘Mensen hebben vaak verwachtingen die wij niet kunnen waarmaken,’ geeft Ocampo toe.

Toch is de grote publieke aandacht voor het ICC in Kenia al een hele stap vooruit, vergeleken met de stilte waarin meeste zaken gevoerd worden. Het ICC mag in principe overal ter wereld hoorzittingen organiseren maar blijft gewoonlijk veilig in Den Haag, ver verwijderd van de *crime scenes* en zij die het meemaakten. Slachtoffers zijn de grote

afwezigen op de publieke tribunes in Den Haag. Welke Congolees, Centraal Afrikaan of Sudanese heeft genoeg geld om naar Den Haag te reizen? Welke Afrikaan krijgt er überhaupt een visum om naar Nederland te komen? De internationale rechtspraak trekt vaak in stilte aan de slachtoffers voorbij. Zo kon de zaak-Lubanga in eigen land op maar weinig aandacht rekenen. Tijdens de start van het proces organiseerde het ICC nog een ‘screening’ in het Oost-Congolese stadje Bunia. Het kleine lokaaltje waar de live-verbinding te zien was zat binnen de kortste keren bomvol. Maar net voordat de verdediging met het openingswoord begon viel de verbinding weg. Het was meteen de laatste keer dat er een poging was gedaan om beelden van het proces te vertonen in Bunia. Ook het feit dat de zaak nu eindelijk ten einde loopt zal tot weinig mensen daar zijn doorgedrongen. Congolese geïnteresseerden die straks het oordeel tegen Lubanga willen raadplegen zullen flink hun best moeten doen. Het vonnis wordt gepubliceerd in het Engels, en vier maanden later in het Frans. Er komt geen vertaling naar het Lingala.

Sexy

Ocampo’s halfslachtige pogingen om het ICC een beetje ‘sexy’ voor het grote publiek te maken komen niet uit de lucht vallen. Het ICC is weliswaar het eerste permanente internationale strafhof, maar werd vooraf gegaan door allerlei bijzondere, tijdelijke tribunaal. Na de genocide in Rwanda van 1994 werd bijvoorbeeld het Internationale Straftribunaal voor Rwanda (ICTR) opgericht. Waarschijnlijk uit schuldgevoel dat er tijdens die volkerenmoord niet krachtdadiger was opgetreden stak de VN er meer dan anderhalf miljard dollar in.

Het ICTR, dat binnenkort zijn deuren sluit, zal de geschiedenis ingaan als een traag en peperduur tribunaal, dat compleet geïsoleerd was van de buitenwereld. De meeste zaken veranderden in papieren tijgers. De ingevlogen internationale *investigators* hadden vaak geen flauw idee van de context waarin getuigen hun verhaal deden. Zaken werden gefrustreerd door een gebrekkige kennis van de complexe lokale geschiedenis, sociale omgangsvormen en taal.

‘We zijn geen waarheids- of verzoeningscommissie,’ snauwde een rechter een keer toen er een persoonlijke verklaring werd voorgedragen. ‘Laten we ons alstublieft bezighouden met het belangrijkste: het proces.’ Bekend is ook het verhaal van de aanklager die op weg naar de Rwandese grens nog een snelcursus Swahili kreeg. ‘Jambo betekent hallo’, wist zijn assistent hem nog bij te brengen voor hij met overlevenden van de genocide moest gaan praten over hun verleden.

Net als Ocampo waren de aanklagers van het ICTR volledig afhankelijk van de welwillendheid van de lokale machthebbers. Zo ontstond de vreemde situatie dat er alleen Hutu’s werden vervolgd, en de Tutsi’s buiten schot bleven. De autoriteit van het ICTR werd nog verder ondermijnd door een gebrekkige communicatie. Slachtoffers werden niet goed geïnformeerd, net als de kroongetuigen die moesten meewerken aan processen. Als het tribunaal al tot een uitspraak kwam, ging die gewoonlijk langs de meeste betrokkenen heen.

Volkstribunaal

Het strafrecht lijkt simpelweg niet voldoende uitgerust voor grootschalige en collectieve misdaden als in Rwanda. Rechters kunnen niet voldoen aan de verwachtingen van slachtoffers. Hun werk richt zich op de verdachte, wiens juridische schuld of onschuld bewezen moet worden. De bredere context, het verhaal van omstanders en verzoeningsvraagstukken vervlieden vaak in de rechtszaal. Terwijl Ocampo vergeefse pogingen doet om zijn ICC langs al deze valkuilen te sturen, ontstaan er in veel Afrikaanse landen alternatieven voor de internationale rechtspraak.

In Rwanda tekenden zo'n 12.000 volkstribunaaltjes een veelvoud aan ooggetuigenverslagen op. Door westerse mensenrechtenorganisaties werden die *Inkiko Gacaca* op grasveldjes weggezet als partijdig, ondoorzichtig en oneerlijk. Verdachten – uitsluitend Hutu's – kregen immers geen advocaten om zich te verdedigen. Toch wisten zulke volkstribunaaltjes meer dan een miljoen genocidezaken af te handelen. Het ICTR behandelde in totaal 69 zaken.

Nog anders gaan de Sierra Leoners om met de nasleep van hun burgeroorlog. Tijdens dorpsessies – ook wel 'bonfires' – wordt gesproken over verzoening en hoe voormalige rebellen en kindsoldaten weer terug kunnen keren in verscheurde gemeenschappen. De blik is vooral gericht op de toekomst.

Eerdere pogingen om de schuldigen met behulp van het transitierecht aan te pakken leidden niet tot een bevredigend resultaat. Naast een waarheids- en verzoeningscommissie richtte de Sierra Leonese regering met hulp van de VN het Speciale Hof voor Sierra Leone (SCSL) op. Aanvankelijk leek het SCSL een veelbelovend experiment. Het vestigde zich in Freetown en huurde naast internationaal personeel ook veel Sierra Leoners in. Maar de praktijk viel tegen. De VS betaalden het meeste en het waren dan ook vooral Amerikaanse juristen die de dienst uitmaakten. De Sierra Leoners werden veelal als chauffeur of kok aangesteld.

Uiteindelijk brak vooral het gebrek aan hoofdverdachten het tribunaal op. De een werd vermoord in Liberia en twee anderen stierven in de cel. Toen een vierde grote vis – Johnny Paul Koroma – niet werd gevonden, zette het tribunaal al haar geld op de veroordeling van haar kroonjuweel in

Nederland. Begin volgend jaar zullen drie rechters in Leidschendam hun laatste oordeel vellen over Charles Taylor. Maar met zijn verhuizing naar Nederland verdween het proces meteen uit het zicht van Liberianen en Sierra Leoners. Net als in Congo haperden in Freetown en Monrovia van meet af aan de videoverbindingen met Den Haag. Tegelijkertijd bleven de publieke tribunes in Nederland angstvallig leeg, ook toen Taylor zelf acht maanden lang in de getuigenbank zat. Alleen met de komst van stergetuige Naomi Campbell werd de wereld weer even herinnerd aan de afgehakte armen en benen en bloeddiamanten.

De verwachting is dat de voormalig Liberiaanse president de rest van zijn leven zal slijten in een Britse cel. Dat Taylor alleen terecht staat voor misdaden in Sierra Leone na november 1996, zal bij zijn Liberiaanse slachtoffers een bittere nasmaak achterlaten.

Overbodig

Ocampo zegt te dromen van de dag dat alle misdadigers op eigen bodem vervolgd kunnen worden. Het ICC zou enkel een 'hof van laatste hoop moeten zijn'. Toen Ocampo begon aan zijn baan zei hij dat zijn werk pas geslaagd was op de dag dat hij overbodig was geworden en alle landen in staat zouden zijn om hun eigen zaken te behandelen. Maar die dag is ver weg, en Ocampo's hof is ondertussen nog niet bepaald uitgegroeid tot een baken van hoop. Het ICC wordt lang niet door iedereen erkend en veel misdaden blijven onbestraft.

Misschien kan Ocampo's gedoodverfde opvolgster, de Gambiaanse Fatou Bensouda, het ICC van wat meer aanzien in Afrika voorzien. En als plaatselijke initiatieven als die in Sierra Leone en Rwanda meer navolging krijgen kan het Internationaal Strafhof misschien ooit zijn wat het pretendeert te zijn: een hof van laatste hoop – niet meer en niet minder.

THIJS BOUWKNEGT IS JOURNALIST BIJ ONDER ANDERE DE WERELDOMROEP. HIJ VOLGT HET INTERNATIONAAL STRAFHOF AL JAREN.

WOORDEN

ONDER REDACTIE VAN INGEBORG VAN BEEKUM

POËZIE | **Our friendship runs away from us**

*For "Terhemen Agbedeh" and
All the friends I
Used to know but
Can no longer see*

00.07 hrs

*All fantasies must queue up in
the traffic of city lights
I do not blame you, my friend,
for we can only hold on for a while
till the bird fluids
are licked off the calf and the
meadow springs anew,
where the young bride now stands simply,
one hand reaching in
to part her undies,
her water clattering
on dust and stones.*

OMALE ABDUL-JABBAR

Omale Abdul-Jabbar (Nigeria) schrijft poëzie, fictie en essays. Zijn werk verscheen onder meer in *Daily Times* en *Punch*, en werd opgenomen in verschillende bloemlezingen, zoals *Letters from the soul* en *Blackbiro online*. In 2002 was Abdul-Jabbar finalist voor *Poetry.com*. Met bovenstaand gedicht staat hij op de shortlist voor de *PEN Nigeria/Saraba Poetry Prize 2011* die in december wordt uitgereikt.

FOTO: HABIE SCHWARZ/WILLIAM MORROW PUBLISHERS

VAN HET SLAGVELD NAAR HET CIRCUS

ROMAN | **Sonja Loots,**
Sirkusboere (Tafelberg)

Twee maal per dag, zes maanden lang speelde de Afrikaner generaal Piet Cronjé zijn nederlaag bij Paardeberg uit de Brits-Boereoorlog (1899-1902) na. Op de wereldtentoonstelling in St. Louis, voor een uitgelaten publiek van duizenden Amerikanen. Op dit historische gegeven is deze roman gebaseerd. In 1904 trok circusbaas Frank Fillis met zo'n zeshonderd Zuid-Afrikaanse soldaten (Boeren, Britten en zwarten), vrouwen en kinderen per schip naar Amerika. Honderden paarden werden net zolang getraind tot ze 'dood' konden neervallen. Hoe komisch zo'n circus ook klinkt, het gezelschap dat naar Amerika afreisde was in- en intriest. De verliezers van de oorlog, de Boeren, zaten aan de grond. Evenmin hadden veel Britten het fortuin gevonden na hun overwinning. En de zwarten hadden überhaupt geen vrije keuze, die werden gewoon meegesleurd door hun 'base'.

Held

De 68-jarige generaal Cronjé wordt in het boek neergezet als een norske, godvrezende man die gekweld wordt door zijn nederlaag bij Paardeberg. Na een jarenlange ballingschap op het Britse eiland

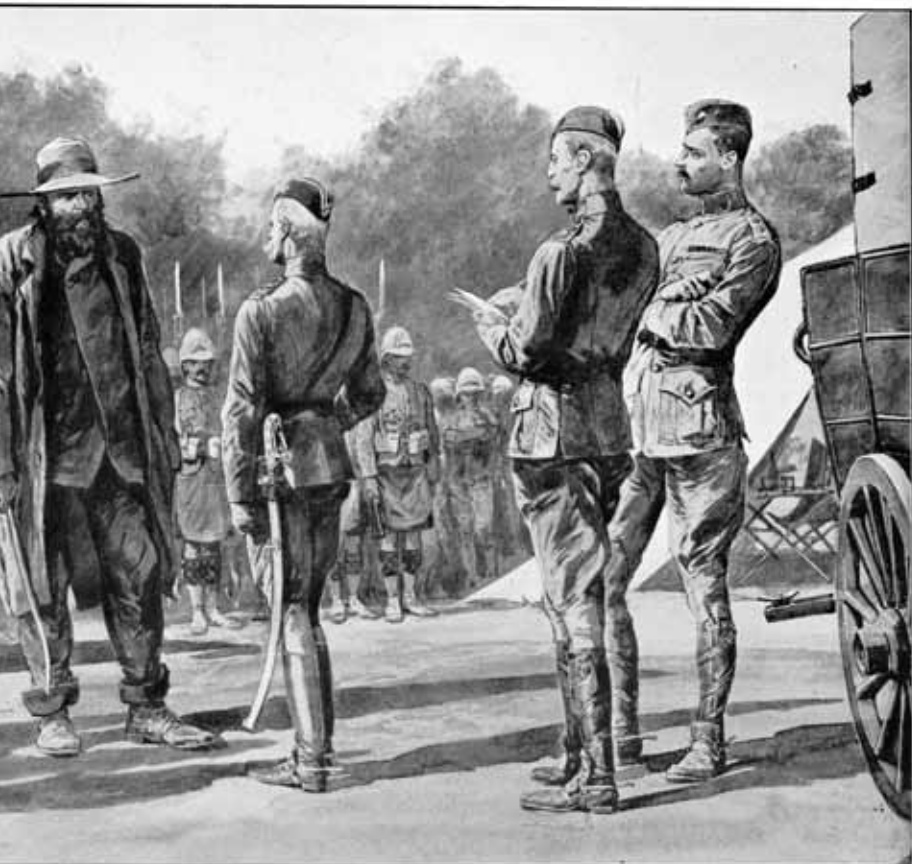

St. Helena leidt hij een geïsoleerd bestaan op zijn boerderij met zijn knecht Fenyang. In Amerika wordt hij echter als een held onthaald. De Amerikanen voelen sympathie voor de strijd van de Boeren tegen de Britten, tegen wie zij zelf ook een onafhankelijkheidsoorlog hebben gevoerd. Cronjé en generaal Ben Viljoen, een ander belangrijk personage, worden zelfs door president Teddy Roosevelt uitgenodigd. Generaal Viljoen blijkt een opportunist: hij zoekt zijn heil bij steeds een andere vrouw, steeds een ander volk, en steeds een ander beroep. Hij en Cronjé botsen voortdurend, vooral over wat er nou echt gebeurd is op het slagveld.

Exotisch

Geschiedschrijving en -vervalsing is een terugkerend thema in deze roman, waardoor je moet denken aan Zuid-Afrika's recente verleden. Zoals aan de Waarheid- en Verzoeningscommissie, die misdaden uit de apartheidperiode probeerde te reconstrueren.

BEELD: RICHARD CATON WOODVILLE // HERITAGE IMAGES

Generaal Piet Cronje geeft zich over aan de Engelsen bij Paardeberg, 1900.

Aan het einde wordt bij de viering van de Unievorming van Zuid-Afrika (1910) een reusachtig schouwspel over de Zuid-Afrikaanse geschiedenis opgevoerd. In dit theaterstuk is de Boerenoorlog volledig weggelaten; dat zou maar een 'perifere gebeurtenis' zijn geweest.

Cronjé wordt zelfs door president Roosevelt uitgenodigd

Elders in de roman zinspeelt de schrijfster op de vrees van de Afrikaners dat hun taal en cultuur steeds verder zullen marginaliseren. En dat van de toenmalige pioniers uiteindelijk niet meer overblijft dan wat 'sirkusboere' – een exotisch blank verschijnsel aan de

zuidpunt van donker Afrika. Net zo exotisch als de zwarte Afrikanen die worden tentoongesteld. Want onderdeel van de wereldtentoonstelling is een uitstalling waar 'Afrika se geheimsinnige (...) stamme in veilige en gerieflike omstandighede' bezichtigd kunnen worden. Circusbaas Fillis hangt de mannen luipaardstaarten om en zet de vrouwen neer op leeuwenvellen. 'Die Suid-Afrikaanse kaffer is bygelowig, hebsugtig, wreed, 'n leuenaar van beroep', vertelt Cronjé aan het publiek. Later laat hij zijn eigen knecht Fenyang stikken als die door honden wordt verscheurd. En zo gaat Sirkusboere vooral over trauma's: van de oorlog, van de nederlaag, van verlies van dierbaren, van racisme. Serieuze thema's. Maar het boek is vol humor en satire geschreven en leest, dankzij vlotte dialogen en een sterk beeldend taalgebruik, als een trein. (Fenneken Veldkamp)

Waardevolle verzameling

VERHALEN | Ivor Hartman en Emmanuel Siguake, *African Roar 2011 - an annual anthology of African Authors* (Kindle)

Elke keer wanneer de term 'Afrikaans' wordt toegepast op een korte-verhalenbundel, ben ik bang dat de kwaliteit moet inboeten om alle regio's evenveel aandacht te geven. Gelukkig is dat niet het geval bij deze collectie. Van de veertien verhalen in deze bloemlezing komt slechts een handjevol uit West-Afrika en een uit Zuid-Afrika. De rest komt uit Zimbabwe, een land dat de afgelopen periode een aantal van beste Afrikaanse schrijvers voortbracht. African Roar is een nagedachtenis aan Ruzvidzo

'De hoofdpersoon is een hard pratende kakkerlak'

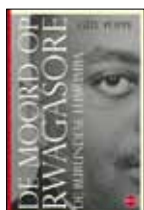
Stanley Mupfudza. Het boek begint dan ook met zijn 'Witch's Brew', een verhaal over de verlossende kwaliteiten van de liefde. Ook al speelt het verhaal in een Zimbabwe in verval, het is een mooie vertelling over hoop. Murenga Joseph Chikowero's 'Oom Jeffrey' is zonder twijfel een van mijn favorieten. Een prachtig verhaal over een man die zijn passie voor z'n vrouw herontdekt, nadat hij haar heeft bedrogen met een prostituee.

De toon van de meeste andere verhalen is minder optimistisch. Toch wordt de humor niet geschuwd. Issac Neequaye's 'Water Walhalla' is een meesterlijk, hilarisch verhaal over een koppel wiens relatie afhangt van (het gebrek aan) water. En Ivor Hartmans onderhoudende hoofdpersoon is een hard pratende kakkerlak, die met andere kakkerlakfamilies in de spleten van een lunchroom woont. Liefhebbend, ruziënd en ontsnappend aan de dodelijke hand van de mens.

Deze bundel is een waardevolle verzameling uitstekende verhalen vanuit het continent. (Chika Unigwe)

Donkere dagen

Mooie, nieuwe Afrikaboeken voor bij de houtkachel of voor de CV. ZAM selecteerde de mooiste titels om de winter door te komen.

NON-FICTIE | Guy Poppe, *De moord op Rwagasore, de Burundese Lumumba (Epo)*

Vijftig jaar geleden werd de Burundese democratisch gekozen premier Louis Rwagasore na slechts 16 dagen ambtstermijn vermoord. Guy Poppe dook in het archief van het Belgische MinBuZa en reconstrueert de moord, waarbij hij de Belgische belangen en de rol van koning Boudewijn niet onbelicht laat.

AUTO)BIOGRAFIE | Hugh Lewin, *Stones against the Mirror (Umuzi)*

'It's been a struggle writing about the struggle', schrijft Lewin in zijn voorwoord. Lewin beschrijft de weg naar zijn ontmoeting met Adrian Leftwich, de man die hem veertig jaar eerder verraadde aan de veiligheidsdienst. Een ontroerend verhaal over vriendschap en verraad tijdens de anti-apartheidsstrijd.

ROMAN | Dinaw Mengestu, *De leugens van Jonas Wolde-mariam* (Bruna Uitgevers)

Het leven van de ouders van de Ethiopische Jonas blijkt bij hun hereniging in de VS te zijn verworpen tot een wederzijdse haat die eindigt in een scheiding. Drie decennia later treedt hun zoon Jonas in de voetsporen van hun huwelijksreis om te doorgronden wat hem tot een bijna pathologische leugenaar heeft gemaakt.

ROMAN | Vamba Sherif, *De Getuige* (Babel & Voss)

Voor de kok Onno verandert binnen een paar dagen zijn wereldbeeld. Zijn zoon bekeert zich tot de Islam, de groentekraam wordt door een Marokkaan overgenomen, en in zijn vredige buitenwijk wordt hij gefascineerd door een Afrikaanse vrouw. Wie zijn daders en wie de slachtoffers in de bloedige conflicten die hen naar Nederland brachten?

VERHALEN | Diversen, *The Granta Book of the African short story* (Granta)

Afrikaanse literatuur is meer dan Achebe's *Things fall apart*. Dit boek toont, naast de gevestigde orde, ook de nieuwe generatie schrijvers. Het resultaat is een verzameling fascinerende verhalen van auteurs die over de grens kijken.

ROMAN | Noo Saro Wiwa, *Looking for transwonderland-travels in Nigeria* (Granta)

Noo Saro-Wiwa groeide op in Engeland, maar haar zomers bracht zij door in Nigeria. Wanneer haar vader, activist Ken Saro-Wiwa, wordt vermoord, mijdt Noo Nigeria tien jaar. Nu besluit ze haar vaders geliefde land te herontdekken. 'What a wonderful, wonderful book', aldus Binyavanga Wainaina na het lezen van de drukproef. *Verwacht in januari.*

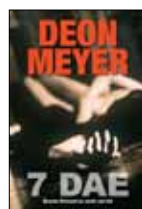
ROMAN | Etienne van Heerden, *30 Nachten in Amsterdam* (Podium)

Henk de Melker is een introverte museum-assistent in een klein stadje in Zuid-Afrika. Op een dag ontvangt hij een brief van een Amsterdamse advocaat dat zijn excentrieke tante Zan is overleden. Zan laat hem haar huis na, maar dan moet hij wel naar Nederland komen. De tijd is aangebroken om verzwegen geheimen uit zijn jeugd onder ogen te zien.

NON-FICTIE | Jay Bahadur, *Piratenkust- de verborgen wereld van Somalische piraten* (Nieuw Amsterdam)

Jay Bahadur slaagde er als enige Westerse journalist in om diep door te dringen in de wereld van de Somalische piraten. Hij sprak in de afgelegen havens van Puntland met een aantal sleutelfiguren uit de piraterij, maar ook met hun bestrijders en gijzelaars. Onomwonden analyse die de piraterij vanuit verschillende perspectieven belicht.

SPANNING | Deon Meyer, *7 Dae* (Human & Rousseau)

Het nieuwste boek van de bekendste misdaadauteur van Zuid-Afrika gaat over een man die politieagenten neerschiet in Kaapstad. Bekijk de bijbehorende spannende interactieve film op www.youtube.com/zammagazine

STEMMEN

MEER OPINIE OP WWW.ZAM-MAGAZINE.NL/BLOG

Keniaanse rellen waren logisch	35
Vindingrijkheid	37
De bestbewaakte grenzen ter wereld	38
Heeft het ANC afgedaan?	40
Column Ba ka Khosa	42

Deze editie van *Stemmen* bevat enkele van de mooiste artikelen uit de *Chimurenga Chronic*. Deze eenmalige krant verscheen in oktober van dit jaar, maar speelt zich af tijdens de xenofobische rellen in Zuid-Afrika van 2008. 300 pagina's gevuld door de beste schrijvers en journalisten van het continent, onder aanvoering van de rebelse kunstenaar Ntone Edjabe. Meer informatie of bestellen? www.chimurenga.co.za

Keniaanse rellen waren logisch

Kenia was enkele jaren terug het toneel van bloedig verkiezingsgeweld. Velen reageerden geschokt, maar Kalundi Serumaga was niet verbaasd.

Armoede is de ergste vorm van geweld die iemand kan overkomen. Iemand die in armoede is opgegroeid kampt met gevoelens van schaamte en woede die zich niet gemakkelijk laten verdrijven. Als je jarenlang alleen maar 'nee' en 'niet genoeg' hoort, word je gedwongen een bitter dieet te volgen van onvervulde verlangens, pijnlijke keuzes en zinloze boosheid. Je ziet je ouders verslijten waar je bij staat, je ziet je broers en zussen teleurstelling na teleurstelling verwerken, je ziet je vrienden mislukken. Opgroeien in armoede kan leiden tot fysiek geweld, maar daar gaat een heleboel ingrijpend psychologisch geweld aan vooraf.

Als Kibera bij Nairobi inderdaad 's werelds grootste sloppenwijk is (ik weet niet wie die dingen meet, en hoe), dan is dit dus de meest geweldrijke plek ter wereld. Het psychologische geweld waaraan veel mensen in Kibera al generaties lang blootstaan mondde in 2008 uit in fysiek

geweld van ongekende omvang. De Keniaanse verkiezingscommissie voerde voorafgaand aan die uitbarsting een serie wonderbaarlijke tovertruuks uit. Stembiljetten bleken zich plotseling

Midden tussen de meubels stond een grote tractor geparkeerd.

te kunnen voortplanten en verstopten zich vervolgens in donkere hoekjes waar alleen leden van de regering ze konden tellen.

Vuilnisbelt

Ik kan me nog steeds opwinden over de ver-

baasde, geschokte reactie van de Keniaanse intelligentia op de geweldsuitbarsting. De armen van Kenia worden al jaren bestolen, misbruikt en onderdrukt. Het is al decennia lang heel normaal dat kinderen hun eten op de vuilnisbelt bij elkaar moeten scharrelen. En dan worden die mensen ook nog bestolen van hun stem. Hoe kan iemand verbaasd zijn dat dit alles zich op een dag uit in fysiek geweld?

Ik heb een aantal jaren doorgebracht in zowel de boven- als de onderkant van de Keniaanse samenleving. Niet als Keniaan, maar als slachtoffer van een andere misdaad: Oeganda. Ik maakte deel uit van een politiek actieve vluchtelingengroep, die zich bezighield met het steunen van de gewapende opstand in ons vaderland. Het was verhelderend (en ontvullend) om in Kenia te wonen en te zien hoe de Keniaanse regimes eigenlijk net zo misdadig waren als de Oegandese. Keniaanse leiders als Kenyatta en Moi gebruikten slechts wat minder fysiek geweld dan Amin en Obote om hun cynische, egoïstische doelen te bereiken. Ze plantten slechts 'akkers van cynisme', zoals een van mijn vrienden het uitdrukte.

De huidige president Kibaki volg ik al sinds de jaren 70, toen hij de *coming man* in de Keniaanse politiek was. Zijn bedrevenheid in de Keniaanse politieke leer demonstreerde hij toen hij in die jaren eens een bezoek bracht aan de gevangenis van Kamiti. Er waren verhalen opgedoken over de afschuwelijke omstandigheden in die gevangenis, en Kibaki was door de regering

gestuurd om onderzoek te doen. Terwijl Kibaki door het gebouw liep, dook er ineens een gevangene op. Hij wilde Kibaki een brief overhandigen, waarin waarschijnlijk iets stond over de toestand in de gevangenis. Maar voordat hij dat kon doen onderschepte de toegesnelde gevangenis-directeur de envelop en stak hem gauw in zijn eigen zak. Kibaki keek bedaad toe, deed of hij niets gezien had, wandelde door en ging verder met zijn 'onderzoek'.

Ik moest aan dat moment denken toen ik Kibaki de presidentiële eed zag afnemen in 2008. Daar stond hij, met een bijbel in zijn hand. Deze cynische, onverschillige, incapabele man had zich dus uiteindelijk op weten te werken tot president van Kenia.

Vrachtwagentje

Ik bracht een deel van mijn jeugd door in de regio rond Limuru, in het midden van Kenia. Soms kreeg ik een lift naar school van een zekere Jeffrey, een man met twee duimen aan zijn linkerhand. Jeffrey bestuurde een vrachtwagentje voor een van de grote theeplantages in het gebied. Hij woonde op de plantage. Niet in een huis, maar in een garage. Ik was er wel eens geweest - het zag er eigenaardig uit. Midden tussen de meubels stond een grote tractor geparkeerd. Overdag stond de garagedeur open en zag je Jeffreys hele familie zitten. Zijn vrouw zag je koken, zijn schoonmoeder deed een dutje, de kinderen speelden. Het was alsof je naar een filmvoorstelling keek. Op een dag nam Jeffrey mij en een vriendje mee naar de top van een heuvel en vertelde ons over de geschiedenis van de streek. Hij wees bomen, greppels en andere heuvels aan om te illustreren waar de mensen vroeger woonden. Familienamen en clans - Jeffrey, de man die samen met een tractor in een garage woonde, noemde ze geestdriftig op.

'Waar zijn al die mensen gebleven?' vroegen we. Als antwoord kon Jeffrey slechts schaaapachtig grijnzen. Ik kende die 'wat-kan-ik-eraan-doen-lach' maar al te goed. Ik was immers zelf achterop een damesfiets mijn land uitgesmokkeld. Mijn familie had alles achter moeten laten. Maar het feit dat onrecht in Kenia blijkbaar zo

volstrekt normaal was verontrustte me toen al. In Oeganda werd er tenminste nog gevochten tegen de onderdrukkers.

Muiters

Toen ik later in Nairobi woonde, werd ik soms gewaarschuwd door mijn vrienden: 'Blijf jij maar binnen vandaag, want ze zijn op jacht naar Oegandezen!' Van tijd tot tijd trok de politie door de straten, waarbij ze door enthousiaste Kenianen werden geholpen om Oegandezen en andere buitenlanders te zoeken. Als je opgepakt werd verdween je in de cel, en zonder de juiste dosis smeergeld kon je zelfs in een vluchtelingkamp belanden.

Het duurde een tijdje voor ik begreep waarom de Kenianen zo'n hekel aan ons hadden. Als mensen worden onderdrukt gaan ze blijkbaar op zoek naar anderen die een nog makkelijker slachtoffer zijn. Als je een politieman iets aan-

Ze beukten de ijzeren spijlen kapot voor de wachtende plundersaars

doet, krijg je er tien op je dak. Als je een rijke vermoordt, wordt er een geldprijs op je hoofd gezet. Maar als je een arme sloeber te pakken neemt die het nog slechter heeft dan jij, ja, dan zit je goed.

In 1982 sloop ik samen met mijn twee broers door de straten van Nairobi. Er was zojuist een mislukte staatsgreep gepleegd, en er reden overal jeeeps rond met muiters van de Keniaanse luchtmacht. Ze beukten de ijzeren spijlen van winkelramen kapot, en schreeuwden *Chukukwa! Chukukwa!* naar de wachtende plundersaars. *Pakken wat je pakken kan!*

Ze riepen ook van alles over de macht en de overwinning, maar het was ons meteen al duidelijk dat de muiters geen echte antwoorden

hadden. Geen antwoord op de armoede, en al helemaal geen antwoord op de halfdode man die midden op straat lag, zonder kleren aan, grijs uitgeslagen door het bloedverlies. Iedereen liep erlangs, niemand keek op of om. Was hij doodgeslagen door een woedende menigte? Neergeschoten door een boze soldaat? Terwijl we bij hem stonden blies hij zijn laatste adem uit.

Toiletpapier

Een paar jaar later zagen we de Mwakenya-rebellen voorbijrijden in hun 'geleende' auto's, op weg naar de volstrekt onbetrouwbare National Resistance Movement in Oeganda. Je zou denken dat rebellenbewegingen tegen die tijd wel zouden begrijpen hoe het gewoonlijk met je afloopt als je verbindt aan louche buitenlandse regeringen. Maar nee, en zo werd er weer een zaadje geplant op de Keniaanse akker van cynisme. De geweldsuitbarsting van 2008 is de oogst.

Enkele jaren terug moest een goede vriend van me eens zo nodig naar de WC dat hij zich genooddaakt voelde gebruik te maken van een openbaar toilet in Nairobi. Er was geen toiletpapier, en degene die voor hem was geweest had zijn handen gebruikt om zich schoon te maken. Aangezien er ook geen kraantje was, had diegene zijn handen maar afgeveegd aan de muur. Nadere inspectie (mijn vriend is erg nieuwsgierig aangelegd) wees uit dat er niet zomaar wat vieze veggen op de muur zaten - nee, er was een poging gedaan om letters te tekenen.

Uhuru, stond er met poep op de muur geschreven. *Vrijheid*.

KALUNDI SERUMAGA IS EEN OEGANDESE JOURNALIST. HIJ BRACHT MAANDEN IN DE GEVANGENIS DOOR VANWEGE ZIJN KRITIEK OP DE KENIAANSE REGERING. DIT VERHAAL VERSCHEEN EERDER IN DE *CHIMURENGA CHRONIC*.

Vindingrijkheid

De 'vindingrijkheid' van de gemiddelde Zimbabweaan is een van de grootste exportproducten van het land. Een heleboel Zimbabweanen zoeken een heenkomen in een van de buurlanden, en gebruiken allerlei vindingrijke manieren om te overleven, schrijft Ishmael Tongai.

De aankomst van Zimbabweanen in het buitenland verloopt volgens een vast patroon. Het aanvankelijke warme welkom maakt na een tijdje plaats voor gemengde gevoelens, en daarna tot het aanscherpen van de immigratiewetten en uiteindelijk tot haat. Zuid-Afrika is natuurlijk het bekendste voorbeeld.

De regels om dat land binnen te komen zijn ontelbaar vaak aangepast. De kosten voor een visum veranderen continu, en ze gaan nooit naar beneden. De laatste keer dat ik de grens over ging moest ik een paar duizend rand ophoesten en een onbegrijpelijke stapel formulieren invullen. Maar uiteindelijk lukte het. Zo gaat het altijd: de vindingrijkheid van de Zimbabweanen zorgt ervoor dat we er telkens weer in slagen om de grens over te steken.

Een enkeltje Zuid-Afrika kost de gewone Zimbabweaan - de theejongen, de bediende, de ambtenaar (straatarm, maar altijd goed gekleed), de winkeleigenaar zonder klanten, de afgestudeerde zonder vooruitzichten - ongeveer een half jaarloon. Dat is moeilijk voor te stellen, zeker als je op een willekeurige dag eens op Park Station komt, het intimiderende pan-Afrikaanse transportknooppunt in Johannesburg waar elke dag ontelbaar veel Zimbabweanen arriveren.

Traveller's Cheques

Mijn schoonmoeder bedacht een paar jaar terug dat het een goed idee was als ik ook naar Zuid-Afrika zou vertrekken. Daar zou ik geld

verdienen, en dat zou goed zijn voor mij, en ook voor haar, haar dochter (mijn vrouw dus) en de kinderen. Ze investeerde een hoop geld in het plan, geld dat ze had verdiend met het verkopen van toeristenprullen langs de kant van de weg. Met het geld kocht ze een paspoort voor me (met daarin de naam van iemand die ik

Wat zou het makkelijk zijn om je zuurverdiende geld gewoon zelf te houden!

nog nooit had ontmoet), een stapel traveller's cheques en een uitnodiging die vanuit Zuid-Afrika was verstuurd (het was een tamelijk komische brief waarin werd uiteengezet dat ik naar een bruiloft moest). De grenswachten traptten erin, en zo belandde ik in Zuid-Afrika. Toen ik aankwam ging ik meteen naar de bank om de traveller's cheques in te wisselen voor kostbare Zuid-Afrikaanse randen en naar huis te sturen - een zeer winstgevende transactie.

Pindakaas

In de maanden die volgden gebeurde er van alles. Ik weet nog hoe ik op een dag wakker werd gesmsd door mijn vrouw in Zimbabwe, die in paniek achter de bus uit Zuid-Afrika

aanscheurde. In de bus had ik een pakketje verstopt met luiers voor onze dochter, een paar boeken voor mijn neef en een potje pindakaas waarin vijfduizend rand zat.

Ooit kon je je spullen gewoon meegeven aan de buschauffeur, maar na verloop van tijd gingen die er geld voor vragen. Voor elke 100 rand die een buschauffeur voor je meeneemt vraagt hij tegenwoordig 20 rand. Afzetterij. Sommigen gebruiken hun Zimbabweaanse vindingrijkheid en stoppen bijvoorbeeld geld in potjes pindakaas, maar dat loopt niet altijd goed af.

Koeriers

Er zijn ook 'malaichas', koeriers die in personenauto's heen en weer naar Zimbabwe rijden. Illegaal natuurlijk, maar erg betrouwbaar. Het succes van de malaichas laat zien hoe groot de Zimbabweaanse migratiebusiness is.

Ik geloof niet dat er Zimbabweanen bestaan die geen geld naar huis sturen. Wat zou het makkelijk zijn om je zuurverdiende geld gewoon zelf te houden! Maar dan denk je aan al die mensen die je achterliet, al die mensen die compleet afhankelijk zijn van jouw geld. En dan kun je het niet over je hart verkrijgen om niks te sturen. Je zou kunnen zeggen dat Zimbabweanen zichzelf in deze onmogelijke positie hebben gebracht. Hadden we in de jaren 80 maar niet met onze grondwet moeten laten knoeien, waardoor Mugabe er nu nog steeds zit. Waren we maar wat minder laf, dan zouden we zeggen: 'Opa, het is tijd om te gaan.'

Nu werken we ver van huis als obers, parkeerwachters, schoonmakers, soms als onderwijzers of taxichauffeurs of ondernemers. Elke maand tellen we ons geld en sturen we het op. In Zimbabwe worden er huizen van gebouwd, kinderen van naar school gestuurd, bruiloften en begrafenissen van betaald. Armoede beheerst ons leven. En zolang dat zo is, zullen we onze vindingrijkheid verspillen aan het bedenken van manieren om aan geld te komen en op te sturen.

ISHMAEL TONGAI IS EEN ZIMBABWAANSE JOURNALIST. DIT STUK SCHREEF HIJ VOOR DE CHIMURENGA CHRONIC.

LES TROIS FRONTIÈRES DE L'EUROPE

Zone tampon: pays ayant accepté l'ouverture de camps.

Coopération policière et technique pour limiter les migrations clandestines

Espace Schengen et extension probable en 2007

● Camps d'enfermements ou camps ouverts

500 MORTS

GIBRALTAR 4000 MORTS

500 MORTS

400 MORTS

1200 MORTS

Champs de Mine !! pour ren- l'Union européenne !!

REKA 2006

LES MULTIPLES FRONTIÈRES DE L'EUROPE SONT, pour une certaine catégorie de citoyens - les plus pauvres - parmi les plus dangereuses du monde à traverser. L'Europe est en train de mettre en place un système complexe et implacable pour la protection de son territoire - une frontière avancée (ligne orange), puis des grillages, des murs, des dispositifs électroniques et thermiques (ligne rouge), et enfin, des camps d'enfermement à l'intérieur de l'Europe - 7000 personnes sont mortes, en dix ans, alors qu'elles essayaient de franchir l'une de ces trois frontières.

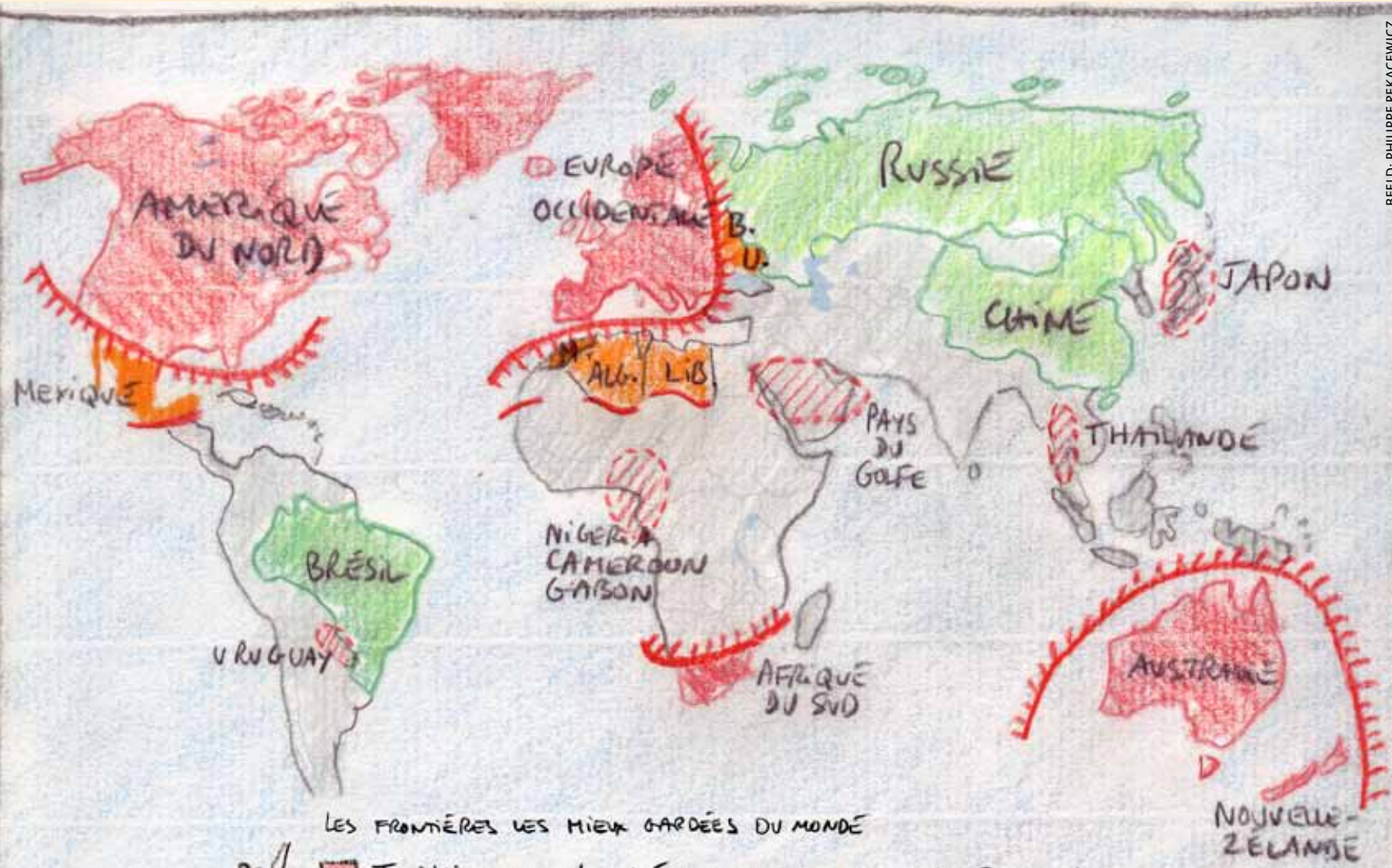
BEELD: PHILIPPE REKACIEWICZ

De drie grenzen van Europa

De oranje gebieden vormen de bufferzone. Hier bevinden zich kampen waar illegale migranten kunnen worden opgesloten. De rode lijn vormt de eigenlijke grens met Europa, die bewaakt wordt door middel van hekken, camera's, elektronische en thermische appa-

atuur en een omvangrijke grenspolitie. Binnen Europa ligt een derde verdedigingslijn, in de vorm van opvangkampen. Degenen die proberen Europa illegaal binnen te komen - 's werelds allerarmsten - krijgen zo te maken met een van de meest complexe,

moeilijkst doordringbare grenzen ter wereld. De afgelopen tien jaar zijn er zo'n 7000 dodelijke slachtoffers gevallen onder degenen die het toch probeerden.

LES FRONTIÈRES LES MIEUX GARDÉES DU MONDE

- Territoires sanctuarisés : États ayant développé un outil législatif très répressif pour empêcher l'entrée de migrants
- 🚧 Barrières de protection (de défense) des sanctuaires = grillages, murs, champs de mines, dispositif électronique ou thermique. Les tentatives de passage de cette ligne provoquent chaque année des milliers de morts.
- Barrières avancées
- ▨ "Fronts secondaires" : autres États ayant mis en place des politiques d'immigration protectionnistes.
- Zones tampon : coopération militaire, policière et technique pour la gestion des mouvements transfrontaliers
- Sanctuarisation intérieure : contrôle et limitation des migrations économiques internes.

Source : Série d'entretiens réalisés avec Alain Morice (CNRS, Paris) et Olivier Clochard (Migrants, Poitiers) - 2006.

Migranten
parle du
concept
de
"Nasse"

4000 mnts
en 13 ans
ds ce
défilé de
Gibraltar

De best bewaakte grenzen ter wereld

De roze landen hebben uitgebreide repressieve wetgeving die de aankomst van migranten moet bemoeilijken. De dikke rode lijnen staan voor grenzen die bewaakt worden met elektrische hekken, mijnevelden en militairen. Hier vallen de meeste doden. De dunne rode lijntjes en oranje

gebieden staan voor bufferzones bij die grenzen. Regeringen van gestreepte gebieden doen ook pogingen om de immigratie te beperken, en de groene landen voeren regelmatig interne controles uit om illegale economische vluchtelingen te pakken te krijgen.

DEZE TEKENINGEN WERDEN GEMAAKT DOOR PHILIPPE REKACEWICZ, JOURNALIST EN CARTOGRAAF BIJ DE FRANSE KRANT LE MONDE DIPLOMATIQUE. ZE VERSCHENEN EERDER IN DE CHIMURENGA CHRONIC.

Heeft het ANC afgedaan?

Van mirakel naar de grootste teleurstelling aller tijden. Het ANC, dat in januari 2012 honderd jaar bestaat, kan in de ogen van velen nog maar weinig goed doen. Maar de werkelijkheid ligt een stuk genuanceerder, schrijven Ivan Pillay en Evelien Groenink.

Zuid-Afrika 2012 : wijdverbreide criminaliteit, corruptie, afbrokkeling. Het onderwijs aan allen, zoals de beginselverklaring van het ANC, het Freedom Charter, ooit beloofde, komt maar niet goed van de grond. Een meerderheid van zwarte jongeren is werkloos. Politieke leiders graaien uit de staatskas. Het land lijkt na de nachtmerrie van de apartheid een nieuwe periode van ellende en hopeloosheid te zijn binnengegaan. Het is niet vooruit gegaan, zo lijkt het; misschien zelfs wel achteruit. Het non-rationale, democratische, nieuwe Zuid-Afrika stelt teleur. Er waren nog wel zulke hoge verwachtingen geweest. Zuid-Afrika zou de eerste Afrikaanse democratische en welvarende rechtsstaat worden. Het was rijk en geïndustrialiseerd. Dankzij het ANC zouden mensen-, arbeids-, en onderwijsrechten voor iedereen gegarandeerd worden. Volgens de grondwet zou Zuid-Afrika een samenleving worden zonder racisme, sexismen, uitbuiting, onderdrukking en geweld. Die grondwet, vaak geprezen als de beste ter wereld, schetste een samenleving zoals Nederland, eigenlijk, maar dan beter. Die verwachtingen waren, kunnen we achteraf vaststellen, vermoedelijk onrealistisch hoog. Van een ontworpen, getraumatiseerde samenleving met massale armoede en ongeschooldheid, valt in zeventien jaar geen modelstaat te maken.

Staatsmachinerie

Het ANC had voor de bevrijding over veel zaken nagedacht, vaak in samenspraak met

internationale solidariteitsbewegingen: hoe moest de nieuwe grondwet eruit zien, vrouwenrechten, het omroepbestel. Maar hoe bestuur je? Die vraag werd nauwelijks gesteld. Dat terwijl het ANC een complexe staatsmachinerie – het apartheidssysteem had bijvoorbeeld zeventien departementen van onderwijs en bijna evenveel voor politie - niet alleen zou gaan overnemen, maar tegelijkertijd hervormen van een monstrueus onderdrukking-apparaat tot een rechtsstaat. Ook het trauma van de bevolking zelf werd onderschat. De werkelijkheid van door thuislandpolitiek en pasjeswetten ontworpen families, verjaagde gemeenschappen, verlaten vrouwen, vernederde mannen en kinderen die opgroeiden met minachting voor hun ouders, was wellicht te pijnlijk om onder ogen te zien. Het maakt de latere explosies van geweld in de Zuid-Afrikaanse samenleving niet moeilijk te verklaren (het is juist verwonderlijk dat er in het licht van het immense trauma, in de begintijd vlak nadat de 'druk van de ketel' wegviel, geen massaal bloedbad kwam). Het beeld van een zwarte bevolking die verenigd was in het non-rationale, non-sexistische streven van het ANC, en van een ANC dat met grote intelligentie, integriteit en moed een transparante, sociale democratie zou vestigen, werd ook door het ANC zelf gevoed. Had het ANC immers zelf niet gezorgd voor een 'Freedom Charter' en later voor een grondwet, die precies dat beloofde? Mocht dan niet verwacht worden dat de beweging deze goede voor-nemens dan ook in de praktijk zou brengen?

Maar het ANC, dat altijd al goed was in *op papier* uitleggen hoe een en ander zou moeten gaan, had (en heeft) de neiging om goede voornemens te verwarren met concrete successen. 'MAFA', is dit fenomeen wel genoemd: *mistaking assertions for achievements*. Als het ANC in zijn honderdjarige geschiedenis een fout keer op keer maakte, is het deze wel.

Ijkpunt

De vraag of de teleurstelling in het nieuwe Zuid-Afrika terecht is, kan niet beantwoord worden door de werkelijkheid van nu te vergelijken met de idealen van het Charter en de grondwet. Vooruitgang of achteruitgang kunnen alleen getest worden door de werkelijkheid af te zetten tegen een ijkpunt eerder in de geschiedenis. Maar welk punt nemen we dan? De tijd van de apartheid? Weinigen zullen serieus willen argumenteren dat het toen 'beter' was. Een handiger ijkpunt is wellicht het jaar van de eerste democratische verkiezingen in 1994. Toen waren de door de blanke regering opgebouwde instanties, zoals de bantoescholen en de simpele klinieken in de zwarte gebieden nog intact. Ze behoeften wel hervorming, uitbreiding en corruptiebestrijding (instanties als het Institute for Security Studies hebben vastgesteld dat het staatsapparaat dat geërfd werd door het ANC, ook nog eens door en door corrupt was). Daarvan is nog niet veel terechtgekomen. Bantoe-onderwijs, zei strijdveteraan professor Mamphela Ramphela in een speech vorig jaar, was in een aantal opzichten hoogwaardiger dan het chaotische non-onderwijs dat vele van de allerarmste kinderen nu ontvangen. De wijsheid van beslissingen om schoolboeken uit de tijd van de apartheid te dumpen en blanke onderwijzers pensioen aan te bieden zonder dat er concreet uitvoerbare alternatieven waren, mag achteraf inderdaad flink betwijfeld worden. Een vergelijkbaar argument geldt voor de gezondheidszorg en een aantal andere departementen. Er werd vaak met grote haast afgebroken wat 'fout' was, met te weinig oog voor de opbouw.

Elite

Op andere gebieden is Zuid-Afrika niet achteruit gegaan: ook dat moet gezegd. Er zijn zelfs

tekenen van vooruitgang. Hardnekkige clichés over *toenemende* armoede, *toenemende* agressie tegen blanken en *toenemende* criminaliteit berusten op misverstanden. De Zuid-Afrikaanse bevolking als geheel wordt elk jaar rijker, al is veel van dat geld nog steeds in handen van een superrijke elite. Toch telt de Zuid-Afrikaanse zwarte middenklasse inmiddels zes miljoen mensen: vijfeneenhalf miljoen meer dan tijdens de apartheid. Dat is geen middelmatig resultaat. Het ANC heeft er ook voor gezorgd dat de overgrote meerderheid van Zuid-Afrikanen geregistreerd staat als burger, met mensenrechten, een identiteitsdocument en stemrecht, dat gemiddeld zo'n zeventig procent ook gebruikt. De criminaliteit, die explodeerde in de eerste jaren van het post-apartheids-trauma, loopt al jaren terug. Er worden geen mensen vermoord door speciale eskaders van de politie, zoals wel voorkomt in andere ontwikkelingslanden als Brazilië en India. De rechterlijke macht veroordeelt als het zo te pas komt politici, zelfs commissarissen van politie.

Krottenwijken

Het ontbreekt in Zuid-Afrika vooral aan systematisch, goed gepland bestuur. Specifieke korte termijnprojecten, zoals het houden van een WK, lukken wel, maar het schort aan algemeen overzicht en coördinatie. Een voorbeeld: de gemeente Bloemfontein besloot enkele jaren geleden dat 'gebarentaal' de 12e (!) officiële taal zou moeten worden en dat alle ambtenaren dat nu stante pede moesten gaan leren. Dit besluit werd genomen in een context waar op lagere scholen in geen enkele taal goed wordt lesgegeven.

Was het *realistisch* geweest om te verwachten dat de ANC regering beter zou zijn geweest in algemeen dagelijks staatsbestuur? Om die vraag te beantwoorden moeten we terug naar de tijd dat er voor het laatst lokaal zwart bestuur was in Zuid-Afrika. Voor de aankomst van Jan van Riebeeck was het land immers een samenleving van bruine en zwarte boeren, jagers en nomaden. Er was wel bestuur van dorpsoudsten en stamhoofden, maar dat besliste op kleine schaal over relatief eenvoudige problemen. De ene clan

had koeien gestolen van de andere clan. Een meisje was weggelopen om met een jongen te trouwen in een dorp waar ruzie mee was. Er was geen geldeconomie, geen industrie, er waren geen instanties en geen nationale ambtelijke procedures.

Met de komst van de kolonisatie werd over die agrarische samenleving een deken van overheersing door een allochtone, technologisch ontwikkelde maatschappij neergelegd. Een machinerie die de lokale samenleving niet in zich opnam, maar uitsloot en ondergeschikt maakte. De Apartheidspropaganda had het wel altijd over aan *gescheiden ontwikkeling*, zogenaamd niet-minder-maar-anders, maar dat was humbug:

Het ANC heeft de neiging om goede voornemens te verwarren met concrete successen

de bezetter verdreef de zwarte bevolking van water, doorvoerroutes en landbouwgrond, maakte wetten tegen grote veestapels, zette hekken om verschillende 'stammen' en verbood het vrij reizen en ondernemerschap. De zwarte ontwikkeling a la apartheid was stilstand: 'de zwarte is het gelukkigst als hij onder een boom zit in de schaduw voor zijn hut in de kraal', leerden de blanke kindertjes op de lagere school.

Geschoold

Het ANC bood zwarten die meer wilden dan 'ja baas en nee baas' zeggen een uitweg. Het ANC bracht leiders voort als Nelson Mandela, Oliver Tambo, Chris Hani en Phyllis Jordan: zwarte mannen en vrouwen die academisch geschoold waren, politiek ervaren, goed in het formuleren van beleidsalternatieven en het voeren van strijd voor idealen. Zulke kwaliteiten, hoe indrukwekkend ook, bereidden helaas niet voldoende voor op de massale, systematische inspanning die

nodig zou zijn voor het beheer en de hervorming van de staatsmachinerie van de apartheid.

Zo kon het gebeuren dat leiders als Tokyo Sexwale nog immer in de veronderstelling leken te verkeren dat een politieke speech waarmee je de handen op elkaar kreeg hetzelfde was als een beleid uitvoeren. 'We bouwen dit jaar een miljoen huizen', zei Sexwale in 1994. Dat dat bijna drieduizend huizen per dag zouden zijn, en dat alleen in de provincie Gauteng die hij bestuurde, en dat dat dus helemaal niet kon, daar wees alleen de altijd kribbige oppositiepers op.

Naar huis

We kunnen het ANC die belofte van Sexwale, en vergelijkbare beloften die vooral in die beginperiode werden gedaan, zeker verwijten. Maar erger is nog wat het ANC in 1990 deed toen de partij legaal werd verklaard. 'Wij zijn er nu, jullie kunnen naar huis', was de boodschap van de latere president Thabo Mbeki aan de straatcomite's, adviesbureaus, zelfs aan crèches en handarbeidclubs van het United Democratic Front. Focale punten van zelfredzaamheid en steun, die met pijn, moeite en opoffering, tegen de onderdrukking in waren opgebouwd, werden opgeheven. De ANC-staat zou nu voor alles zorgen, zo werd beloofd.

Gelukkig is het ANC inmiddels van die dwaling teruggekomen en wordt de bevolking nu weer op het hart gedrukt om vooral handeltjes te beginnen, diensten aan medeburgers te verlenen en ook zelf voor eigen werkgelegenheid en maatschappelijke waardigheid te zorgen. Maar die vergissing heeft wel veel, heel veel vertraagd. En daarom is de conclusie uiteindelijk dat het ANC het niet zo goed doet, maar Zuid-Afrika wel. Dat de Zuid-Afrikaanse bevolking toch steeds maar weer opkrabbelt, en met miljoenen handen en hoofden elke dag weer doorgaat met haar *work in progress* voor menselijke waardigheid en rechtvaardigheid, is met recht nog steeds een mirakel te noemen.

IVAN PILLAY IS VICE-COMMISSARIS VAN DE ZUID-AFRIKAANSE BELASTINGDIENST. HIJ SCHRIJFT OP PERSOONLIJKE TITEL. HIJ IS GETROUWD MET EVELIEN GROENINK, REDACTEUR VAN ZAM.

Column

Schaduwen boven Johannesburg

De Mozambikaanse schrijver Ba Ka Khosa reisde van Mozambique naar Zuid-Afrika. Onderweg tekende hij het verhaal op van een ontheemde landgenoot.

Toen ik in de bus stapte kwam ik naast een man te zitten van een jaar of dertig met een doordringende blik in zijn ogen. Zijn lichaamsbewegingen waren langzaam en hij praatte traag, alsof hij moe was. Maar omdat er constant een glimlach op zijn lippen lag, meende ik te kunnen opmaken dat dit iemand was met gevoel voor ironie. Iemand die woordgrappen maakte, zo'n man leek het me. Niet dat ik daar veel van merkte tijdens het eerste deel van de reis. We spraken weinig. Dat veranderde toen we de grens met Zuid-Afrika overgingen. 'Ik dacht altijd dat dit mijn thuis was,' doorbrak de man ineens de stilte. 'Ben je geen Mozambikaan?' 'Ik heb lang in Zuid-Afrika gewoond. Na Mandela's vrijlating besloot ik er mijn geluk te beproeven. Ik ben een gediplomeerde koelkastreparateur, ooit nog opgeleid in Oost-Duitsland. Daar zat ik in het kader van een uitwisselingsproject, totdat de muur viel tenminste.'

'Heb je de eenwording meegeemaakt?' vroeg ik, lichtelijk jaloers. 'De echte euforie heb ik gemist. Ik zat niet in Berlijn maar in Dresden. Onmiddellijk na de val van de muur waren er daar ineens overal skinheads. Geen idee waar ze vandaan kwamen. In 1991 werd mijn landgenoot Jorge Gomondai vermoord en vond ik het tijd om te vertrekken. Het was vreemd om te merken hoe die mooie verhalen over gelijkheid en solidariteit als sneeuw voor de zon verdwenen toen het socialisme verdween. Alsof de mensen een masker afdeden. Hetzelfde is trouwens in Zuid-Afrika gebeurd.'

'Hoe bedoel je?'

'Ik woonde vanaf 1994 in Alexandra. Daar voelde ik me thuis. Vanuit mijn huis kon je in de verte de skyline van Johannesburg zien, als een soort sterrenhemel. Prachtig. Ooit heette ik Joao Matola, maar in Alexandra was ik John Matsolo.'

Haat

Hij stopte met praten, en hij staarde een hele tijd naar buiten. We reden door een eindeloos maisveld. In de verte kon je een dorpje zien lig-

'Dat was die man die levend was verbrand!'

'Het vuur was aangestoken door rusteloze, kortzichtige mensen. Ineens noemden de mensen uit mijn buurt me maXangaan. Zo noemen ze Mozambikanen in Zuid-Afrika, omdat ze blijkbaar denken dat alle Mozambikanen tot die stam behoren. De haat die in dat woord klonk! Net als in Oost-Duitsland voelde ik me niet veilig meer. Alexandra was ineens een plek van haat geworden.'

Matsolo's hoofd rustte tegen het raam van de bus. Er stonden inmiddels tranen in zijn ogen. Ik wist niet wat ik moest zeggen.

'Ik had me aangepast. Ik had zelfs mijn naam veranderd! Maar ze hebben me nooit geaccepteerd. Haat, haat. Ze haatten ineens alle buitenlanders. Zimbabwanen, Malawianen, Mozambikanen. Het was zwaar. Het was nog zwaarder toen we de beelden zagen van Ernesto Nhamuave. De kranten schreven: 'Burning man, burning nation'. Maar er is niet alleen vuur in Zuid-Afrika. De hele wereld brandt. Het Noorden, waar ze Jorge Gomondai vermoordden. En het Zuiden, waar Ernesto Nhamuave verkoelde terwijl iedereen toekeek. Haat. Overal haat.'

FOTO: ROMANE MAGRONE

'Op mijn werk sprak ik Engels. Ik was een Zuid-Afrikaan geworden.'

Schaduw

'Mensen zijn als de zee,' ging Matsolo verder. 'Het water stroomt van de ene naar de andere oceaan, er is een soort innerlijk evenwicht. Maar er zwemmen overal haaien. De jonge skinheads uit Dresden kwamen uit families die ons een jaar eerder nog over solidariteit vertelden. De mensen die Ernesto Nhamuave in de fik staken dronken de week ervoor

nog een biertje met hem. Intolerantie is een schaduw die valt als er licht op een minderheid schijnt.'

Inmiddels reden we Johannesburg in. Er liepen veel mensen door de stad. Handelaars leurdren met goedkope spullen. We zagen bedelaars en zwervers. Het was donker op straat. De bus reed flink door, op weg naar een plek waar het licht was. Maar ineens zag ik overal schaduwen.

BA KA KHOSA IS EEN MOZAMBIKAANSE SCHRIJVER. DIT VERHAAL SCHREEF HIJ VOOR DE *CHIMURENGA CHRONIC*.

Huurmoordenaars

D

De Engelsman Shrien Dewani wordt uitgeleverd aan Zuid-Afrika

om hier terecht te staan voor de moord op zijn vrouw, in 2010 in de township Guguletu. Het was vanaf het begin af aan zo duidelijk als een witte kat in een afgebrand maisveld dat dit geen gewone 'townshipmoord' was. Dewani vermoordde zijn vrouw. De townshipjongens die de trekker overhaalden waren niet meer dan zijn 'guns for hire'.

Ik ben opgelucht dat dit niet gebeurde tijdens de Wereldcup in 2010. Stel je voor, dat toen alle slechte dingen die over Zuid-Afrika werden rondverteld bewaarheid zouden zijn geworden! Alle buitenlandse bezoekers die hier toch al gestresst rondliepen zouden er thuis nog weer een schepje bovenop hebben gedaan. Gelukkig hebben we ons in de Dewani zaak van onze beste kant laten zien. Ons rechtssysteem is geen complete mislukking, de politie heeft twee en twee bij elkaar opgeteld, en Dewani is ook niet door een politieman afgetuigd. De zaak was als een kerstpudding, zo perfect gemetseld zat hij in elkaar.

Als zwarten wisten we natuurlijk vanaf het begin al dat de echtgenoot zelf erachter zat. Wie geloofde nu echt dat een buitenlander midden in de nacht naar een armenwijk wilde rijden om een 'echte township maaltijd' te nuttigen? En dat nog wel zonder een officiële gids. En als het een kwestie was van een autokaping, dan zouden onze Zuid-Afrikaanse jongens de auto heus niet achter hebben gelaten; ze zouden er mee zijn gaan rondrijden om er tegenover hun vrienden over op te scheppen. Dit soort jongens wordt *izikothane* genoemd, 'zij die

van dure dingen houden'. Ze dragen kleding die zo duur is dat zelfs blanken er nog nooit van hebben gehoord en komen alleen uit hun bed voor Gucci en Armani.

Het is dit soort jongens dat makkelijk gerecruiteerd kan worden als huurmoordenaar door buitenlanders die hun eigen handen niet vuil willen maken. Hoe Shrien Dewani erin slaagde om contact te maken met deze jongens weet ik niet, maar misschien trekken geldzucht en geld elkaar aan, net als misdadigers andere misdadigers aantrekken. Onze township-boys waren redelijk geprijsd: voor 1500 Euro kreeg Dewani er drie. Ze zouden er Levi's van kunnen kopen, en een goede fles whisky. Het zou helaas alleen niet genoeg zijn om de borgsom voor vrijlating van te betalen, dat was dan weer jammer voor ze.

De moeder van een van de verdachte jongens zei op TV dat haar zoon het niet kon helpen, want hij had een hersentumor. Zeker, mama, geef de schuld maar aan de tumor, heb het maar niet over het rottige kleine diefje dat opgroeide in jouw huis, tot hij zo groot werd dat muntjes uit moeders' handtas niet genoeg meer waren. We doen soms in dit land alsof het normaal is dat jongens moorden plegen. Maar dat is niet normaal, en het is niet aangeboren. In mijn dorp in de Oostkaap hadden we soms zo'n honger dat we pardoes een van mijn grootvaders' kippen de nek omdraaiden, en haar boven een vuurtje roosterden en opaten. Maar daar bleef het bij. We werden er geen misdadigers van. Een mens doden is iets heel anders dan een kip de nek omdraaien.

Er is iets gebeurd met onze jeugd waardoor althans een deel ervan opgroeide als koelbloedige moordenaar. Ze zijn beschadigd, ze weten maar een ding: ze moeten hebben wat de blanken ook hebben, of hadden. De schijn van armoede moet koste wat het kost bestreden worden. Met de

**PRUDENCE
MBEWU**

De moeder zei dat haar zoon het niet kon helpen, want hij had een hersentumor

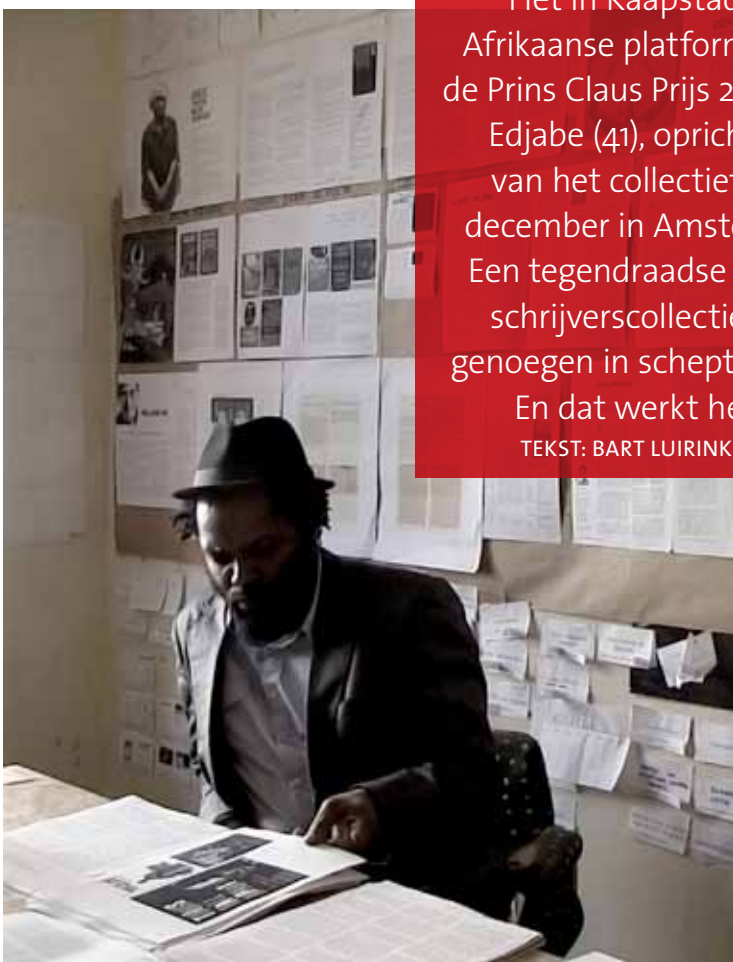
nadruk op *koste wat het kost*. Ik krijg de rillingen als ik er lang over nadenk. Soms krijg ik het idee dat dit hele land naar de psychiater moet. Ik vind het een mooi idee dat buitenlandse toeristen onze townships willen bezoeken en ons Afrikaanse eten willen proeven, zelfs al wordt het klaargemaakt in openluchtkeukens en lopen de honden er vlak langs. Maar het deugt niet dat een mooie jonge buitenlandse vrouw niet lekker kan zitten eten bij ons omdat er verdachte zwarte jongens rondhangen, en ze tegelijkertijd ook een oogje moet houden op haar eigen moorddadige echtgenoot. Ik hoop maar dat de verhoudingen eens zullen normaliseren en dat we als goede gastheren onze goede buitenlandse vrienden zullen kunnen ontvangen. Dat soort relaties moeten we opbouwen, niet die van moordbeluste buitenlanders met jonge townshipmoordenaars.

DE VERTROEBELAAR

Het in Kaapstad gevestigde pan-Afrikaanse platform Chimurenga heeft de Prins Claus Prijs 2011 gewonnen. Ntone Edjabe (41), oprichter en aanvoerder van het collectief, nam de prijs half december in Amsterdam in ontvangst. Een tegendraadse man van een dwars schrijverscollectief dat er een groot genoeg in scheidt om twijfel te zaaien. En dat werkt heel verhelderend.

TEKST: BART LUIRINK, FOTO'S: STACY HARDY

Het in 2002 in Kaapstad opgerichte collectief had aanvankelijk geen strategie. Edjabe, journalist, dj, zakenman en geboren in Kameroen, zat in zijn maag met ellenlange teksten die hij nergens geplaatst kreeg. Ook onder vrienden bespeurde hij een ongenoegen over de dwang van opdrachtgevers om verhalen kort, en vooral simplistisch, te houden. Zo ontstond de uitgave *Chimurenga*, een Shonabegrip voor strijd, en meer een boek dan een tijdschrift. Edjabe verkocht exemplaren bij concerten – het thema van de uitgave was ‘muziek en politiek’ - en via een handjevol boekhandels. Het was een groot succes, iets dat zomaar gebeurde en nooit was doordacht. In een interview met AfricaVenir.org zegt Edjabe: ‘Dat gebrek aan strategie is een van de redenen waarom we nog bestaan.’ Want elf jaar na dato zijn er inmiddels vijftien edities verschenen, kwam er een indrukwekkende ‘reader’ uit over de Afrikaanse stad en reageerde Chimurenga met het *Pan-African Space Station* op de medio 2008 opgelaaide vreemdelingenhaat in Zuid-Afrika. Drie dagen tetterde Afrikaanse muziek uit Kaapse winkels en kantoren, via luidsprekers en megafoons, de stad in. Op 19 oktober van dit jaar zag *The Chimurenga Chronic* het licht. Deze eenmalige krant, zeven katernen dik aangevuld met een lifestyle magazine en een boekenbijlage, in totaal zo’n 300 pagina’s, is inmiddels een *must have*.

Al met al een indrukwekkend resultaat voor een club zonder strategie.

Toekomst

Maar er zijn meer dingen waarmee Edjabe weinig op heeft. Het motto van de indrukwekkende *Chronic* luidt: ‘A speculative, future-forward newspaper that travels back in time to re-imagine the present.’

Juist.

Een poging tot vertaling: een (speculatieve) terugblik op de toekomst? Een vooruitblik op het verleden? De krant vermeldt als datum van uitgifte 18 – 24 mei 2008. Over deze antidatering merkt Edjabe in hetzelfde interview op: ‘We wilden spelen met het idee van de tijdmachine, en daarvoor gebruikten we het instrument dat is uitgevonden om tijd en plaats te marke-

ren: de krant. Om zodoende beiden te ontmantelen, de krant en ons begrip van tijd.’ *The Chronic* is dan ook niet plaatsgebonden, de productie van de krant kreeg vorm in Kaapstad, Nairobi en Lagos in samenwerking met bevriende collectieven *Kwani* en *Cassava Republic*.

Hoogmoed

De krant bevat ellenlange – eindelijk kon het – artikelen, prachtig leesvoer van hoge kwaliteit, schitterende vormgeving en markante fotografie. Bij de samenstelling van de inhoud ervan liet men zich leiden door de geweldserupties gericht tegen vreemdelingen in de eerste helft van 2008 in Kenia en Zuid-Afrika. Tal van deskundigen hebben deze erupties

verklaard als uitdrukking van politieke tegenstellingen (Kenia) en sociale onrust (Zuid-Afrika). Volgens Edjabe echter zien ze daarmee de bestaande vreemdelingenhaat over het hoofd. *The Chronic* smaakt over de verantwoordiging van veel Zuid-Afrikanten over het geweld dat zich vooral tegen Zimbabwanen en Somaliërs keerde. Ze zouden zich koesteren in het misverstand een ‘regenboognatie’ te zijn, een moreel kompas voor de rest van de wereld. Met *The Chronic* wil Edjabe ingaan tegen deze hoogmoed die hij als een expressie van ‘exceptionalisme’ ziet. Hij zegt echter weinig te voelen voor eindeloze uitleg en verklaring. Hij is een fan van Edouard Glissant, de in

februari van dit jaar in zijn geboorteland Martinique overleden schrijver die voor het ‘recht op opaciteit’ pleitte – vrij te zijn van elke noodzaak om te weten waar je mee bezig bent. Doen omdat je leeft, Edjabe vindt het een ‘bevrijdend idee.’ Toch is het moeilijk om de producties van *Chimurenga*, de net verschenen krant voorop, niet te zien als een *tegenaanval*.

In de *ZAM* van 2008 omschreef Edjabe de markt voor Afrikaanse curiosa die hij beheert, nóg een hobby, als een ‘Paard van Troje’ dat zich in het lelieblanke centrum van Kaapstad had verschanst. Gewoon, een Pan-Afrikaanse markt vol hebbedingetjes. Om geld mee te verdienen. Zoals er nu gewoon een krant is uitgekomen.

BART LUIRINK IS HOOFDREDACTEUR VAN *ZAM* MAGAZINE.

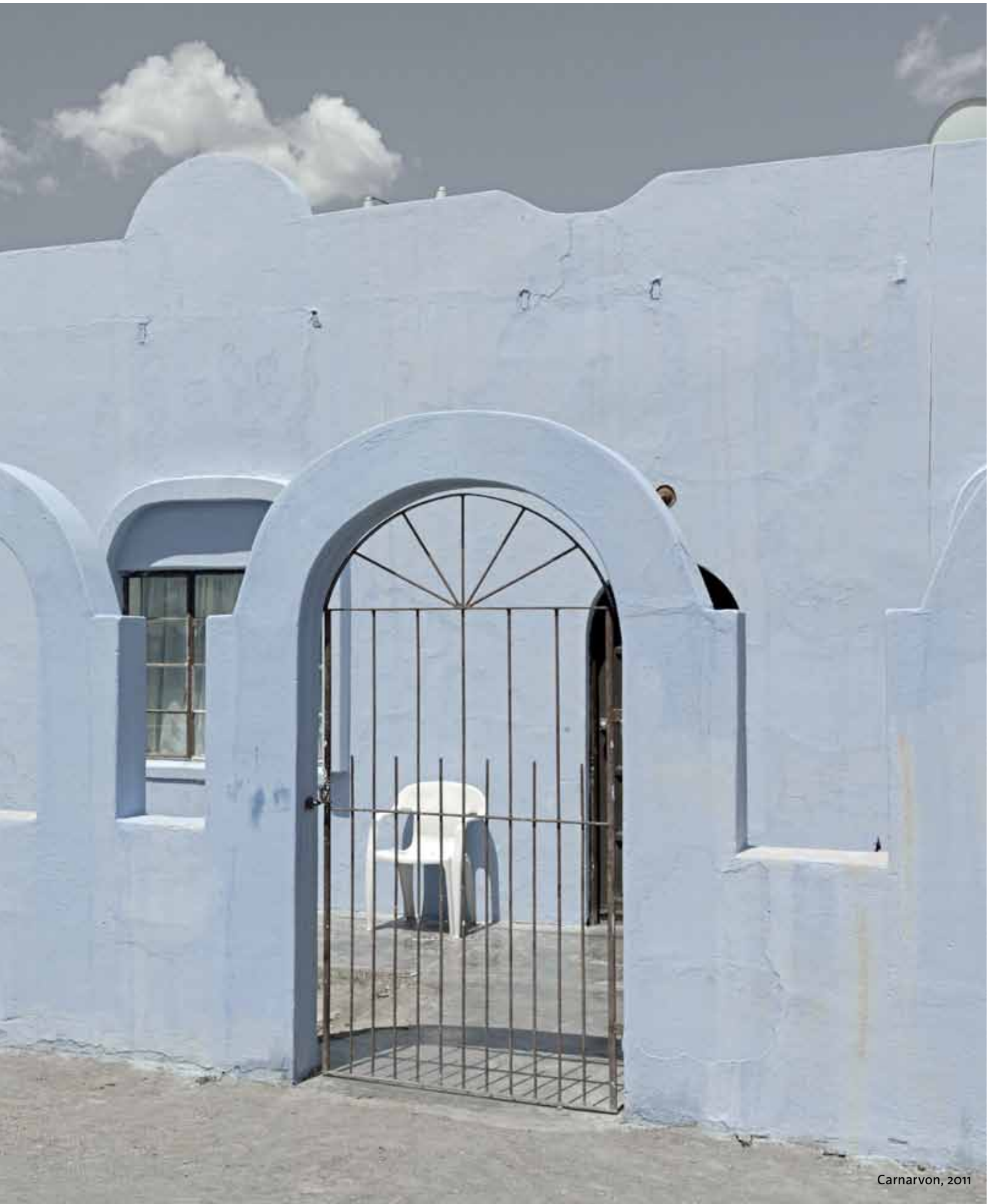
GRAEME WILLIAMS

Tijdens de roerige jaren van de apartheid werkte Graeme Williams voor persbureau Reuters. Jaren later is hij de fotograaf geworden die hij eigenlijk van nature al was: meer een schilder, met een vriendelijke, wat afstandelijke blik. Williams gaat op zoek naar kleur in de barre landschappen en soms bittere armoede van Zuid-Afrika. 'Het kleurgebruik lijkt in tegenspraak met de omstandigheden, maar geeft juist de menselijkheid en de hoop van de bewoners van deze huizen weer.'

FOTO'S: GRAEME WILLIAMS

Met dank aan Janette Danels, Kijkgalerie

Carnarvon, 2011

Chris Hani township, Bethal, 2011

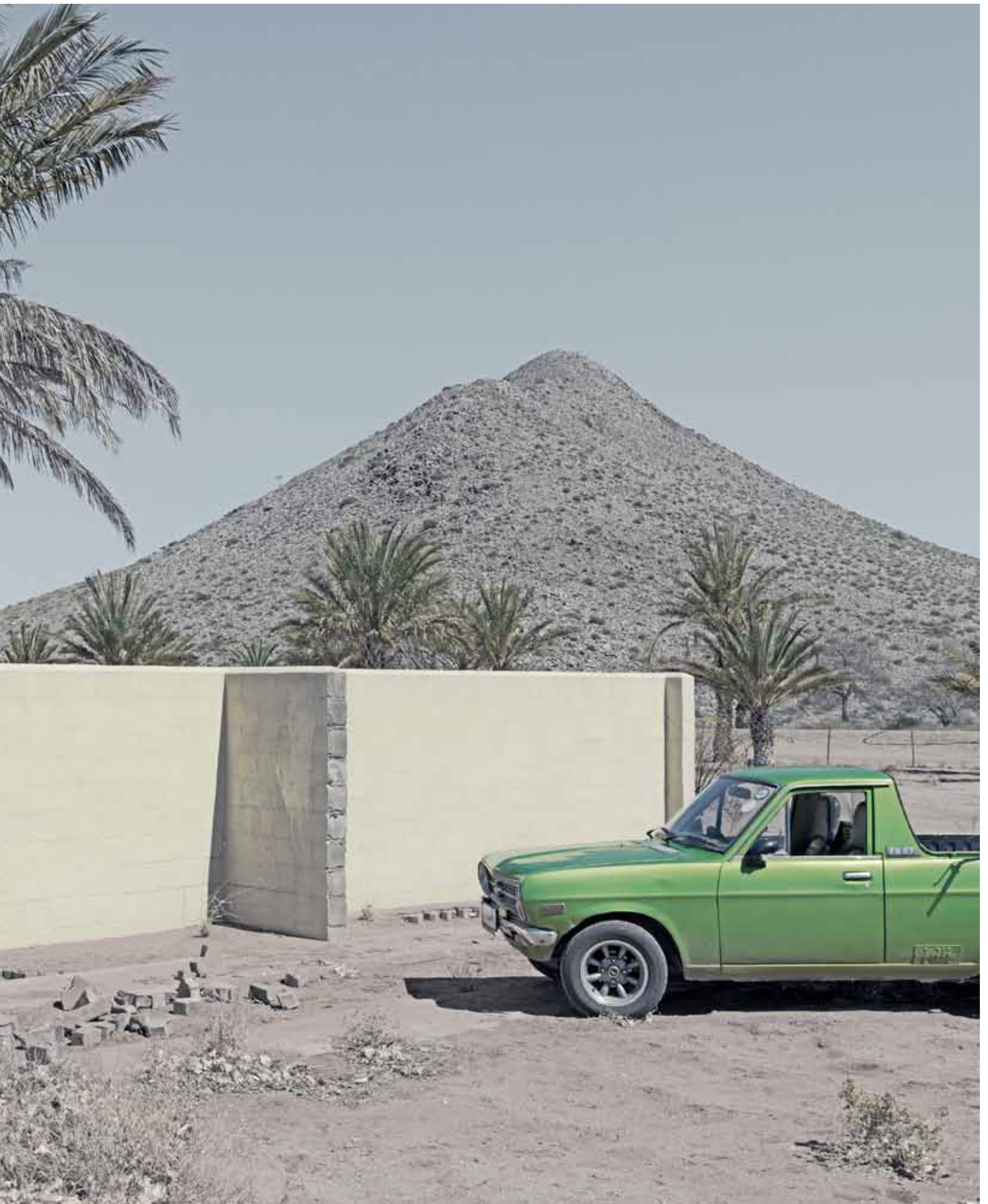
Upington, 2010

Lambert's Bay, 2011

Aggenys, 2010

ONDER REDACTIE VAN FENNEKEN VELDKAMP
EN NICOLE SEGERS

HOOGTEPUNTEN

FOTO: MIKHAEL SUBOTZKY/STEIDL

Ponte City

De Walther Collection is een van oorsprong Duitse privéverzameling van meer dan 1200 foto's van 's werelds beste fotografen. Hoogtepunten uit het Afrikaanse deel van de verzameling zijn nu bijeengebracht in twee prachtige, vuistdikke fotoboeken: *Events of the Self* en *Appropriated Landscapes*. Met werk van grootheden als Malick Sidibé, Santu Mofokeng, Guy Tillim en vele anderen. Meer info via www.steidl.com

Schijndood

De Zuid-Afrikaanse kunstenaar Susan Opperman maakte furore met haar graphic novel *Gifpit*, waarin ze de gebeurtenissen in een fictief Afrikaans dorpje beschrijft met inktzwarte humor en rauwe tekeningen. In de Kunsthall in Rotterdam is tot 12 februari de speciaal voor de gelegenheid gemaakte wandschildering *Skyndood & Niemandswoord* van Opperman te zien, waarin de hoofdpersonen uit *Gifpit* centraal staan. Meer informatie op www.kunsthall.nl

BEELD: SUSAN OPPERMAN

BEELD: BABACAR LO (1929)/TROPENMUSEUM

The exile of Cheikh Amadou Bamba

Gezeul met de collectie

Vlak voordat Ben Knapen zijn subsidiestop aan het Tropenmuseum bekendmaakte, (en dan verder met:) publiceerde het museum zijn derde collectieboek: *Africa at the Tropenmuseum*. Uit het boek blijkt hoe willekeurig een museumcollectie kan ontstaan: afhankelijk van het politieke en economische klimaat. In de depots van het oorspronkelijk vooral op Indië gerichte museum belandden steeds meer Afrikaanse objecten, vooral toen het de etnografische collectie kreeg die grotendeels door het Afrikaanse Handelsvennootschap was bijeengebracht. Handelaar Lieuwe Anema bijvoorbeeld kocht rond 1880 ruim honderd objecten in de Lage Congo-regio. Eén masker ('Tombela') met uitzonderlijke kleuren en een scherpe neus zou mogelijk een Europeaan afbeelden. Pas in 1940-41 exposeerde het museum Afrikaanse stukken. Maar na de oorlog besloot het bestuur dat het museum zich louter op Indië

moest richten en dat de Afrika-collectie weg moest. Kort daarna werd Indonesië onafhankelijk en was wéér een gedaanteverwisseling nodig. In 1950 ontstond het Tropenmuseum. De nieuwe focusgebieden: Afrika en Zuid-Amerika. De Afrika-collectie moest van voren af aan opgebouwd, vooral door ruil met andere musea. Toen steeds meer Afrikaanse landen onafhankelijk werden, was een aparte Afrika-afdeling onvermijdelijk. 'Ontwikkeling' werd het toverwoord. Terwijl ontwikkelingswerkers van het KIT in Afrika aan de slag gingen, begon in het museum een 'reality'-expositie waarin de Samo-gemeenschap in Burkina Faso werd gereconstrueerd. Later moest het Tropenmuseum een expertisecentrum worden voor landencomités als het Angola Comité en de Ghana Werkgroep. Het ministerie van Ontwikkelings-samenwerking betaalde er flink voor.

Vanaf de jaren tachtig is ook hedendaagse kunst getoond. Dat leidde tot een nog altijd gevoerde discussie: hoort moderne kunst uit 'niet-westerse' landen thuis in een etnografisch museum of in een kunstmuseum? Paul Faber, vanaf 1996 conservator Afrika en auteur van dit boek, heeft zich sterk gemaakt voor het laten zien van actuele kunst in het Tropenmuseum. *Africa at the Tropenmuseum* geeft niet alleen inzicht in het gezeul met de Afrika-collectie, maar ook in de gedachtewereld van museummensen en subsidieverstrekters. Daarnaast zijn de ontstaansverhalen van zo'n honderd Afrikaanse objecten te lezen, voorzien van illustraties. Dan blijkt willekeur toch tot iets heel moois te kunnen leiden. (*Fenneken Veldkamp*).

PAUL FABER, *AFRICA AT THE TROPENMUSEUM*
(KIT PUBLISHERS) € 34,50

5 VRAGEN AAN HASAN ESSOP

De Zuid-Afrikaanse fotograaf Hasan Essop (1985) verbleef de afgelopen drie maanden samen met zijn tweelingbroer Husein als artist in residence in Amsterdam. Het verblijf was onderdeel van de Thami Mnyele Award, die eenmalig werd uitgereikt vanwege het twintigjarig bestaan van de Stichting Thami Mnyele. Werk van Hasan en Husein was een paar jaar terug al eens te zien in ZAM (nr. 1, 2009). Inmiddels is het duo internationaal aan het doorbreken. Tijd voor een update.

Hoe gaat het met jullie?

'Het gaat geweldig. We hebben een heel productieve periode gehad hier in Amsterdam. We hebben veel nieuwe foto's gemaakt, zowel hier als in het buitenland, en dat zijn we nu aan het uitwerken. Daarnaast hebben we de nieuwe voetbalshirts voor het nationale elftal van Zuid-Afrika ontworpen. En we hebben veel geëxposeerd. De afgelopen tijd

was ons werk te zien in Bamako, en bij Paris Photo. Ook hadden we een expositie in Dubai – de eerste keer dat ons werk in de Arabische wereld te zien was. Een groot moment voor ons.'

Waarom was dat zo belangrijk?

'We zijn allebei heel gelovig. Het is mooi dat we nu gezien worden op plaatsen die belangrijk voor ons zijn. Ons werk is vaak geïnspireerd door scènes uit de Koran. Voor een van onze nieuwe projecten zijn we naar heilige plaatsen in Israel en Saudi-Arabië gegaan, zoals de Al Aqsa-moskee in Jeruzalem (zie foto's hieronder). De veiligheidsmaatregelen zijn daar zo streng dat het voor mensen van onze leeftijd bijna onmogelijk is om er binnen te komen. Er zijn bijna alleen bejaarden en kleine kinderen. Dat vonden we zo'n interessante observatie dat we hen ook op de foto hebben gezet – een van de eerste keren dat er andere mensen op ons werk te zien zijn.'

Want gewoonlijk figureren jullie uitsluitend zelf op jullie foto's. Waarom is dat?

'Volgens de Koran mag je eigenlijk geen afbeeldingen maken van personen. Daar willen we ons in principe aan houden – we willen geen geld verdienen door andermans gezicht te tonen. Onze foto's geven onze visie weer op de wereld om ons heen. Om dat over te brengen spelen we zelf alle rollen in onze foto's: vrome moslim, straatjongen, nette student.'

Hoe werkt dat in de praktijk?

'Onze werkwijze is erg arbeidsintensief omdat we voor elk werk heel veel foto's moeten maken. Momenteel zijn we bezig met panorama-beelden, die stuk voor stuk bestaan uit 250 foto's. Omdat we vaak op plaatsen werken waar de tijd beperkt is, moet alles in een keer goed gaan – dat kan alleen als je 'commando-style' werkt en je heel erg goed bent voorbereid.'

FOTO'S: HASAN&HUSEIN ESSOP

Jullie reizen de hele wereld over. Was Amsterdam niet te klein voor jullie?

'Amsterdam is juist geweldig! Van tevoren maakten we ons zorgen, want we hoorden veel verhalen over Geert Wilders en de anti-moslimsfeer hier. Maar de politiek is wat anders dan de werkelijkheid. We voelen ons hier erg thuis. Aardige mensen, prachtige musea, de taal, dat VOC-schip... Hier ligt een deel van de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. Het is mooi om te reizen maar toch het gevoel te hebben dat je een beetje thuiskomt.'

Werk van de gebroeders Essop is tot 15 januari te zien in Galerie SANAA te Utrecht. www.galeriesanaa.nl

Paris Photo

Parijs, november 2011

FOTO: PARIS PHOTO

ZAM-lezers die deze herfst door Parijs dwaalden werden getraakteerd op een feest van herkenning. Bij binnenkomst in het Grand Palais, waar de 15e editie van Paris Photo plaatsvond, stuitte je meteen op gigantische werken van Pieter Hugo in de Michael Stevenson Gallery. Verder dwalend op de beurs was er werk van Baudouin Mouanda, Malick Sidibé, Zanele Muholi, Daniel Naudé, en vele, vele anderen. Op kleinere locaties in de stad kon je bijvoorbeeld Hassan Hajjaj tegenkomen, die vorig jaar op de ZAM-cover stond met zijn Kesh Angels. In een zijstraatje bij Place de Clichy stond je ineens oog in oog met de oogverblindende barietdrukken van Jo Ractliffe (ZAM 3, 2010). Ook was er het *Paris Off*, georganiseerd door de Nederlandse Janette Danels waar werk van Graeme Williams hing (te zien in dit nummer van ZAM). Paris Photo stond dit jaar in het teken van de Afrikaanse fotografie. Het was geweldig om te zien hoe de hedendaagse Afrikaanse fotografie is doorgedrongen in de mainstream-kunstwereld. Paris Photo is de belangrijkste fotobeurs van de wereld – hier zijn alle prestigieuze galeries vertegenwoordigd en komen verzamelaars van over de hele wereld hun licht opsteken. Hier hangen betekent: doorbreken. Fotografie is business. Paris Photo gaat dan ook vooral over geld verdienen. Dat ging wel eens ten koste van de diversiteit en leidde tot het soms veelvuldig zien van steeds dezelfde namen en dubbele werken in het Grand Palais. Toch is het niet de kunstsector alleen waar fotografen van het continent hun brood verdienen. De greep van de NGO-sector als voornaamste opdrachtgever voor fotografen in Afrika blijft stevig aanwezig; ook op Paris Photo waren er veel communicatiemedewerkers die geen dure westerse fotografen meer willen invliegen voor kalenders, websites en reclames, maar liever werken met Afrikanen. Die krijgen dan opdrachten waarin beelden worden gevraagd die de boodschap van de organisatie ondersteunen; of die nu positief is of juist te maken heeft met honger en armoede. Hierdoor beïnvloeden NGO's de Afrikaanse fotografie in hoge mate. Dit alles neemt niet weg dat de boodschap in Parijs dit jaar vooral was: Afrikaanse fotografie is hot. (Nicole Segers)

EXPOSITIES

Nástio Mosquito

Tot 12 februari 2012 te zien in het Museum für Neue Kunst in Karlsruhe: *The Global Contemporary: Art Worlds After 1989*. Prachtige expositie over de invloed van globalisatie op de kunst. Met onder andere werk van Afrikaanse grootheden als Pieter Hugo, Meschac Gaba en Nástio Mosquito. Meer informatie op www.zkm.de

BEELD: NÁSTIO MOSQUITO

Europe, 2010, Video (3'30")

Joe Addo

De Ghanese architect Joe Addo staat bekend om zijn innovatieve, milieuvriendelijke oplossingen. In Almere wordt bekeken of zijn ontwerpen ook in Nederland van nut zouden kunnen zijn. In architectuurcentrum Casla is de komende maanden een tentoonstelling te zien met werk van Addo en van geïnteresseerde Amsterdamse architectuurstudenten. Meer informatie op www.casla.nl

Conferentiecentrum in Tamale, Ghana

BEELD: JOE ADDO

Moridja Kitenge Banza

Tot februari 2012 te zien in ARNDT in Berlijn: *The Ephemeral*, een zeer prestigieuze tentoonstelling met werk van onder andere de Amerikaanse kunstschilder Jackson Pollock en de Congolesse kunstenaar Moridja Kitenge Banza. Meer informatie op www.theephemeral.com

BEELD: MORIDJA KITENGE BANZA/
ARNDT BERLIN

Hymne à nous, 2008, Video (1'10").
Edition of 5

PAD ZONDER WEGWIJZERS

Volgens een verhalenverteller in Tsjaad is een mens eerst dertig jaar bezig om volwassen te worden, waarna hij vijftien jaar zware verantwoordelijkheden draagt. Vervolgens waakt hij een decennium over huis en haard. Tenslotte leunt hij in de resterende jaren achterover en trekt hij gekke bekken naar de kleinkinderen.

Het leven voltrekt zich volgens een bepaalde route, zo legt de verhalenverteller uit. Hij vertelt er alleen niet bij dat het een pad is waarvan de wegwijzers ontbreken. Daar ben ik nu wel achter. Ik groeide op als een zwart meisje in een witte samenleving. De belangrijkste vragen waar ik antwoord op moest zien te vinden waren, wie ben ik en waar voel ik mij thuis? Mensen kijken raar op als ik dan praat over mijn Afrikaanse identiteit. Ze kunnen dat niet plaatsen omdat mijn ouders in Suriname zijn geboren. Zelfs van Surinamers kan ik verontwaardigende blikken krijgen. Het zwarte continent staat synoniem voor barre leefomstandigheden, honger en geweld. Daar wil niemand vandaan komen.

Ik beleef Afrika anders. Het is de plek van mijn oorsprong. Wie ik ben heeft juist heel erg te maken met onze familiegeschiedenis, de ervaringen van mijn ouders en voorouders. Zo zie ik dat, maar mijn ouders zien dat heel anders. Zij zijn wie ze zijn door wat er in hun paspoort staat.

Dit besef was mijn moment van volwassen worden. De afgelopen jaren heb ik vriendschappen ontwikkeld met jonge Afrikanen die net als ik een andere perceptie van het leven hebben dan de mensen door wie ze zijn grootgebracht. Over tal van kernzaken, zoals: wat is je identiteit, waar sticht je je gezin en hoe verdien je je geld, dachten zij anders. Hun ideeën hadden net zo weinig te maken met het Afrika waarin ze opgroeiden als met de Europese samenleving waarin ze waren terechtgekomen. Net als ik hadden ze hun eigen route gevolgd en idealen nagejaagd. Maar nooit waren ze 'verloren tussen twee culturen', zoals dat in bepaalde analyses heet. Ze waren ook niet simpelweg 'verwesterd' zoals sommigen dat noemen.

Als ik naar hun binnenkant kijk zie ik juist een grensoverschrijdende mentaliteit.

Voorbeeld

'Ver weg van huis probeer ik me altijd Douala voor de geest te halen. Ik sluit mijn ogen en leg de verbinding met de stad waar ik vandaan kom. Ik droom van het moment waarop ik 17, 18 ben. Mijn vader was net overleden, ik woonde niet meer thuis en was begonnen met het leren van beeldhouwen en schilderen. Het drong toen tot mij door dat ik me voortaan alleen moest redden.'

Voor Guy Woute (1980) was dat het moment waarop hij volwassen werd. Hij was grotendeels opgevoed door zijn oma. Zijn ouders woonden ver buiten de stad. Na de dood van zijn vader was hij opeens hoofd van een gezin waarin hij grotendeels niet was opgegroeid. 'Dat was schrikken. De instelling daar is dat je als oudste voor je familie moet zorgen, je offert je op. Zo zijn mijn ouders ook grootgebracht. Maar ik vond dat ik als oudste niet alle verantwoordelijkheid zou hoeven dragen. Waarom was het niet voldoende om het goede voorbeeld te geven?' Zijn talent voor houtbewerking voerde hem naar Douala waar hij opleiding en, later, expositieruimte vond. 'Daar ontmoette ik mensen uit de bovenklassen en westerse bezoekers die mijn werk interessant vonden. Na alle warme belangstelling keerde ik 's avonds zonder rooie cent huiswaarts. Ik kreeg door hoe ongelijk de samenleving in elkaar zit. We kunnen met elkaar praten op gelijk niveau, maar onze leefomstandigheden zijn verre van gelijk.'

Inmiddels is Guy internationaal doorgebroken. Hij specialiseert zich nu in installaties, fotografie en video. 'In mijn moedertaal komt het woord kunst niet voor.

We zijn niet 'verloren tussen twee culturen', zoals dat in bepaalde analyses heet

Een cultuur vol beelden bestaat gewoon.' Zijn familie begrijpt dan ook weinig van zijn kunstenaarsbestaan. Hoe zou zo iets voor een huis, een gezin en een goed inkomen moeten zorgen? Dat gezin is er inmiddels, in Antwerpen. Maar zijn verblijf in het buitenland heeft hem niet rijk gemaakt, in tegenstelling tot wat zijn leeftijdsgenoten in Kameroen verwachten. 'Ik laat ze graag in het ongewisse of ik geslaagd ben of niet', vertelt Guy. 'Veel van mijn leeftijdsgenoten willen Europees zijn dan Europeanen. Een vrij en zorgeloos bestaan is een soort obsessie geworden.' Het is niet zijn definitie van volwassen worden. 'Eerst heb ik geleerd voor mezelf te zorgen, nu leer ik voor mijn vrouw en kind te zorgen.'

Wie ben ik en waar gaat mijn leven naar toe? De Surinaams-Nederlandse journaliste **Liesbeth Tjon A Meeuw** zoekt antwoorden bij haar Afrikaanse vrienden.

TEKST: LIESBETH TJON A MEEUW

Dokter

Love Otuo-Acheampong-Amoh (1982) werd aan me voorgesteld als een belangrijk 'aanspreekpunt' voor de Ghanese jeugd in de Amsterdamse Bijlmer. Ik hoorde dat ze jongeren, en vaak ook hun ouders, met raad en daad bijstaat. Ze is een voorbeeld voor anderen, zit op de Hogeschool, spreekt goed Nederlands en weet de kansen die Nederland biedt goed te benutten. Maar dit beeld ontving het zicht op de strijd die Love moest leveren voor het maken van haar eigen keuzes. Ze was op elfjarige leeftijd met haar ouders en zusje naar Nederland gekomen. 'In Ghana was ik achter de marktkraam geëindigd. Daar ben je als arm gezin afhankelijk van liefdadigheid.' Het ideaal van haar ouders was dat ze dokter zou worden. Ze was zelfs vernoemd naar een arts.

Maar Love voldeed niet aan de wens van haar ouders. Ze ruilde haar medische opleiding in voor die van maatschappelijk werker, waarna haar vader alle financiële steun introk. Ze woonde op kamers en ze werkte naast haar opleiding om rond te komen. Love: 'Nederland biedt alle kansen, maar het gaat niet vanzelf en de steun van je ouders is onontbeerlijk. Ik stond er alleen voor. Het was alsof de idealen van mijn ouders tussen ons in stonden. Iedereen ging er vanuit: 'Love is de oudste en de sterkste, die redt zich wel.' Maar in wezen snakke ik naar de zorg en aandacht die ik zelf aan anderen gaf.'

Zo werd Love volwassen. Inmiddels is de band met haar ouders hersteld en heeft ze een man leren kennen die haar in alles steunt. Samen hebben ze plannen om terug te gaan naar Ghana en daar zal ze ongetwijfeld worden binnengehaald als een succesverhaal. Ze kan zich eindelijk meten met het welgestelde deel van de familie. Maar Love kijkt anders naar het leven dat ze heeft opgebouwd.

'Omdat je hier bent opgegroeid en opgeleid, denken mensen vaak dat het je levensdoel is om carrière te maken. Ik droomde juist van een gezinsleven. Ik hoef niet zo nodig volledig onafhankelijk te zijn. Ik ben nu moeder van twee kinderen en ik zie dat als een grote verantwoordelijkheid. Geen enkele dure studie kan je op daarop voorbereiden. Dat heb ik alleen mezelf kunnen leren.'

Opstand

Toen ik Eyob (1984) ontmoette studeerde hij Ontwikkelings Studies aan een internationale school in Den Haag. Zijn kleren maakten altijd een bijzondere indruk op me – hij kocht ze heel bewust op een lokale markt in Ethiopië. Eyob werd in de hoofdstad Addis Abeba grootgebracht door zijn oma. Zijn moeder had hij al jong verloren. Hij leerde thuis zijn eigen mening te vormen met behulp van de kranten die zijn vader elke dag bracht. Later, op de universiteit, ontpopte Eyob zich tot studentenleider. Hij organiseerde met andere studenten succesvolle debatten en 'voter education'. Maar na de verkiezingen in 2005 brak er in Ethiopië een volksoptocht uit. Eyob wist ternauwernood te ontkomen aan de oproerpolitie. De opstand werd ruw neergeslagen en eiste tweehonderd levens.

'En waarom? We hadden de jeugd gemobiliseerd en konden voor het eerst stemmen. Om vervolgens neergeschoten te worden. De oude leider weigerden hun macht op te geven. Mijn stem en die van zoveel andere jongeren hebben daarin geen verschil kunnen maken. Een grote teleurstelling.'

De ervaringen van 2005 maakten Eyob volwassen. Activiteiten op de campus organiseren was onmogelijk geworden. Zijn familie houdt zich net als de meeste burgers verre van politiek. 'Concentreer je op je studie', zei zijn oma altijd. Maar Eyob is ook tijdens zijn studie in Nederland doorgegaan met het commentariëren van de Ethiopische politiek. Hij schrijft opiniestukken in een lokale krant waarin hij kritisch is over de regering. 'Over mijn denken hebben de oude leiders geen controle.' Inmiddels is hij hier klaar met zijn studie en terug in Addis Abeba. 'Ik ben in mijn eigen land van veel groter nut dan in Nederland.' Maar hoe, dat weet hij nog niet. Het zal niet makkelijk voor hem zijn. De jeugdwerkloosheid is groot. 'In Ethiopië zijn veel van mijn studiegenoten lid van de regeringspartij. Zo verzekert je je van een baan. Maar ik voel er niks voor om als ambtenaar op een ministerie te werken.'

Wereldburger

Ik leerde veel van de ervaringen van Eyob, Love en Guy. Pragmatisch omgaan met de contrasten tussen thuis en de buitenwereld. De traditionele waarden van je opvoeding meenemen in je bagage. Die ervaringen toepassen in een andere omgeving, met een andere mentaliteit dan je ouders. Nieuwe invloeden absorberen en jezelf als individu zien. Maar vooral je eigen weg vinden in een 'vreemde' samenleving als wereldburger.

De vraag blijft of *wij* daarmee de belofte zijn van een nieuwe generatie. We zijn misschien niet de 'nationale trots' waarover werd gesproken toen ons vaderland onafhankelijk werd. Wij richten ons op de hele wereld, zoeken elkaar op, via het internet of in de grote Westerse steden met een zinderende mengelmoescultuur. We vertalen de idealen van toen in de mondiale context van nu en hoe dat er dan uit komt te zien, is nog niet duidelijk. Volgens de verhalenverteller uit Tsjaad hebben we daar precies vijftien jaar voor.

LIESBETH TJON A MEEUW IS FREELANCE JOURNALIST EN WERKT ONDER ANDERE VOOR VPRO BUREAU BUITENLAND EN DE WERELDOMROEP.

KROESHAAR

‘Toen ik vier jaar oud was vertelde ik mijn buurmeisje dat mijn grootouders een leeuw hadden. Natuurlijk viel ik door de mand. Vanaf dat moment stond ik bekend als een leugenaar.’ Dichter en journalist Joshua Muiyiwa blikt terug op zijn jeugd in Bangalore, India.

TEKST: JOSHUA MUYIWA FOTO'S: AKSHAY MAHAJAN

Dewaki, mijn zilverharige, praatgrage Nepalese oma heeft het nog wel eens over mijn leeuwenverhaal - dat was immers het moment waarop mijn leugenachtige inborst voor het eerst zichtbaar was. En Bernard, mijn zilverharige, bijbelvaste Indiase opa ziet het als mijn eerste schrede van het rechte pad. Ik ben altijd dol geweest op verhalen vertellen. Meestal kloppen de hoofdlijnen nog wel min of meer, maar ik heb er altijd van gehouden om de details in te kleuren met mijn fantasie. Waar de behoefte vandaan komt? Het zal wel iets te maken hebben met mijn afkomst.

Basketbal

Mijn moeder kwam uit Bangalore. Ze studeerde er ooit aan de Letterenfaculteit en volgde een typcursus. Ze was een groot fan van Gary Sobers, een cricketspeler uit Barbados.

Mijn vader kwam uit Nigeria. Uit Kano, Ibadan of Lagos - niemand weet het precies. Hij zat een tijdje in Bangalore voor zijn studie bouwkunde. Volgens zijn eigen verhalen was hij van koninklijke bloede. Mijn ouders ontmoetten elkaar tijdens een potje basketbal, en wat er daarna gebeurde is me nooit helemaal duidelijk geworden - mijn grootouders houden niet van dat soort verhalen.

Na een poosje trouwden ze, zoveel is zeker. Mijn moeder ging met mijn vader mee naar Nigeria, waar ze als lerares ging werken. Ze woonden een tijdje in Kano, Ibadan of Lagos - wie zal het zeggen. Er zijn brieven van haar bewaard gebleven uit alledrie de steden. In 1986 werd ik geboren, en in 1988 mijn broer, maar die stierf al vrij snel aan longontsteking.

Nog een jaar later kwam mijn moeder ineens terug naar Bangalore - alleen. Ze was er niet best aan toe en werd meteen naar het ziekenhuis gebracht. Daar lag ze een tijdje aan een infuus, maar op de een of andere manier ontstond er ergens een luchtbelletje waardoor ze een hartaanval kreeg. Ze stierf precies een week nadat ze was teruggekeerd uit Nigeria.

Mijn grootouders stuurden mijn vader een brief waarin ze hem op de hoogte stelden van mijn moeders overlijden. Ook vroegen ze hem om mij op te komen halen. Hij kon makkelijk voor me zorgen - hij had immers een heleboel koninklijk geld daar in Nigeria. Inmiddels zijn we vijfentwintig jaar verder en woon ik nog steeds in Bangalore.

Neger

Ik kan me helemaal niets herinneren van Kano, Ibadan of Lagos. Soms kijk in de oude fotoboeken van mijn moeder, maar het voelt alsof er geen enkel verband is tussen mij en die foto's. Ik kan me ook geen woord Yoruba herinneren, terwijl ik de eerste twee jaar van mijn leven toch weinig anders gehoord zal hebben. Ik heb wel eens gelezen dat je je pas dingen kunt herinneren vanaf je derde levensjaar, dat zal de reden wel zijn.

‘Are you West-Indian?
South African?
Dawg! Brotha!
Michael Jackson!’

Mijn eerste herinneringen spelen zich allemaal in India af. Ik weet nog dat ik al heel snel in de gaten kreeg dat mijn fysieke verschijning niet overeen kwam met het beeld dat ik van mezelf had. Mijn grootouders drukten me met de neus op de feiten. Als ik de dingen deed die van me werden verwacht - masala dosa eten bijvoorbeeld - was er weinig aan de hand, maar zodra ik iets verkeerd deed was ik meteen mijn vaders zoon: een Neger. Een ondeugende neger die niet van kokossaus hield en leugens vertelde, net als zijn leugenachtige vader.

Als ik ruzie maakte met een van de buurtkinderen en iemand een klap gaf, hoe zacht ook, was het altijd huilen geblazen, vanwege mijn Negerkracht.

Het grootste probleem was nog wel mijn Negerhaar. Mijn grootmoeder had nog nooit zulk haar gezien. Mijn oom Hubert had ook dik haar, maar dat was toch andere koek dan mijn kroeskop. Toch heeft ze mijn haar jarenlang geprobeerd te kammen met een gewone kam: van voren naar achteren. Iedereen die zulk haar heeft weet hoeveel pijn dat doet. Afrikaans haar moet je van achteren naar voren kammen - wat een rebels moment was het toen ik dat ontdekte!

Hiphop

Toen ik veertien was deed ik nog een rebelse ontdekking. Bij ons in de buurt stond de Sparks, dat was een soort jeugdthunk. Elke week hadden ze daar 'Hip Hop Thursday'. Elke week stond ik daar helemaal uit mijn dak te gaan. Totdat een van de andere hiphoppers op een avond tegen me zei: 'Jij vindt hiphop alleen maar leuk omdat je denkt dat je zelf zwart bent.'

Ik weet nog hoe zenuwachtig ik lachte toen ik dat hoorde. Ik ben tot op de dag van vandaag bang dat het waar is. Later leerde ik houden van artiesten als Fela Kuti en schrijvers als Cyprian Ekwensi en Ama Ata Aidoo, maar ik weet nooit helemaal zeker of ik van ze houd omdat ik ze goed vind of omdat ze zwart zijn. Het zal wel een beetje van allebei zijn.

Ntemi

Nog niet zo lang geleden schreef ik me in bij de universiteit. Daar, op de campus, volgde een volgende mijlpaal. Ik ontmoette voor het eerst een heuse Afrikaan.

Ntemi heette hij. Hij sprak voornamelijk Swahili maar wilde zijn Engels verbeteren. Mijn docente kwam op het lumineuze idee om hem aan mij te koppelen. En zo bracht ik twee vreemde weken met Ntemi door. Op de een of andere manier begrepen we weinig van elkaar. Als Ntemi een grapje maakte snapte ik steeds net niet helemaal wat er grappig aan was. Het was allemaal nogal ongemakkelijk.

Op een dag nam hij me mee naar een bijeenkomst van Afrikaanse studenten. Er bleken er een heleboel te zijn, en allemaal hadden ze verhalen over hoe akelig het is om zwart te zijn in Bangalore. Sommigen durfden amper alleen over straat, zoveel opmerkingen kregen ze naar hun hoofd geslingerd. Anderen trokken alleen grauwe, donkere kleren aan, zodat ze minder opvielen. Ik luisterde naar de verhalen die me allemaal bekend voorkwamen, maar deze mensen praatten en gedroegen zich zo anders dan ik dat ik me niet erg met ze verbonden voelde. Hoe aardig Ntemi ook was, ik was blij toen de twee weken voorbij waren.

Michael Jackson

Ik ben inmiddels wel gewend aan de starende blikken die ik ontvang als ik over straat loop. Ik weet wel dat een starend iemand niet per se een racistische xenofob is - vaak staren mensen alleen maar omdat ze nieuwsgierig zijn.

Het is natuurlijk wel onhandig dat ze me in elk museum het buitenlanderstarief willen laten betalen, of dat mijn tas elke keer als ik naar het treinstation ga wordt doorzocht. Maar als ik moet reageren op elk akkiefetje word ik alleen maar chagrijnig. Ik ben heel goed geworden in doen of ik dingen niet hoor.

Ik volg de wereldwijde antiracisembeweging natuurlijk wel. Kleurenblindheid schijnt het helemaal te worden. Eigenlijk zou niemand zich nog moeten beroepen op zijn of haar ras of afkomst. Een mooi streven. Maar zolang ik op elke straathoek van Bangalore aangeklampt word door iemand die roept: 'Are you West-Indian? South African? Dawg! Brotha! Michael Jackson!' heb ik maar een wens.

Ik zou willen dat Nigeria eens wereldkampioen voetbal werd.

HANDSPRING PUPPET COMPANY

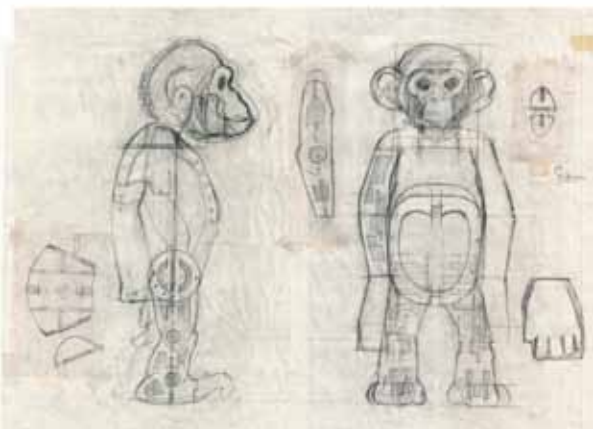

Prototype War Horse, Foto: Adrian Kohler

Van boven naar beneden: Faustus In Africa, Foto: Ruphin Coudyzer; Faustus In Africa (2x), Foto's: John Hodgkiss; Woyzek on the Highveld, Foto: John Hodgkiss; Werktekening voor The Chimp Project, Beeld: Adrian Kohler

CV HANDSPRING PUPPET COMPANY

WIE In 1981 richt een groepje studenten van de Michaelis School of Fine Arts in Kaapstad een poppentheater op. Twee van hen, Basil Jones en Adrian Kohler, vormen dertig jaar later nog steeds het hart van de Handspring Puppet Company.

PUBLIEK In de beginjaren richt de groep zich voornamelijk op kindertheater. Begin jaren 90 hebben ze veel succes met een multimediaal onderwijsprogramma: *Spider's Place*. In de loop der jaren richten Jones en Kohler zich echter steeds meer op stukken voor volwassenen. Vanaf 1992 werken ze veelvuldig samen met de bekende kunstenaar William Kentridge, wat resulteert in klassieke stukken als *Woyzeck on the Highveld*, dat dit jaar nog in Londen te zien was.

POPPEn Aanvankelijk zijn de Handspring-poppen gemaakt van conventionele materialen als papier-maché of kunststof; de laatste jaren maken Jones en Kohler echter furore met grote houten figuren. De combinatie van groot vakmanschap en grensverleggend denken zorgt ervoor dat de poppen er niet alleen prachtig uitzien maar ook volstrekt natuurlijk kunnen bewegen – compleet met knipperende ogen, een hartslag en ademhaling.

DOORBRAAK Het grote publiek maakte pas onlangs kennis met het werk van Jones en Kohler, toen de musical *War Horse* in Londen in première ging. Een levensgrote paardenpop speelt in dit stuk de hoofdrol. De voorstelling is inmiddels ook te zien in New York en Toronto, en trok in totaal al meer dan een miljoen toeschouwers. De Handspring Puppet Company ontving een Tony Award voor het grensverleggende paard, dat kan galopperen en steigeren en door drie acteurs moet worden bediend.

BOEKEN Kohler en Jones staan sindsdien volop in de aandacht. Onlangs verscheen er bij David Krut Publishers een prachtig geïllustreerd boek over de Handspring Puppet Company, waarin al het werk is opgenomen dat Jones en Kohler voor het 'volwassenentheater' maakten (ZAM verloot een exemplaar van dit boek; zie de servicepagina achterin dit nummer). Volgend jaar verschijnt overigens ook het boek *The Horse's Mouth*, dat zich concentreert op de poppen uit *War Horse*.

Jane Taylor and Others, Handspring Puppet Company

DAVID KRUT PUBLISHING

Johannesburg:

• 140 Jan Smuts Avenue,
Parkwood, 2193
+27 (0)11 447 0627
info-jhb@davidkrut.com
www.davidkrutpublishing.com
• Arts on Main, 264 Fox Street,
Johannesburg, 2094
+27 (0)11 334 1208
info-jhb@davidkrut.com
www.davidkrutprojects.com

Cape Town:

• Montebello Design Centre,
31 Newlands Avenue, 7700
+27 (0)21 685 0676
alastair@davidkrut.com
www.davidkrutprojectscapetown.com

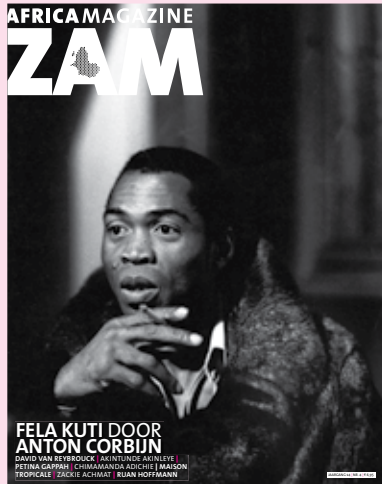
New York:

• 526 West 26th Street,
Suite 816 NY, NY 10001
+1 212 255 3094
info@davidkrut.com
www.davidkrut.com

TE KOOP BIJ ZAM

Een poster van de fameuze cover van ZAM met **Fela Kuti** door **Anton Corbijn**
Ao-formaat € 24,95

Origineel voor ZAM vervaardigd keramiek van de Zuid-Afrikaanse kunstenaar **Ruan Hoffmann**
In een unieke serie van tien stuks, € 495 per stuk

Een foto van de beroemde Zuid-Afrikaanse fotografe **Zanele Muholi**
Zwart-wit geprint op Baryt-papier (Glycée drukwijze), formaat 50 x 37 cm, € 250

Meer informatie en bestellingen
www.zam-magazine.nl

ZAM EN HANDSPRING PUPPET COMPANY

Win het boek

Handspring Puppet Company is een rijk geïllustreerd boek – meer dan 250 foto's op 280 bladzijden – over een van de grootste handpop-gezelschappen ter wereld. De poppenmakers reizen over de hele wereld – hun versie van *War Horse* speelt momenteel in Londen, New York en Toronto. Namens David Krut Publishing verloot ZAM twee exemplaren van dit prachtige boek. Stuur uiterlijk 15 januari een mailtje naar actie@zam-magazine.nl om in aanmerking te komen.

ZAM EN FATOUMATA DIAWARA

€6,- korting op entree

Fatoumata Diawara heeft zich snel tussen de groten van de Afrikaanse muziek genesteld. De Malinese singer-songwriter vermengt traditionele Manding- and Wasoulou-muziek met pop, jazz en blues. Haar concert in het Tropentheater was rap uitverkocht, maar met ZAM kunt u naar het extra concert op zondagmiddag 29 januari. Snel boeken dus! ZAM lezers krijgen €6,- korting op de entree, inclusief een pauzedrankje. Kaartjes koopt u via de kassa van het Tropentheater: (020) 5688 500 onder vermelding van de ZAM Magazine-actie. Voor meer info: www.tropentheater.nl.

ZAM EN STARFISH

10% korting op Afrikaans design

Starfish is een webwinkel met uniek design uit Afrika. Achter alle producten schuilt een verhaal. Zo ook de kussensloop 'Money Animals' van de Zuid-Afrikaanse ontwerpers Jann en Jane. Zij verheven een Rand-biljet tot kunst door het te verwerken in hun ontwerp. ZAM-lezers kunnen de 'Money Animals'-kussensloop met 10% korting kopen door een mail te sturen naar info@star-fish.nl. Ga naar www.star-fish.nl voor het verhaal achter het product.

Like ZAM Africa Magazine

Nieuws, aanbiedingen, agenda, links, ideeën en connecties.

www.facebook.com/zammagazine

(ADVERTENTIE)

“The emotions, excitement and passion that the writing in **wordsetc** evoke are truly unimaginable....”

Subscribe to **wordsetc**

€ 35.70

for four editions

(excl. shipping costs).

TO SUBSCRIBE deposit the subscription fee into our account:

Wordsetc | Bank: Nedbank | Branch: Cresta

Account no: 191 340 2002

Branch no: 191 30592 | Swift code: NEDSZAJJ

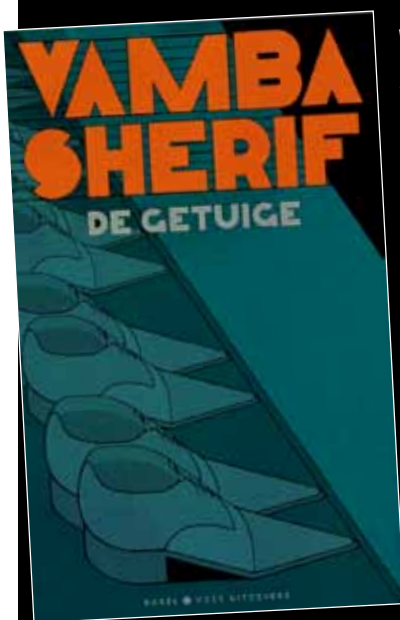
SEND PROOF OF PAYMENT with your particulars to: Wordsetc

| P.O. Box 2729 Saxonwold 2132 | or E-mail: subscriptions@wordsetc.co.za

wordsetc.co.za | or Fax: 0860 510 5716

wordsetc.co.za

WORD ABONNEE VAN ZAM! Een jaar lang voor €25

Vanaf volgend jaar verschijnt ZAM in het Engels. Een groots avontuur, waarbij we uw steun goed kunnen gebruiken. Word daarom nu abonnee en ontvang als welkomstgeschenk de roman De Getuige van Vamba Sherif!

Voor kok Onno verandert zijn wereldbeeld binnen een paar dagen. Zijn zoon bekeert zich tot de Islam, de marktkraam waar hij groente koopt wordt overgenomen door een Marokkaan, en in zijn vredige buitenwijk raakt hij gefascineerd door een Afrikaanse vrouw uit het asielzoekerscentrum. In *De getuige* schildert Vamba Sherif een scherp portret van Nederland in verandering. Verschenen bij Uitgeverij Babel & Voss.

Ga naar www.zam-magazine.nl

of bel 030-230 6006

ZAMMETJES

Zoekt u iets of wilt u iets kwijt? Plaats een Zammetje in ZAM! Voor maar 25 eurocent per woord bereikt uw boodschap een uniek Afrikagericht publiek van meer dan 10.000 mensen. Voor het opgeven van advertenties of meer informatie kunt u een mail sturen naar advertieren@zam-magazine.nl

SCHILDERIJEN | BEELDEN | KERAMIEK | SIERADEN

Galerie iZArte is gespecialiseerd in moderne Zuid-Afrikaanse kunst en design. Met een extra dimensie: social import. Uniek in Nederland. Ook webgalerie! Galerie iZArte – Laarstraat 47 - Zutphen - www.izarte.nl. Nu: 'Masters of the Intimate' – Abe Mathabe (Z-A) en Wim van der Meij (NL)

GALLERY & GIFTSHOP

Karibu
SPECIALE ACTIE IN DECEMBER
KERSTCADEAU BIJ BESTEDING
VAN 20 EURO OF MEER

DE CLERCQSTRAAT 123
TEL. 020-4122245
INFO@KARIBUGALLERY.NL
WWW.KARIBUGALLERY.NL

“Actie alleen geldig op vertoon van bovenstaande advertentie.”

Bang voor de buitenwijken

Op de *body-combat* van mijn fitnessclub leren we schijnvechten. Boksen, trappen, uitdelen, dansen, draaien, bukken, opveren en dan ... *le kick, l'uppercut*. We schakelen in een moordend tempo denkbeeldige belagers uit. Op hitsige muziek. Het enige dat rondspat is zweet. Ik vecht er vooral mijn vet mee af, maar tot mijn verbazing blijkt een flink aantal van mijn medestrijders – van jong tot bejaard en allemaal wit – het schijnvechten als een vorm van zelfverdediging te beoefenen, om zich zekerder te voelen, om een dreigende vuist te kunnen maken.

'Maar Parijs is toch een veilige stad?'

'Niet 's avonds laat in de metro of als je autopech hebt', zegt een vrouw die nauwelijks boven mijn oksel uitkomt.

De metro naar de voorsteden, bedoelt ze. Autopech in de grauwe buitenwijken. La banlieue, een woord dat de tongen losmaakt. Geen lid van de *body-combat* dat er woont, maar ze zijn er allemaal bang voor.

Parijs is op het eerste gezicht een witte stad, *unie ville vanille*, vooral binnen de veilige cirkel van het historische centrum en de modieuze arrondissementen. Maar zelfs in de chicste buurten zijn de meeste kleine winkeliers Noord-Afrikaans, want wie anders wil nog twaalf uur per dag voor een schamel loon werken? En natuurlijk: de zwarten vegen de straten – hoe nederiger het werk, hoe donkerder de huid – en de kleuters in het

**ADRIAAN
VAN DIS**

zesde worden door zwarte *bonnes* uitgelaten, maar hun aantal valt in het niet tussen al die witte gezichten. In 'mijn' straat heb ik nog nooit een bruin schoffie in trainingspak gezien; voor zover iemand sportkleding draagt, is hij op weg naar de fitness. Er zijn wel gekleurde plukken binnen de ringweg, maar de meesten van *les nouveaux Parisiens* (ook hier dat verdoezelende woord) wonen in de buitenwijken.

Ik ben er meer dan eens geweest, in *les banlieues chocolat au lait*. Met RER, het spoor dat onder de metro loopt, in de geur van de riolen. Je ziet er nauwelijks een wit gezicht in de spits. Wel veel hoofddoeken. Ik heb rondgedwaald in die op tekentafels ontworpen arbeidersparadijzen ten noordoosten van de ringweg. Saint-Denis, Sarcelles, La Courneuve, Noisy-le-Sec. Niet alleen uit nieuwsgierigheid, maar ook uit eigenbelang: ik wil weten hoe de mensen daar wonen en ik wil niet bang voor ze zijn. Bovendien heb ik ze later nodig, als ik oud en afhankelijk ben. Want het zijn de kinderen van deze nieuwkomers die het vergrijzend Europa op de been moeten houden. Ik stapte uit op stations waar de trappen niet naar een straat maar naar een parkeergarage leiden. Donkere hopen waar het naar verkrachting ruikt. Vies, vuil, onder de graffiti. Ik zag er meisjes angstig hun sigaret doven en hun hoofddoek strakstrekken voor ze hun buurt betraden. Ik hoorde hun taal veranderen: van Frans in Arabisch. Ik wandelde door gore straten, langs betonnen sportvelden, betonnen flatgebouwen met piepkleine ramen waarvoor jurken en jaszjes te luchten

hingen omdat een balkon er bij de bouw niet af kon. Ik keek en werd bekeken, toegesist en weggejaagd.

In La Courneuve, waar geen politie durft te surveilleren, begon mijn ronde in een naast het RER-station gelegen supermarkt. Op aanraden van een journalist voorzag ik me van een locale plastic tas om buiten de indruk te wekken dat ik er woonde, maar de straatjongens hadden me door. Ik droeg geen trainingsbroek of leren jack zoals zij, geen kalotje en sjofel jasje zoals hun vaders, er slofte geen vrouw of moeder achter me aan. Ik was te anders, te rijk en te wit. Ik ontweek hun blikken. Uit angst (al maakte ik me wijs dat mijn gewicht mijn wapen is, onder mij loopt elke boosdoener weg), maar vooral om de woede op mijn gezicht te verbergen. Want woedend was ik. Wat een minachting om mensen zo te laten wonen. In buurten die tien jaar na de bouw verkrotten. Waar slechts één vorm overheerst: de hoek. Eén soort huis: het hok. In zo'n omgeving moet een kind dus tederheid en fantasie ontwikkelen. En de politici zich maar verbazen dat bendes hier hun eigen wetten maken. Dat er groepsverkrachtingen plaatsvinden. Dat jongeren alle fatsoensregels van het beschaafde Frankrijk tarten. Dat ze vluchten in drugs of in een geloof waar ze kennelijk meer eigenwaarde en beter onderdak vinden dan in de stad die ze huisvest als een mindere soort.

Ik mag Parijs er niet alleen de schuld van geven. In andere landen is het niet veel beter, al is de Bijlmer een oase vergeleken bij La

Ik zag meisjes angstig hun sigaret doven en hun hoofddoek strakstrekken voor ze hun buurt betraden

Courneuve. Hoe groter de stad, hoe groter de conflicten en de misère. Maar ook de creativiteit. Uit de buitenwijk komen sterke kunstenaars voort. (Wat dat betreft werkt polarisatie beter dan toedekken, pappen en nathouden). Hun films en rapsongs doen de burgers beven. Mij ook. Europa komt nu pas tot het besef dat het gastarbeiders naar binnen heeft gehaald die mensen blijken te zijn. Met dromen en verlangens, eigenzinnig en veeleisend, zoals alle mensen. We merken het aan hun kinderen. En het water drukt tegen de dam. Je voelt de spanning in de buitenwijken. De verveling. De haat. Als ergens in Europa een revolutie uitbreekt, dan wederom in Parijs.

Speciaal voor deze laatste Nederlandstalige editie van ZAM keert Adriaan van Dis nog éénmaal terug als columnist. *Bang voor de buitenwijken* maakt deel uit van zijn onlangs verschenen bundel *Stadsliefde, scenes in Parijs*.

COLOFON

ZAM Africa Magazine is hét onafhankelijke platform van Afrikaans talent – van journalisten, fotografen en schrijvers.

ZAM wordt gemaakt in nauwe samenspraak met ruim 300 medewerkers daar en hier. ZAM bericht over kunst en cultuur, politiek, handel en reizen jaargang 15, nummer 4.

€ 6,95

Winter 20011

ZAM Africa Magazine is een uitgave van Stichting ZAM-net en verschijnt vier keer per jaar

ISSN: 1876-1127

Abonnementen Een abonnement op ZAM kost 25,- per jaar bij machtiging (35,- voor het buitenland)

Het abonnement geldt tot wederopzegging

Abonneeservice (voor vragen en adreswijzigingen) Postbus 364, 3500 AJ Utrecht, 030-2306006,

abonnements@zam-magazine.nl

Grafisch ontwerp Curve BNO; Patrick Hoogenberg (art direction en basisontwerp), Mieke van Weele (projectbegeleider en vormgever)

Uitgever Ama Koranteng-Kumi

Redactie Bart Luijck (hoofdredacteur), Nicole Segers (art director), Anton Stolwijk (eindredacteur), Ingeborg van Beekum (bureauredacteur)

Aan dit nummer werkten mee

Beeld Joe Addo, Africa Media Online, Simon Annand, Baileys African History Archive, Moridja Kitege Banza, Hannes Bernard, Clovis Brown, Ruphin Coudyzer, Hasan en Husain Essop, Mikias Hailu, Stacy Hardy, Richard Heathcote, John Hodgkiss, Pieter Hugo, Adrian Kohler, Kai Krause, Babacar Lo, Romane Magrone, Akshay Mahajan, Nástio Mosquito, Bob Muchiri, Zanele Muholi, Ahmad Nady, Susan Opperman, Paris Photo, Rasa, Philippe Rekacewicz, Reuters, Kivu Ruhorahoza, Geert Snoeijer, Mikhael Subotsky, Goran Tomasevic, Tropenmuseum, Graeme Williams

Tekst Thijs Bouwknegt, Adriaan van Dis, Evelien Groenink, Billy Kahora, Ba Ka Khosa, Prudence Mbewu, Zanele Muholi, Joshua Muiyiwa, Ivan Pillay, Bram Posthumus, Kalundi Serumaga, Liesbeth Tjon A Meeuw, Ishmael Tongai, Morgan Tsvangirai, Chika Unigwe, Fenneken Veldkamp

Drukwerk Chevalier International

Adres

Postbus 16711
1001 RE Amsterdam
Tussen de Bogen 66
1013 JB Amsterdam
020-5318497

Advertentieserveringen en opvragen tarieven advertieren@zam-magazine.nl

Foto omslag Graeme Williams, Phutanang township, Kimberley, 2011

Foto inhoud Graeme Williams, Rooikoppen township, Standerton, 2011

Mondriaan Stichting
(Mondriaan Foundation)

PERSBERICHT:

TITEL VAN HET PROJECT: *Isilumo Siyaluma* (2006 - 2011)

MEDIUM: Menstruatiebloed van de kunstenaars/activiste

Isilumo Siyaluma is een uitdrukking in het Zulu die vrij vertaald kan worden als 'periodieke pijn' of 'ongesteldheidspijn'. Een alternatieve betekenis heeft iets met 'geheimzinnigheid' te maken, alsof het bloed waarover dit werk gaat geheimzinnig is.

Mijn project heeft te maken met mijn menstruatiebloed, met het feit dat de mysterieuze, vrouwelijke tijd van de maand in de Westerse patriarchale cultuur is gereduceerd tot iets vies.

Op een ander niveau gebruik ik mijn menstruatiebloed om iets van de pijn uit te drukken die ik voel bij de 'correctieve verkrachtingen', een misdaad waarvan veel vrouwen in de zwarte lesbische gemeenschap slachtoffer worden. Tussen maart en mei 2011 zijn drie zwarte lesbische vrouwen van nog geen vijftig jaar oud vermoord in verschillende townships in Zuid-Afrika.

Het lichaam van Nokuthula Radebe (20) werd op een middag gevonden door spelende kinderen in een verlaten gebouw in Everest Thokoza, Ekurhuleni. Volgens haar vriendin Simangele, die het lichaam zag voordat de politie kwam, was Nokuthula's broek omlaag getrokken, maar had ze haar onderbroek nog aan. Haar hoofd zat in een plastic zak en ze was gewurgd met een van haar schoenveters.

Noxolo Nogwaza (24) werd op een zondagmorgen gevonden in een steegje in Kwa-Thema. Haar hoofd was onherkenbaar toegetakeld – haar ogen staken uit de kassen, haar hersens lagen op straat, ze had geen tand meer in haar mond. Volgens getuigen stak er een lege bierfles en een gebruikte condoom uit haar vagina. Haar lichaam zat onder de steekwonden. Een grote stoeptegels, die naar verluidt was gebruikt om haar hoofd te verpletteren, lag naast haar op de grond.

Nqobile Khumalo (23) uit Durban werd in mei opgegeven als vermist. Twee dagen later werd haar lichaam gevonden in een ondiep graf, vlakbij het huis van haar ouders.

Wij, zwarte lesbische vrouwen, proberen te overleven in deze moeilijke tijden. In Zuid-Afrika en de rest van het continent worden vrouwen die van vrouwen houden met grote regelmaat verkracht en vermoord. Mijn project is mijn antwoord als activist en kunstenaar op dit geweld.

The passage in which we bleed

The passage where we are/were born

The passage through which we become (wo)men?

The erotic passage meant to be aroused, is raped

The passage we love is hated and called names

The sacred passage is ever persecuted

Elke keer als ik lees over een 'correctieve verkrachting' in mijn 'democratische' Zuid-Afrika, bloed ik.

Ik bloed als ik hoor over de moorden op zwarte lesbische vrouwen in onze townships.

Ik ben bang omdat ik niet weet wiens lichaam het volgende zal zijn dat begraven wordt.

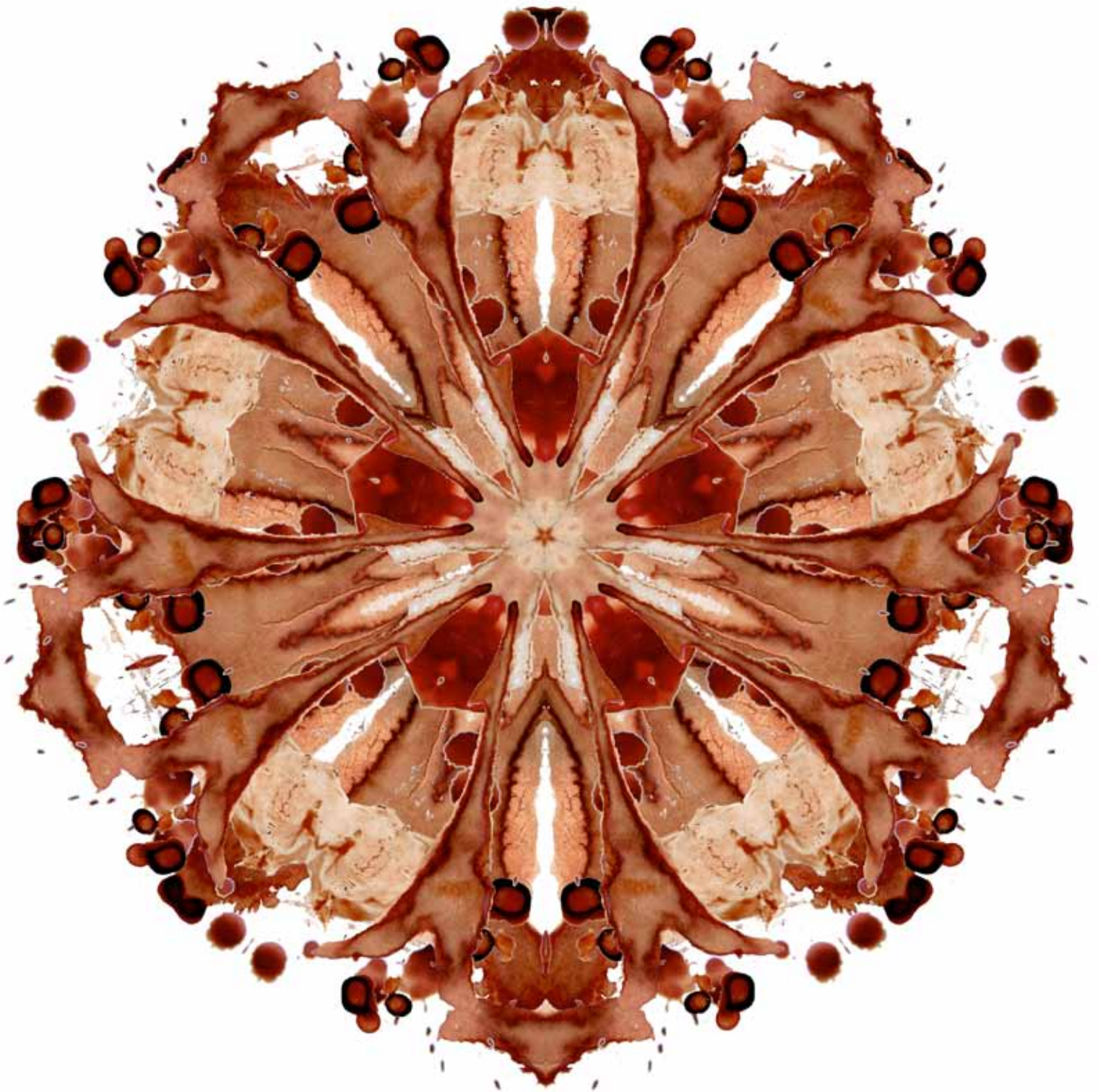
Ik bloed omdat onze mensenrechten vernietigd worden.

Ik huil en ik bloed omdat moeders, geliefden, vrienden en familie hun dierbaren verliezen; omdat kinderen wees worden door dit geweld.

Onze levenscycli worden overrompeld, we bloeden tegen de wil van onze lichamen en geesten.

Elk werk uit deze serie vertegenwoordigt een overlevende van een 'correctieve verkrachting' of een slachtoffer van een andere misdaad die ingegeven wordt door haat jegens de lesbische gemeenschap. Elk werk staat symbool van het fysieke en spirituele bloed dat uit ons lichaam is gestroomd.

-Zanele Muholi

ZANELE MUHOLI

Ummeli, 2011

Image size: 1 x 1 m

Digital print on cotton rag of a digital collage of Menstrual blood stains

© Zanele Muholi. Courtesy of Stevenson, Cape Town and Johannesburg

2012

ZAM-BI-TION; v -s (zam-bish-uh'n)
aspiration, desire, drive, eagerness,
energy, enterprise, enthusiasm,
fire in belly, get up and go, hope,
initiative, love, lust, moxie, passion,
push, spirit, thirst • *a zambition*
to move beyond borders
• **zambitious, zambitionism**

In 2012 verschijnt de internationale, Engelstalige
editie van ZAM. www.zam-magazine.com